

**EKONOMSKI FAKULTET
TREĆI CIKLUS STUDIJA
STUDIJSKI PROGRAM FINANSIJE, BANKARSTVO I
OSIGURANJE**

ma Ivanka Vranić

**IMPLEMENTACIJA FORENZIČKOG
RAČUNOVODSTVA I REVIZIJE U
KORPORATIVNOM FINANSIJSKOM
IZVJEŠTAVANJU BANKARSKOG
SEKTORA**

DOKTORSKA DISERTACIJA

Banja Luka, 2023. godine

**FACULTY OF ECONOMICS
THIRD CYCLE OF STUDIES
ECONOMICS STUDY PROGRAM**

Ivanka Vranić, ma

**IMPLEMENTATION OF FORENSIC
ACCOUNTING AND AUDIT IN
CORPORATE FINANCIAL REPORTING IN
THE BANKING SECTOR**

DOCTORAL DISSERTATION

Banja Luka, 2023.

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

Redni broj : 101/222
RBR

Identifikacioni broj: TEK-17-FBO/20
IBR

Tip dokumentacije: monografska publikacija
TD

Tip zapisa: tekstualni štampani materijal
TZ

Vrsta rada: doktorska disertacija
VR

Autor: ma Ivanka Vranić
AU

Mentor: Dr Dragan Vukasović, redovni profesor
MN

Naslov rada: IMPLEMENTACIJA FORENZIČKOG RAČUNOVODSTVA I
REVIZIJE U KORPORATIVNOM FINANSIJSKOM
IZVJEŠTAVANJU BANKARSKOG SEKTORA

NR

Jezik publikacije: Srpski(latinica)
JP

Jezik izvoda: Srpski/engleski
JI

Zemlja publikovanja: Bosna i Hercegovina
ZP

Uže geografsko područje: Republika Srpska, Bosna i Hercegovina
UP

Godina: 2023.
GO

Izdavač: Autorski reprint
IZ

Mjesto i adresa: NUBL, Banja Luka, Veljka Mladenovića 12e
MA

Fizički opis rada: broj poglavlja: 5, strana: 200, tabela: 42, grafikona: 7, slika 31, literature: 87, int. izvori: 13

FO

Naučna oblast: Ekonomske nauke

NO

Naučna disciplina: Finansije, bankarstvo i osiguranje

Predmetne odrednice: Finansije

PO

Čuva se: Biblioteka NUBL, Banja Luka

Važna napomena: nema

VN

Izvod/apstrakt

IZ

Savremeno upravljanje u kompanijama pretpostavlja da top menadžment ima realan pristup u formiranju poslovnih odluka, a koje će se zasnivati na finansijskom izvještavanju top menadžmenta koje će biti realno, istinito i čijom primjenom će moći da se suštinski poboljša ukupno poslovanje kompanije. Kvalitet rada interne i eksterne revizije u kompanijama zavisi o primjeni pravila i metoda koja su usvojile kompanije, a što je vidljivo u normativnom regulisanju samih kompanija.

Uvođenje inovirane računovodstvene politike i forenzičkog računovodstva suštinski zavisi od ukupne profesionalnosti zaposlenih, od njihove objektivnosti, od postavki revizorskih stajališta i procjene revizorskih uvjerenja kao i primjene revizorskih standarda. Oni mogu u svom radu, da daju top menadžmentu niz praktičnih prijeh svega, revizorskih preporuka. Interna revizija koju formira top menadžment je organ koji suštinski nema inspekcijisku ulogu u kompanijama u kojima je formirana. Interna revizija zahtijeva saradnju zaposlenih i menadžmenta kako bi se dobila dovoljna količina istinitih informacija potrebnih za obavljanje revizorskih dužnosti. Najbolji način za održavanje atmosfere međusobnog povjerenja i saradnje je da interna revizija bude transparentna u svom radu i da ima dostižne ciljeve, te da u svakom trenutku održava profesionalne odnose i da primjenjuje pravila profesionalne prakse internog revizora.

Usklađenost interne revizije sa eksternom revizijom treba posmatrati u odnosu na zahtjeve top menadžmenta kompanije. To je osnova i

ključ za osiguranje visokih standarda revizije u poslovanju brojnih kompanija. Međutim, budući da je revizija više umjetnost nego nauka, treba istaći da se primjenom iste može poboljšati ukupno poslovanje u kompanijama.

Osnovno obilježje primjene ovog pristupa ostaje i sam profesionalni revizorski sud kojeg formira revizor u svom radu na osnovu ovlašćenja koje mu daje top menadžment kompanije. Slično se može posmatrati i rad ljudi koji su zaposleni na poslovima računovodstva kao i na poslovima forenzičkog računovodstva.

Važno je da revizori budu detaljno upoznati sa svim aspektima realnog funkcionisanja revizije u kompanijama. Reviziju treba prilagoditi okolnostima unutar subjekta revizije i treba da se zasniva na procjeni revizijskog rizika. Revizori treba da daju stečena mišljenja o internim kontrolama u kompanijama, potom o ispitivanju strukture korporativnog upravljanja, kao i o revizijskim i računovodstvenim nalazima koje treba blagovremeno prezentovati u izvještajima koji se kontinuirano dostavljaju top menadžmentu kompanije.

Potrebno je da se urade poslovi analize interne revizije kao i njeno prezentovanje top menadžmentu u cilju poboljšanja finansijskog izvještavanja. Sve navedene radnje su neophodne, za donošenje boljih i validnijih poslovanih odluka, koje kontinuirano donosi top menadžment u svom radu.

Osim toga, treba uraditi analizu planiranja forenzičkog računovodstva, kao i izvještavanje forenzičkog računovodstva u cilju poboljšanja finansijskog izvještavanja top menadžmenta.

Poželjno je da se u poslovanju kompanija da analiza eksterne revizije kao osnove za poboljšanja finansijskog izvještavanja top menadžmenta heterogenih kompanija.

Analiza značaja korporativnih finansija i posmatranje poslovnog okruženja kompanije, kao faktora uticaja na donošenje validnih poslovnih odluka top menadžmenta heterogenih kompanija predstavlja, jedan od bitnih segmenata savremenog upravljanja u

kompanijama.

Poželjno je na kraju analiza, dati ocjenu top menadžmenta po pitanju implementacije primjenjenih oblika uvedenih kontrola u poslovanju, kao i oblika koji su vezani za unaprjeđenje poslovanja pomoću kojih je moguće izvršiti povećanje sigurnosti finansijskog izvještavanja u kompaniji, a koje je usmjereno na izvještavanje prema top menadžmentu kompanije, ali i prema bankama i drugim državnim organima.

Datum prihvatanja teme rada: 12. 10. 2022.

DP

Datum odbrane: 21. 7. 2023.

DO

Članovi komisije:

KO

Predsjednik: Dr Slobodan Pešević, vanredni profesor, NUBL Banja Luka

Član: Dr Dragan Vukasović, redovni profesor, NUBL Banja Luka, mentor

Član: Dr Jelica Eremić Đodić, vanredni profesor, Univerzitet Edukons,
Fakultet poslovne ekonomije, Sremska Kamenica

KEY DOCUMENT INFORMATION

No.: 101/222
NO

Identification number: TEK-17-FBO/20
ID no.

Type of documentation: monograph documentation
TD

Type of record: printed text material
TD

Type of assignment: doctoral disseration
TA

Author: Ivanka Vranic, ma
AU

Mentor: Dragan Vukasovic, PhD, Full Professor
MN

Title of paper: IMPLEMENTATI ON OF FORENSIC ACCOUNTING
TP AND AUDIT IN CORPORATE FINANCIAL REPORTING IN THE BANKING SECTOR

Published in (language): Serbian language (latin letters)
PI

Language of excerpts: Serbian/English
LE

Published in (country): Bosnia and Herzegovina
PI

Narrow geographic area: Republic of Srpska, Bosnia and Herzegovina
NGA

Year: 2023.
YR

Publisher: Author's reprint
P

Place and address: NUBL, Banja Luka, Veljka Mladenovića 12e
PA

Physical paper description: Chapters: 5, pages: 200 , tables: 42, graph: 7, pictures 31, references: 87, Internet sources: 13,
PD

Scientific branch: economics
SB

Scientific discipline: finance, banking, insurance
SD

Subject guidelines: finance
SG

Filed in: The Library of NUBL, Banja Luka
FI

Important remarks: none
IR

Excerpt/abstract

E

Modern management in companies assumes that top management has a realistic approach in forming business decisions, which will be based on financial reporting of top management that will be realistic, true and whose application will be able to significantly improve the overall business of the company.

The quality of internal and external audit work in companies depends on the application of rules and methods adopted by companies, which is evident in the normative regulation of the companies themselves.

The introduction of an innovative accounting policy and forensic accounting essentially depends on the overall professionalism of employees, their objectivity, the setting of audit positions and the assessment of audit credentials, and the application of auditing standards. In their work, they can provide top management with practical, primarily audit recommendations.

The internal audit formed by the top management is a body that essentially does not have an inspection role in the companies in which it was formed. Internal audit requires the cooperation of employees and management in order to obtain a sufficient amount of true information necessary to perform audit duties. The best way to maintain an atmosphere of mutual trust and cooperation is for internal audit to be transparent in its work and to achieve achievable goals, and to maintain professional relations at all times and to apply the rules of professional practice of the internal auditor.

The compliance of internal audit with external audit should be observed in relation to the requirements of the company's top management. This is the basis and key to ensuring high standards of auditing in the business of many companies. However, since auditing is more art than science, it should be pointed out that its application can significantly improve the overall business in companies.

The basic feature of the application of this approach remains the professional audit court itself, which is formed by the auditor in his work on the basis of the authority given to him by the top management of the company. The work of people employed in accounting as well as in forensic accounting can be similarly observed.

It is important that auditors are thoroughly acquainted with all aspects of the real functioning of auditing in companies. The audit should be adapted to the circumstances within the auditee and should be based on an audit risk assessment. Auditors should give acquired opinions on internal controls in companies, then on examining the structure of corporate governance, as well as on audit and accounting findings, and this should be presented in a timely manner in reports, which are continuously submitted to the company's top management.

It is essential to do the work of internal audit analysis as well as its presentation to top management in order to improve financial reporting. All this should be done in order to make better and more valid business decisions that are continuously made by top management in their work.

In addition, an analysis of forensic accounting planning should be done, as well as forensic accounting reporting in order to improve the financial reporting of top management.

It is desirable that in the business of companies to analyze external audit as a basis for improving the financial reporting of top management of heterogeneous companies.

Analysis of the importance of corporate finance and observation of the company's business environment as a factor influencing the valid business decisions of top management of heterogeneous companies, is one of the important segments of modern management in companies.

At the end of the analysis, it is desirable to assess the top management in terms of implementation of applied forms of introduced controls in business, as well as forms related to business improvement that can increase the security of financial

reporting in the company, but also towards banks and other state bodies.

Date when paper was received: 12. 10. 2022.

DR

Date of paper defence: 21. 7. 2023.

DPD

Committee members:

CM

President: Dr Slobodan Pešević, associate professor, NUBL Banja Luka

Member: Dr Dragan Vukasović, full professor, NUBL Banja Luka, mentor

Member: Dr Jelica Eremić Đodić, associate professor, Educons University,
Faculty of Business Economics, Sremska Kamenica

ma Ivanka Vranić

IZJAVA O AUTORSTVU

Pod punom moralnom, materijalnom i krivičnom odgovornošću izjavljujem:

1. Da je doktorska disertacija *Implementacija forenzičkog računovodstva i revizije u korporativnom finansijskom izvještavanju bankarskog sektora*, rezultat mog sopstvenog istraživačkog rada;
2. Da doktorska disertacija, u cjelini ili dijelovima, nije bila predložena za dobijanje bilo koje diplome na drugim visokoškolskim ustanovama;
3. Da su rezultati korektno navedeni;
4. Da nisam kršio autorska prava i neovlašćeno koristio intelektualnu svojinu drugih lica.

U Banjoj Luci, 16. 6. 2023. godine.

POTPIS

SADRŽAJ

UVOD.....	1
1.1. Problem istraživanje.....	2
1.2. Predmet istraživanja.....	3
1.3. Ciljevi istraživanja.....	3
1.4. Hipoteze istraživanja.....	4
1.5. Način istraživanja.....	6
1.6. Naučna i društvena opravdanost istraživanja.....	7
PRVI DIO - FORENZIČKO RAČUNOVODSTVO.....	10
1. USLOVI ZA POSTOJANJE UVOĐENJA FORENZIČKOG RAČUNOVODSTVA..	10
1.1. Planiranje forenzičkog računovodstva.....	12
1.2. Saradnja forenzičkog računovodstva u kompaniji i forenzičke revizije.....	16
1.3. Fokus rada forenzičkog računovodstva i forenzičke revizije.....	18
2. FORENZIČKO RAČUNOVODSTVO I FORENZIČKA REVIZIJA U PROCESU IZVJEŠTAVANJA.....	23
2.1. Prikupljanje relevantnih dokaza u forenzici kompanije.....	28
2.2. Vrste dokaza bitnih za rad forenzičkog računovodstva i forenzičke revizije.....	28
2.3. Vrijednovanje mogućih forenzičkih dokaza u kompaniji od strane forenzike.....	31
2.4. Izvještavanje forenzičke revizije i forenzičkog računovodstva u kompaniji.....	34

DRUGI DIO – MODELIRANJE PRIMJENE FORENZIČKOG RAČUNOVODSTVA U KOMPANIJAMA.....	38
1. ZNAČAJ DONOŠENJA ODLUKE O UVOĐENJU FORENZIČKOG RAČUNOVODSTVA U KOMPANIJI.....	38
1.1. Važnost uvažavanja rizika u poslovanju kompanija i odlučivanja top menadžmenta uz djelovanje forenzičke revizije.....	40
1.1. Analiza opštih faktora poslovanja kompanije od strane forenzičkih računovođa.....	43
2. STUDIJA SLUČAJA.....	46
2.1. Prikaz postojećeg stanja u kompaniji.....	46
2.2. Prikaz postojećeg stanja u prvoj godini posmatranja poljoprivredne opreme u kompaniji.....	47
2.3. Prikaz u drugoj godini posmatranja poljoprivredne opreme u kompaniji.....	48
2.4. Prikaz perioda 2020-2021 u pogledu vođenja poljoprivredne opreme u kompaniji.....	48
2.5. Prikaz u drugoj godini posmatranja poljoprivredne opreme u kompaniji nakon izmjene računovodstvene politike.....	49
2.6. Prikaz u periodu 2020-2021 posmatranja poljoprivredne opreme u kompaniji nakon izmjene računovodstvene politike i donošenja odluke da se ista fer vrjednuje i prikaže u poslovnim knjigama.....	51
3. ZAKLJUČNI STAVOVI FORENZIČKOG RAČUNOVODSTVA.....	52
3.1. Diskusija u vezi primjene forenzičkog računovodstva.....	53
3.2. Zaključna razmatranja u vezi primjene forenzičkog računovodstva.....	54
TREĆI DIO - IMPLEMENTACIJA REVIZIJE.....	56
1. ANALIZA STANJA KOJA PRETHODI UVOĐENJU INTERNE REVIZIJE U KOMPANIJAMA.....	56
1.1. Standardi interne revizije.....	59
1.2. Etički kodeks.....	64

1.2.1. Primjena etičkog kodeksa u kompanijama.....	64
1.2.2. Pravila ponašanja u smislu etičkog kodeksa.....	66
2. PRAVNO REGULISANJE POSTOJANJA INTERNE REVIZIJE I NJENO	
IZVJEŠTAVANJE.....	68
2.1. Povelja interne revizije.....	70
2.2. Izvještavanje i komunikacija internog revizora.....	72
3. IZVJEŠTAVANJE INTERNE REVIZIJE.....	73
3.1. Praktično prikazivanje izvještavanja zasnovanog na studiji slučaja.....	73
3.2. Postavka istraživanja u vezi studije slučaja.....	74
3.3. Analiza stanja koje prethodi uvođenju interne revizije u kompanijama.....	76
3.4. Prikaz dobijenih rezultata u radu internih revizora.....	79
3.5. Utvrđivanje korelacije putem grešaka na arhiviranju dokumentacije u kompaniji u odnosu na obavljenju internu reviziju.....	81
3.6. Utvrđivanje korelacije putem grešaka na arhiviranju dokumentacije u kompaniji u odnosu na obavljenju internu reviziju i dobijene ocjene o istom od strane top menadžmenta za svaki arhivirani dokument.....	84
3.7. Utvrđivanje korelacije putem grešaka na četiri oblika dokumenta arhiviranja u kompaniji u odnosu na obavljenju internu reviziju.....	85
4. ZAKLJUČNI STAVOVI INTERNE REVIZIJE.....	87
4.1. Diskusija u vezi primjene interne revizije.....	88
4.2. Zaključna razmatranja u vezi primjene interne revizije.....	89
5. EKSTERNA REVIZIJA I VRJEDNOVANJE FINANSIJSKIH IZVJEŠTAJA.....	90
5.1. Eksterna revizija kao osnova poboljšanja finansijskog izvještavanja.....	90
5.2. Pozicioniranje eksterne revizije u kompanijama.....	92
5.3. Izražavanje uvjerenja eksterne revizije u izvještavanju kompanija.....	95
5.4. Nezavisnost eksterne revizije.....	98
6. POSLOVANJE KOMPANIJA I RIZIK KAO BITAN FAKTOR U RADU	
EKSTERNE REVIZIJE.....	102
6.1. Rizik u poslovanju eksterne revizije.....	104
6.2. Vrste rizika u poslovanju bitne za rad eksternog revizora.....	107
ČETVRTI DIO - ZNAČAJ KORPORATIVNIH FINANSIJA.....	111

1. POSMATRANJE POSLOVNOG OKRUŽENJA KOMPANIJE KAO FAKTORA UTICAJA NA DONOŠENJE POSLOVNIH ODLUKA TOP MENADŽMENTA.....	111
1.1. Prilagođavanje odluka top menadžmenta savremenom funkcionisanju.....	113
1.2. Prilagođavanje odluka top menadžmenta kompanije preliminarnom pregledu prije donošenja konačne upravljačke odluke.....	115
1.3. Finansiranje i odlučivanje top menadžmenta u kontekstu donošenja finansijskih odluka.....	119
1.4. Vrste i oblici finansiranja od značaja za poslovno odlučivanje.....	120
2. OBLICI FINANSIRANJA KAO OSNOVA POSLOVNOG ODLUČIVANJA.....	123
2.1. Novi oblici razvoja finansiranja kao osnova poslovnog odlučivanja.....	124
2.2. Oblici finansiranja i donošenje validnih upravljačkih odluka od strane top menadžmenta.....	126
2.3. Sredstva koja nastaju unutar kompanije iz poslovanja.....	127
2.4. Kreditiranje kao oblik finansiranja.....	128
2.5. Zajednička ulaganja kao oblik finansiranja.....	129
2.6. Finansijska konsolidacija i rekonstrukcija kao oblik finansiranja.....	130
3. FINANSIJSKO IZVJEŠTAVANJE KAO OKVIR KORPORATIVNOG IZVJEŠTAVANJA.....	132
3.1. Značaj finansijskog izvještavanja u kompanijama kao dio korporativnog upravljanja.....	133
3.2. Pretpostavke održivosti finansijskog izvještavanja u kompanijama.....	135
3.3. Procjena vrijednosti kompanije.....	136
3.4. Uvažavanje potreba za vrjednovanjem u finansijskim izvještajima kompanije...	139
3.5. Uvažavanje prinjene metoda vrjednovanja u finansijskim izvještajima kompanije.....	142
3.6. Studija slučaja sa prikazom rezultata vrjednovanja u poslovnim knjigama kompanije.....	145
3.7. Diskusija i zaključna razmatranja nakon prikaza studije slučaja.....	149

**PETI DIO - OCJENA TOP MENADŽMENTA PO PITANJU
IMPLEMENTACIJE OBLIKA POVEĆANJA SIGURNOSTI**

FINANSIJSKOG IZVJEŠTAVANJA.....152

1. ZNAČAJ OCJENE TOP MENADŽMENTA PO PITANJU FINANSIJSKOG IZVJEŠTAVANJA.....153

1.1. Ocjena top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja prije i nakon uvedene interne revizije.....154

1.2. Ocjena top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja prije i nakon uvedene eksterne revizije.....158

1.3. Ocjena top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja nakon uvedene interne revizije i nakon primjenjene eksterne revizije u poslovanju kompanije.....161

1.4. Ocjena top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja prije i nakon uvedene inovirane računovodstvene politike u poslovanju kompanije.....164

1.5. Ocjena top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja prije i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanija.....167

1.6. Ocjena top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja nakon uvedene uvedene inovirane računovodstvene politike i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanija.....170

2. OCJENA TOP MENADŽMENTA PO PITANJU SIGURNOSTI FINANSIJSKOG IZVJEŠTAVANJA BANAKA PRIJE I NAKON UVEDENE INTERNE I ESTERNE REVIZIJE, NAKON UVEDENE INOVIRANE RAČUNOVODSTVENE POLITIKE I NAKON UVEDENOG FORENZIČKOG RAČUNOVODSTVA U POSLOVANJU KOMPANIJA.....174

ZAKLJUČAK.....180

LITERATURA.....186

REZIME.....194

SUMMARY.....196

PRILOZI.....198

UVOD

Savremeno upravljanje u kompanijama nameće top menadžmentu da uvede neki od oblika kontrole u svoje poslovanje. Najčešće se uvođenje kontrolnih mehanizama može posmatrati putem uvažavanja sledećih bitnih segmenta kontrole i to: interne kontrole, interne revizije, finansijskog upravljanja i kontrole u kompaniji, primjene forenzičkog računovodstva, eksterne revizije i drugih mehanizama pomoću čije primjene bi se mogalo podići ukupno poslovanje kompanije. Finansijsko izvještavanje ima ključnu važnost kako za unaprijeđenje rada samih korporacija, tako i u pružanju tačnih podataka i informacija saradnicima, poslovnim subjektima, bankarskom i javnom sektoru. Da bi se otklonile sumnje u malverzacije i nezakonite radnje i poslovanje bilo što efikasnije u novije vrijeme, sve veći značaj se pridaje implementaciji forenzičkog računovodstva i revizije, kako u korporativnom, bankarskom, tako i u javnom sektoru.

Sigurnost poslovanja u kompaniji koje su implementirale neki od oblika kontrole može se definisati kao interno kontrolni mehanizmi. Poslovanje kompanija koje u svojoj osnovi posjeduju formirane mehanizme kontrole u postupcima redovnog poslovanja preduzeća imaju šansu da posluju uspješnije, sigurnije, odnosno da su im ukupni troškovi poslovanja minimalni. Kontrolni mehanizmi za kompaniju predstavljaju trošak, ali svojim djelovanjem, mogu značajno poboljšati poslovni rezultat od čega zavisi i pružanje realnih informacija internim i eksternim korisnicima.

Top menadžment kompanije prilikom donošenja upravljačkih odluka treba da razgraniči sigurnosti poslovanja i troškova koji tom prilikom nastaju, odnosno svaki oblik kontrole znači i određeno trošenje novčanih sredstava, vremena, radne snage i drugo.

1.1. Problem istraživanja

Savremeno upravljanje u kompanijama, pogotovo u uslovima postojanja velike ekonomske krize se zasniva na postojanju top menadžmenta, koji će realno da pristupi formiranju poslovnih odluka, a koje će značajno uticati i na poboljšanje ukupnog poslovanja kompanija.

Kvalitet rada interne revizije u kompanijama zavisi o primjeni pravila i metoda koja su usvojile kompanije.

Profesionalnost uveliko zavisi od objektivnosti revizorskih stajališta i procjene revizorskih uvjerenja, razmatranja kvaliteta u primjeni revizijskih standarda, te od praktičnosti revizorskih preporuka, kao i teorije i prakse korporativnih finansija. Interna revizija koju formira top menadžment je organ koji suštinski nema inspeksijsku ulogu u kompanijama u kojima je formirana.

Interna revizija zahtijeva saradnju zaposlenih i menadžmenta kako bi se dobila dovoljna količina istinitih informacija potrebnih za obavljanje revizorskih dužnosti. Najbolji način za održavanje atmosfere međusobnog povjerenja i saradnje je da interna revizija bude transparentna u svom radu i da ima dostižne ciljeve, te da u svakom trenutku održava profesionalne odnose i da primjenjuje pravila profesionalne prakse internog revizora.

Usklađenost interne revizije treba posmatrati u odnosu na zahtjeve top menadžmenta kompanije. To je osnova i ključ za osiguranje visokih standarda interne revizije u poslovanju brojnih kompanija. Međutim, budući da je revizija više "umjetnost" nego nauka, treba istaći da se primjenom iste suštinski može poboljšati ukupno poslovanje u preduzećima.

Osnovno obilježje primjene ovog pristupa je i sam profesionalni revizorski sud, kojeg formira interni revizor u svom radu, a na osnovu ovlašćenja koje mu daje top menadžment kompanije.

Vrlo slično, se odnosi i na rad eksterne revizije, nakon sticanja eksternog revizorskog mišljenja, koje oni daju i stavljaju na raspolaganje top menadžmentu.

Važno je da revizori budu detaljno upoznati sa svim aspektima realnog funkcionisanja revizije u kompanijama, poput:

- 1) reviziju treba prilagoditi okolnostima unutar subjekta revizije i treba da se temelji na

procjeni revizijskog rizika,

- 2) davanje mišljenja o internim kontrolama nije jedini cilj revizije u kompanijama,
- 3) ispitivanje strukture korporativnog upravljanja u subjektu revizije i ispitivanje uspješnosti menadžmenta u srednjem roku treba postati jednako važno za donošenje stava i mišljenja revizora,
- 4) Revizijske nalaze treba blagovremeno prezentovati u izvještajima revizije kako bi se osiguralo da se odgovarajuće mjere mogu donijeti i to na vrijeme od strane top menadžmenta kompanije.

1.2. Predmet istraživanja

Proces objedinjavanja i saradnje na poslovima interne i eksterne revizije u kompanijama treba tretirati kao jedan nepovratan i trajan process. Neophodno je povezati rad, koji obavljaju eksterni revizori sa rodom, koji u kompanijama obavljaju interni revizori.

Takvim pristupom top menadžment kompanija moći će da ostvari opšti zacrtani cilj, putem dobijanja najkvalitetnijih revizijskih usluga od strane pomenute interne i eksterne revizije koju su angažovali u procesima osnaživanja finansijskog izvještavanja u preduzećima.

1.3. Ciljevi istraživanja

U ovom istraživanju potrebno je ostvariti sledeće nivoe naučnog saznanja: deskripciju, klasifikaciju, objašnjenje i predviđanje.

(1) Naučni opis (deskripcija), biće dominantan u dijelovima koji se odnose na pristup posmatranja interne revizije, poslova revizije u cjelini i u kontekstu opšteg pojma upravljanja

heterogenih kompanija u tranzicijskim zemljama, prije svega sa stanovišta povećanja sigurnosti finansijskog izvještavanja u kompanijama, ali i prema bankarskim organizacijama.

(2) Naučna klasifikacija, biće dominantna u cjelokupnom istraživačkom postupku, od definisanja pojmova, preko postavki sistema hipoteza, do klasifikovanja prikupljenih podataka i konačne izrade zaključnih razmatranja.

(3) Naučno objašnjenje, će biti dominantno u svim onim djelovima gdje je potrebno uočiti uzročno-posledične veze i odnose između uticaja interno-kontrolnih mehanizama i donošenja upravljačkih odluka od strane top menadžmenta.

(4) Predviđanje će biti dominantno u zaključcima disertacije, gdje će se pokušati dati osnovne preporuke teoriji i praksi, po pitanju praktične primjene interno-kontrolnih mehanizama na donošenje validnih odluka top menadžmenta u heterogenim kompanijama u zemljama prije svega Zapadnog Balkana.

Praktični ciljevi ovog istraživanja su:

- 1) da se pokaže korisnost upotrebe upravljanja top menadžmenta, po pitanju praktične primjene revizijskih poslova u kompanijama koje su uvele internu kontrolu i internu reviziju u svoje redovno poslovanje, a sa ciljem podizanja sigurnosti poslovanja;
- 2) da se dođe do komparativnog odnosa, po pitanju isticanja nivoa ocjene top menadžmenta u odnosu na pojedine moguće oblike uvođenja poboljšanja kontrole u kompanijama, a sve u cilju podizanja nivoa sigurnosti finansijskog izvještavanja od strane kompanija;
- 3) da se dokaže da postoji korisnost uvođenja interno-kontrolnih mehanizama u sklopu donošenja validnih odluka top menadžmenta u heterogenim kompanijama u zemljama prije svega Zapadnog Balkana, ali i u drugim tranzicionim zemljama.

1.4. Hipoteze istraživanja

Savremeno funkcionisanje privrednih aktivnosti zahtjeva od kompanija da u svom radu uvedu poslovanje koje će prihvatiti postojanje hipoteza. One su neophodne u svim oblastima naučne djelatnosti, ali, isto tako i u stručnom i naučnom radu koji se primjenjuje radi ostvarenja zacrtanog zadatka koji se postavlja ispred istraživača.

Ključna primjena hipoteza je u istraživačkom postupku, odnosno, u istraživačkom projektu. Prema tome, može se zaključiti da nije moguće pronaći efikasno rješenje određenog problema bez adekvatnog primjenjivanja i formulisanja hipoteza.

Zadana tema ove disertacije izvodi na nivou predmeta istraživanja i formulirano je uz postojanje sedam hipoteza.

U operacionalizaciji konkretnog određenja, glavni podnaslovi disertacije su obrađeni kao istraživačke cjeline, koje suštinski odgovaraju kao cjeline koje prate istraživanja na postavljene hipoteze.

Za potrebe ovog istraživanja može se formulirati zasnivajuća (statistička) hipoteza (H:0) i šest razrađujućih.

Zasnivajuća **H: 0** Ne postoji razlika u okviru implementacije forenzičkog računovodstva i revizije u korporativnom finansijskom izvještavanju bankarskog sektora i datoj ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja nakon inovirane računovodstvene politike u kompanijama i nakon implementiranog forenzičkog računovodstva u njima.

H: 1 Ne postoji razlika u datoj ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja prije i nakon uvedene interne revizije.

H: 2 Ne postoji razlika u datoj ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja prije i nakon uvedene eksterne revizije.

H: 3 Ne postoji razlika u datoj ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja nakon uvedene interne revizije i nakon primjenjene eksterne revizije u kompanijama.

H: 4 Ne postoji razlika u datoj ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja prije i nakon inovirane računovodstvene politike u kompanijama.

H: 5 Ne postoji razlika u datoj ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja prije i nakon implementiranog forenzičkog računovodstva u kompanijama.

H: 6 Ne postoji razlika u datoj ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja nakon inovirane računovodstvene politike u kompanijama i nakon implementiranog forenzičkog računovodstva u kompanijama.

1.5. Način istraživanja

Primjenom zvaničnih metoda statističke obrade prikupljenih podataka anketiranih subjekata, kao i njihovom obradom, u ovoj disertaciji doći će se do važnih kvantitavnih pokazatelja i rezultata po pitanju ocene top menadžmenta po pitanju primjene revizijskih poslova i primjene računovodstva sa stanovišta postizanja povećanja sigurnosti finansijskog izvještavanja u kompanijama. Osim toga primjena je moguće i u jednoj bitnoj sferi izvještavanja, odnosno u sferi sigurnosti finansijskog izvještavanja prema bankarskim organizacijama sa kojima kompanije imaju poslovnu saradnju. Sve u vezi podizanja sigurnosti finansijskog izvještavanja biće urađeno na osnovu postavljenih hipoteza. Dobijeni pokazatelji i rezultati na osnovu statističke metode korišće u cilju određivanja budućih aktivnosti top menadžmenta po pitanju pronalazjenja pravaca uvođenja novina u sisteme kontrole i revizije sa ciljem podizanja opšteg nivoa sigurnosti finansijskog izvještavanja. Kao druga metoda korištenja povećanja opšteg finansijskog izvještavanja u kompanijama korišće se istorijsko-komparativna metoda. U disertaciji ćemo koristiti ovu metodu u cilju uočavanja osnovnih karakteristika upravljanja u kompanijama po pitanju podizanja opšteg nivoa finansijskog izvještavanja kod heterogenih kompanija, kao i aktivnosti po tom pitanju u periodu 2021-2022.godine. Primjenom komparativne metode ćemo uz istorijsku metodu, izvršiti upoređivanja i uočavanja sličnosti i različitosti implementiranih metoda podizanja nivoa finansijskog izvještavanja prije svega u Republici Srpskoj, Bosni i Hercegovini i Republici Srbiji. Posebne naučne metode, koje možemo još nazvati logičke metode, biće korištene prilikom izrade ove disertacije. Korišće se metod analize gde će se analizirati implementacija revizije, računovodstva sa stanovišta podizanja nivoa sigurnosti finansijskog izvještavanja u heterogenim kompanijama kao osnove za odlučivanje top menadžmenta.

Osim toga, metodom indukcije i dedukcije povećaće se nivo sigurnosti u toku procesa donošenju određenih zaključaka, a što će biti obuhvaćeno u izradi ove disertacije. Metodom indukcije će se donijeti zaključci i ukazati na uticaj implementacije pomenutih faktora podizanja sigurnosti finansijskog izvještavanja u heterogenim kompanijama u redovnom poslovanju kompanija u zemaljama regiona, odnosno kakvi su efekti primjene podizanja sigurnosti finansijskog izvještavanja na procese donošenja validnih odluka top menadžmenta

i poslovanje kompanija. Pojedinačne ili empirijske metode se mogu posmatrati kao iskustvene metode u procesima prikupljanja podataka u vezi podizanja sigurnosti finansijskog izvještavanja u heterogenim kompanijama. Za izradu ove doktorske disertacije prikupljanje i obrada podataka će se vršiti metodom analize uz uvažavanje relevantne domaće i strane literature. Zaključci do kojih se dođe nakon analiziranja sadržaja literature i statistički obrađenih podataka koji su prikupljeni anketom od strane top menadžmenta heterogenih kompanija, mogu bitno doprinijeti u procesima podizanja kvaliteta postojećeg istraživanja, kao i da se njihova primjena može koristiti i u redovnom poslovanju heterogenih kompanija.

U ovom istraživanju primjenit će se sinteza do sada poznatih i priznatih naučnih metoda, a naročito opštih, posebnih i empirijskih u cilju donošenja validnih zaključaka po pitanju podizanja sigurnosti finansijskog izvještavanja kompanija. Opšte naučne metode su po svojoj prirodi neizostavne. One obuhvataju cjelinu posmatranja problema finansijskog izvještavanja, a sama primjena opšte naučne metode može obezbjediti, pouzdano naučno saznanje koje će moći da ima i praktičnu primjenu u velikom broju heterogenih kompanija.

Statistička metoda analize, će se sprovoditi korištenjem deskriptivne statističke analize, a na osnovu svih postavljenih varijabli. Metodom korelacione i regresione analize, prikazat će se uticaj nezavisnih varijabli na zavisnu u odnosu na sve faktore implementacije podizanja sigurnosti finansijskog izvještavanja u kompanijama, kao i stupnjevitost ocjene, koji od pomenutih faktora ima veći nivo prosečne ocjene, koju su dali top menadžeri po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja u heterogenim kompanijama.

1.6. Naučna i društvena opravdanost istraživanja

Kao najbitniji očekivani rezultati istraživanja, koji bi se mogli konkretno implementirati u poslovanju heterogenih kompanija, mogu se izdvojiti sledeći:

(1) Rezultati dobijeni istraživanjem implementacije faktora (revizije i računovodstva) na podizanje nivoa sigurnosti finansijskog izvještavanja u zemljama regiona mogu doprinijeti podizanju nivoa sigurnosti finansijskog izvještavanja.

(2) Dobijeni pokazatelji će omogućiti sigurnije finansijsko izvještavanje kako u kompaniji tako i prema bankarskim organizacijama sa kojima kompanije imaju uspostavljene poslovne

odnose.

Na osnovu rezultata sprovedenog empirijskog istraživanja može se potvrditi opšta hipoteza i zaključiti da postoji veliki uticaj faktora revizije na podizanje nivoa sigurnosti finansijskog izvještavanja u kompanijama, ali i prema bankarskom sistemu.

Doktorska disertacija, pored uvodnih i zaključnih razmatranja, se sastoji iz 5 dijelova, u kojima se kroz primjenu različitih istraživačkih metoda proučavao definisani predmet istraživanja, koji je u osnovi imao posmatranje uticaja revizije i računovodstva u kompanijama na sigurnost finansijskog izvještavanja kao osnove za donošenje validnih odluka top menadžmenta.

U uvodnim razmatranjima doktorske disertacije ukazuje se na opšti značaj podizanja sigurnosti finansijskog izvještavanja. Posmatranje širieg aspekta finansijskog izvještavanja, daje dubinu i složenost izabranog područja istraživanja. Nivo sigurnosti finansijskog izvještavanja se bitno može podići, nakon primjene strateških odluka od strane top menadžmenta, koje je zasnovano na uvođenju revizijskih i računovodstvenih instrumenata u kompanijama.

Nakon iznesene osnove u vezi sigurnosti finansijskog izvještavanja slijedi preciznije definisanje cilja i zadataka istraživanja. Određena je struktura istraživačkog područja djelovanja, po pitanju finansijskog izvještavanja i odluka koje donosi top menadžment kompanija.

U nastavku teksta će se ukazati i na metode koje će se koristiti u istraživanju sigurnosti finansijskog izvještavanja, a što je uslovljeno postavkom u dijelu postavki hipoteza u istraživanju.

Osnovni cilj istraživanja je, da se na osnovu dostupne postojeće literature i izučavanja savremene literature iz oblasti sigurnosti finansijskog izvještavanja, kao i uzimanjem u obzir brojnih izazova koji utiču na donošenje validnih odluka top menadžmenta izvrši identifikacija, uticaja pojedinih faktora na proces sigurnosti finansijskog izvještavanja u heterogenim kompanijama.

Istraživanje problema istraživanja koji se obrađuje u disertaciji, može imati izuzetan značaj za razumijevanje teorije i prakse djelovanja u vezi poboljšanja sigurnosti finansijskog izvještavanja u kompanijama, ali i prema izvještavanju kompanija prema bankarskom sistemu sa kojima je kompanija uspostavila poslovne odnose.

Procjena je, da će planirano istraživanje doprinijeti boljem razumijevanju mjesta i uloge poboljšanja sigurnosti finansijskog izvještavanja u kompanijama i prema bankarskom sistemu, kao i da će doći do efikasnijeg razvoja i povećanja sigurnosti poslovanja u kompanijama, koje su implementirale jedan ili sva četiri faktora poboljšanja sigurnosti finansijskog izvještavanja u kompanijama, kao i to da će doći do sigurnijeg finansijskog izvještavanja kompanija prema bankarskom sistemu.

Praktična primjena je moguća u svim zemljama Zapadnog Balkana. Moguća je primjena i u velikom broju tranzicionih zemlja. Opšti stav koji proizilazi iz istraživanja je, da se primjenom faktora poboljšanja sigurnosti finansijskog izvještavanja od strane kompanija koje su uvele kontrolu u svoje poslovanje, može poboljšati i unaprijediti sigurnost poslovanja i podići kvalitet finansijskog izvještavanja prema bankarskom sistemu i državnim organima..

Značaj ovog istraživanja, prvenstveno se ogleda u tome, da top menadžment heterogenih kompanija u većini zemalja u tranziciji treba da razmisli i da sprovede aktivnosti u kompanijama pomoću kojih bi se moglo izvršiti poboljšanje finansijskog izvještavanja. Cilj takvih aktivnosti treba usmjeriti na podizanje ukupnog nivoa efikasnosti upravljanja u kompanijama.

Sprovođenjem zadanog istraživanja se ističe i dokazuje značaj pravilnog i realnog finansijskog izvještavanja u heterogenim kompanijama. Uvažavanjem realnog finansijskog izvještavanja, u kratkom vremenskom periodu, moguće je povećati broj kvalitetnih i validno donesenih poslovnih odluka od strane top menadžmenta. Na taj način je moguće da se podigne ukupna efikasnost poslovanja u heterogenim kompanija. Osim toga realno finansijsko izvještavanje može doprinijeti i podizanju nivoa izvještavanja kompanija prema bankama, ali i prema drugim državnim organima.

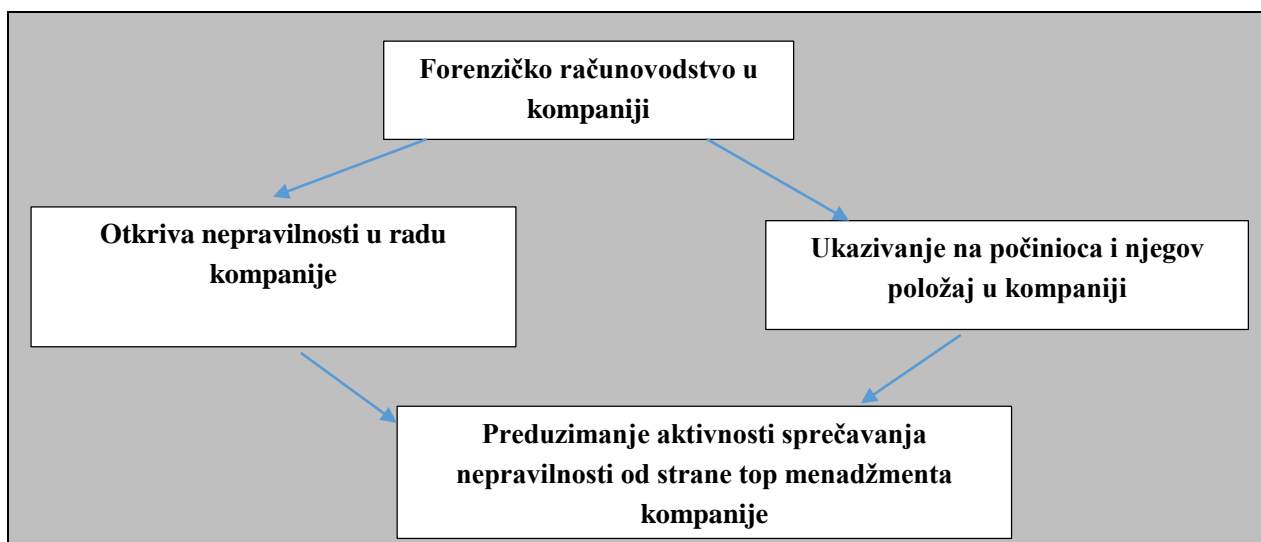
Može se zaključiti, da postoji veliki prostor za naučno ali i praktično tretiranje realnog finansijskog izvještavanja u brojnim kompanijama. Suštinska podrška poboljšanju finansijskog izvještavanja može se posmatrati i putem praktične primjene implementacije interne kontrole, eksterne revizije i upravljačkog računovodstva. Istaknuti faktori na taj način postaju poluga realnog strukturalnog poboljšanja finansijskog izvještavanja u kompanijama.

PRVI DIO - FORENZIČKO RAČUNOVODSTVO

1. USLOVI ZA POSTOJANJE UVOĐENJA FORENZIČKOG RAČUNOVODSTVA U KOMPANIJAMA

Top menadžment kompanije putem uspostavljanja forenzičke revizije, ima za cilj da ukaže na nepravilnosti i anomalije normalnog poslovanja u kompaniji. Prikaz postavke forenzičkog računovodstva sa stanovišta cilja poslovanja u kompaniji dat je u vidu prikaza (slika 1).

Slika 1. Prikaz postavke forenzičkog računovodstva u radu kompanije

Izvor: Autor (2022).

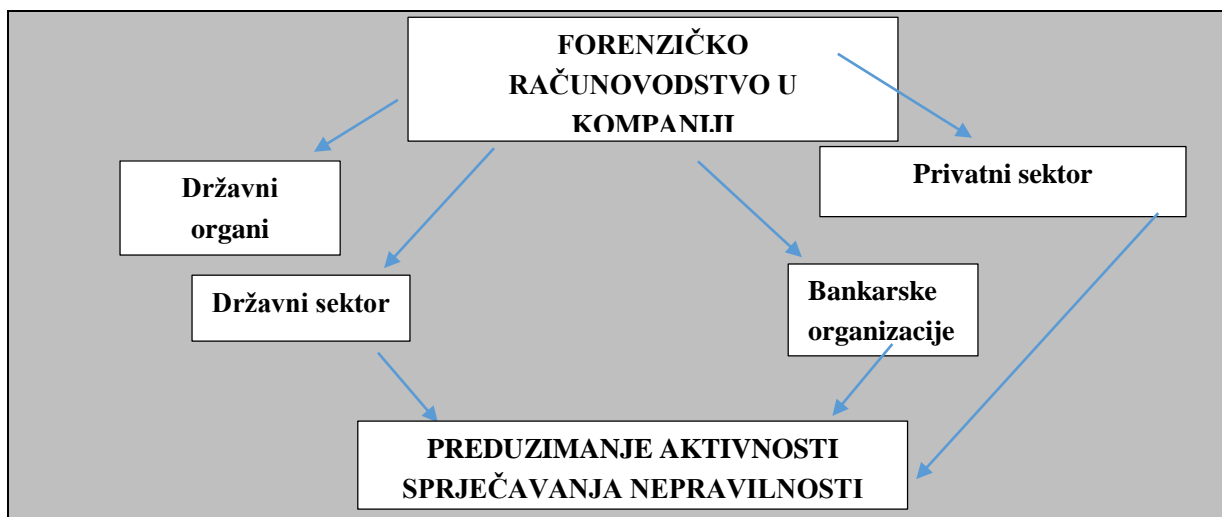
Primarni cilj forenzičke revizije je, da otkrije, eventualne kriminalne aktivnosti. Otkrivanje nepravilnosti i kriminalnih radnji vrši se utvrđivanjem konkretne štete po kompaniju u vidu utvrđivanja materijalne štete (izraženo u fizičkim jedinicama) ali i putem utvrđivanja nepravilnosti koje su uvrštene u finansijske izvještaje.

Na rad forenzičke revizije mogu da utiču:

- 1) Interni revizori u kompaniji,
- 2) Interna kontrola,
- 3) Eksterna kontrola,
- 4) Rad državnih organa (eksterno),
- 5) Izveštaji banaka po osnovu povlačenje sredstava i dr.

Bez obzira na pomenute uticaje na rad forenzičkog računovodstva, izvještaji forenzičkog računovodstva treba da uvažavaju mišljenja pomenutih organa, a sve u cilju sticanja uvjerenja o uočenim nepravilnostima u radu kompanije. Forenzičko računovodstvo, da bi opravdalo svoje postojanje, treba da utvrdi kada i na koji način je konkretno lice počinilo krivično djelo i da se u izvještaj uvrsti pojašnjenje gdje, u koje vrijeme i kakva je šteta nastala po poslovanje kompanije. Primjena forenzičkog računovodstva u kompanijama i organizacijama sa stanovišta vlasništva data je u prikazu (slika 2).

Slika 2. Prikaz postavke forenzičkog računovodstva u odnosu na vlasništvo kompanija i subjekata

Izvor: Autor (2022).

Forenzičko računovodstvo posljednjih godina sve više dobija na značaju u radu javnog sektora. Primjena forenzičke revizije sve više dolazi do izražaja u oblasti sudske vlasti, jer postaje potpora u radu sudova i tužilaštva u procesuiranju nenamjenskog korištenja i trošenja sredstava, što se većinom odnosi na davanja poreskih obveznika.

U privatnom sektoru vještine forenzičke revizije su od neprocenljivog značaja, jer se primjenom takvog djelovanja sprječava veliki broj špekulativnih aktivnosti privrednog kriminala, poput pronevjere, bankarskog kriminala, stečajnih malverzacija, pronevjera vezanih za raspodjelu dobiti, IT pronevjere i slično.

Primjena forenzičke revizije treba da bude kontinuirano. Osnova takvog djelovanja treba da bude zasnovana na pravilnom finansijskom izvještavanju. Pravilno finansijsko izvještavanje, može da doprinese poboljšanju standarda upravljanja u heterogenim kompanijama, naročito po obliku vlasništva.

1.1. Planiranje forenzičkog računovodstva

Forenzičko računovodstvo je, relativno nova praktična disciplina, koju uvodi veliki broj kompanija u svoje redovno poslovanje. Primjena forenzičkog računovodstva u kompanijama u svjetskim okvirima sve je više nadolazeća, a njeno mesto i uloga u teoriji i praksi sve više dobija na značaju.

Nezavisno forenzičko računovodstvo u kompanijama može da se posmatra kao praktična primjena nove specijalizovane službe. Njegovo djelovanje u kompaniji može poboljšati sigurnost finansijskog izvještavanja top menadžmenta, olakšati rad nezavisne revizije i drugih subjekata, organa i institucija.

Forenzičko računovodstvo u kompanijama koje su ga uvele, koristi u svom radu heterogene metode za praćenje i prikupljanje forenzičkih dokaza, a da se otkriju i istraže eventualne nedozvoljene radnje, kao što su prevara i pronevjera u finansijskim izvještajima.

Forenzičko računovodstvo u kompanijama sprovodi se u kontinuitetu, bez obzira na vremenski okvir izvršenih transakcija. Usmjereno je na pronalaženje činjenica i dopuštenih dokaza, koji se mogu pojaviti u postupcima utvrđivanja ukupne validnosti poslovanja svih

dijelova, odnosno svih sektora unutar kompanije.

Prije započinanja forenzike, koji treba da urade radnici zaposleni na poslovima forenzičkog računovodstva u kompanijama, rukovodilac forenzičkog računovodstva pravi plan vršenja poslova forenzičkog računovodstva.

Mogući izgled plana forenzičkog računovodstvo u kompanijama dat je u vidu tabelarnog prikaza (tabela 1), u kome je uvršen mogući interval važnosti za ukupan forenzički plan po njegovim djelovima ili cjelinama.

Tabela 1. Prikaz plana forenzičkog računovodstva u kompanijama i mogući interval važnosti po segmentima plana

PLAN FORENZIČKOG RAČUNOVODSTVA	Broj plana
	Interval važnosti za sigurnost plana forenzičkog
Lice koje je sačinilo plan forenzičkog računovodstva	1-10
Predmet forenzičkog računovodstva	1-10
Ključni ciljevi forenzičkog računovodstva	1-10
Nalazi prethodnih izvještaja forenzičkog računovodstva	1-10
Ciljevi forenzičkog računovodstva	1-10
Obim vršenja forenzičkog računovodstva	1-10
Prioriteti forenzičkog računovodstva	1-10
Pristupi forenzičkog računovodstva	1-10
Primjedbe na izvršen izvještaj forenzičkog račun.	1-10
Planirani vremenski okvir vršenja forenzičkog račun.	1-10

Izvor: Autor (2022).

Mogući izgled vremenskog okvira plana forenzičkog računovodstvo u kompanijama

(tabela 2) u kome je uvršen vremenski okvir.

Tabela 2. Prikaz vremenskog okvira plana forenzičkog računovodstva u kompanijama

VREMENSKI OKVIR PLANA FORENZIČKOG RAČUNOVODSTVA			
Redni broj	Sadržaj	Vremenski okvir vršenja forenzičkog računovodstva (usklađen između top menažmenta i rukovodioca forenzičkog računovodstva)	Interval važnosti za sigurnost plana forenzičkog računovodstva
1.	Uvod		1-10
2.	Snimanje postojećeg stanja		1-10
3.	Utvrđivanje ciljeva		1-10
4.	Identifikacija		1-10
5.	Ocjena kontrole		1-10
6.	Testiranje		1-10
7.	Donošenje zaključaka		1-10
8.	Izveštaj forenzičke revizije		1-10

Izvor: Autor (2022).

Mogući izgled dopuna plana forenzičkog računovodstvo u kompanijama (tabela 3) u kome je uvršten vremenski okvir.

Tabela 3. Prikaz dopune plana forenzičkog računovodstva u kompanijama

DOPUNE PLANA FORENZIČKOG RAČUNOVODSTVA			
Redni broj	Sadržaj	DOPUNA forenzičkog računovodstva (napomena)	Interval važnosti za sigurnost plana forenzičkog računovodstva
1.	Opšte informacije		1-10
2.	Ključni kontakti u kompaniji		1-10
3.	Korišćene tehnike u kompaniji		1-10
4.	Ostale napomene koje su pratile forenzičke izvještaje		1-10
5.	Podrška forenzičkog računovodstva projektima koji se već obavljaju u kompaniji		1-10

Izvor: Autor (2022).

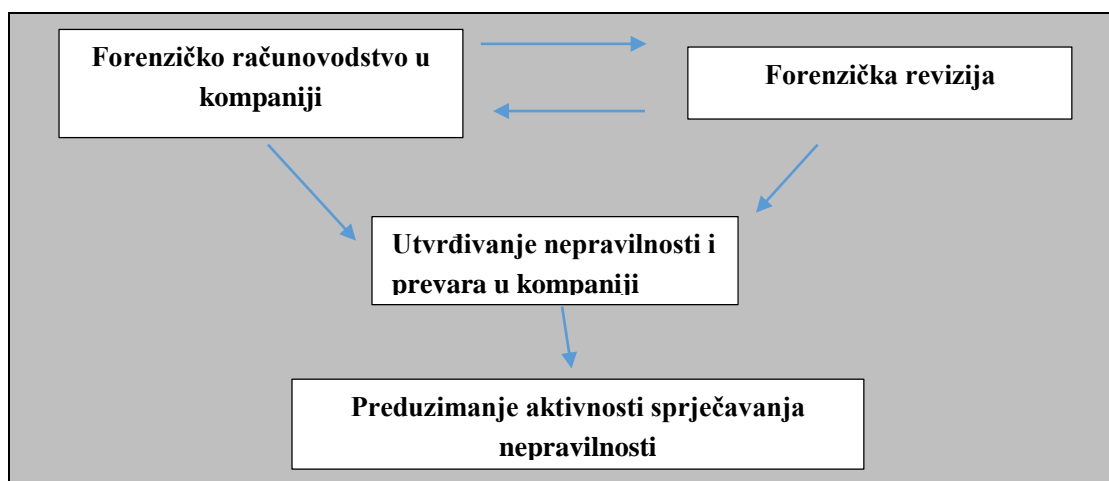
1.2. Saradnja forenzičkog računovodstva u kompaniji i forenzičke revizije

Forenzičko računovodstvo u kompaniji ima kontinuiranu saradnju sa ostalim revizorima (internim, eksternim, forenzičkim koji su angažovani po određenom pitanju od strane kompanije ili državnih organa, banaka i dr.), a sve u cilju otkrivanja prevara i procesuiranja istih.

Forenzička revizija predstavlja posebnu uslugu revizije, a predmet interesovanja forenzičkih revizora su finansijski izvještaji, koji se temelje na primjeni računovodstvenih i revizijskih vještina u obliku ciljanih, fokusiranih i detaljnih revizijskih postupaka. Prema, tome forenzička revizija treba da otkrije nezakonitosti, prije svega u finansijskim izvještajima.

Prikaz funkcionalne saradnje forenzičkog računovodstva i revizije (slika 3).

Slika 3. Prikaz funkcionalne saradnje forenzičkog računovodstva i forenzičke revizije

Izvor: Autor (2022).

Kako bi se ostvarila aktivnost forenzike, forenzički revizor, odnosno forenzički računovođa trebada utvrdi ko je počinio nedozvoljenu radnju, odnosno krivično djelo. Ujedno potrebno je navesti vrijeme i kakva je šteta nastala po kompaniju ili državne organe.

Kako bi u potpunosti ispunio osnovni cilj forenzike potrebno je utvrditi i imenovati

lice koje je uradilo krivično djelo, potrebno je definisati i odrediti mjesto i vrijeme njegovog izvršenja. Forenzika vrlo često ima zadatak da izračuna vrijednost materijalne štete koja je nastala u nedozvoljenom poslovanju, a potrebno je uraditi i opis izvršenja, gde će se na precizniji način moći izvršiti opis nastalog djela špekulacije po kompaniju ili državu.

Mogući izgled u preduzimanja aktivnosti forenzičkog računovodstva i revizije u kompanijama (tabela 4).

Tabela 4. Prikaz preduzimanja aktivnosti forenzičkog računovodstva i revizije kompanijama

DOPOUNE PLANA FORENZIČKOG RAČUNOVODSTVA			
Redni broj	Sadržaj	OPIS aktivnosti koje proističu iz saradnje forenzičkog računovodstva i forenzičke revizije	Interval važnosti za sigurnost plana forenzičkog računovodstva
1.	Otkrivanje područja mogućih nepravilnosti ili prevare		1-10
2.	Otkrivanje određene nepravilnosti ili prevare		1-10
3.	Procjena rizika od utvrđenih nepravilnosti		1-10

Izvor: Autor (2022).

1.3. Fokus rada forenzičkog računovodstva i forenzičke revizije

Fokus rada forenzičkog računovodstva i forenzičke revizije može se posmatrati putem tri velika područja, koja su usmjerena na:

- 1) otkrivanju područja mogućih nepravilnosti ili prevara (što u suštini podrazumeva sužavanje polja traženja određenih nepravilnosti ili lociranje područja u kojima postoje eventualne nepravilnosti ili malverzacije, odnosno prevare),
- 2) otkrivanje određenih nepravilnosti ili prevara (podrazumjeva otkrivanje određenih nepravilnosti ili prevara i utvrđivanje načina na koji su izvršene),
- 3) procjena nivoa rizika utvrđenih nepravilnosti (namjerne, nenamjerne, visoka ili nži nivo nepravilnosti, visoki ili niski rizik od prevare i sl.),
- 4) uključuje procjenu prikupljenih dokaza.

Forenzička revizija i forenzičko računovodstvo u osnovi se oslanjaju na podatke koji nastaju u računovodstvu kompanije. Za poboljšanje rada forenzike, bitno je postojanje integracije usluga računovodstva, istražne revizije, ukupne forenzike u kompaniji ali i van nje, kao i saradnja sa sudskim organima.

Forenzika, naročito u kompanijama, neophodna je u slučajevima:

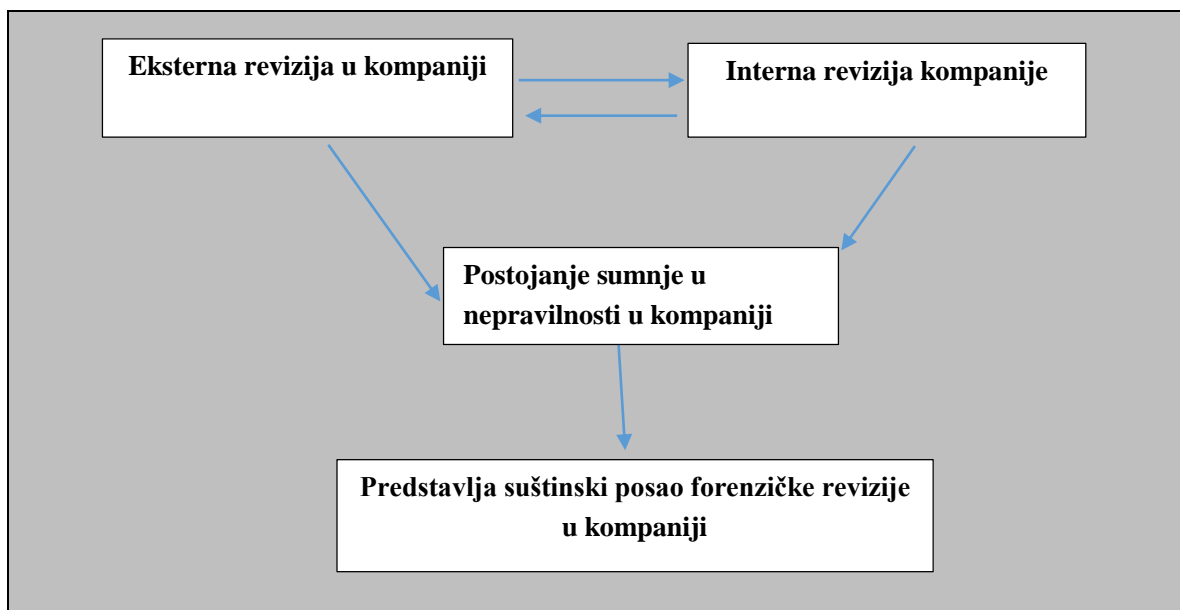
- 1) sumnji da su podaci kompanije izgubljeni,
- 2) sumnji da su podaci kompanije ukradeni,
- 3) sumnji na kriminalnu aktivnost unutar kompanije,
- 4) posledice cyber kriminala po kompaniju,
- 5) posledice po kompaniju da pribavi sigurnosne kopije digitalnih dokaza za potrebe rada sudskih organa,
- 6) pribavljanja dokumentacije koji sadrže činjenice koje će pomoći u rješavanju sudskih slučajeva koji se vode protiv kompanije,
- 7) potreba analize velikih količina podataka prema zahtjevima banaka, državnih organa i na osnovu postojanja dodatnih kriterijuma validnog rješavanja problema u kompaniji i van nje.

Cilj uvođenja forenzike u kompanijama je uspostavljanje tradicionalne nezavisne revizije finansijskih izvještaja. Na osnovu dobijenih finansijskih izvještaja i prikupljenih podataka, forenzika je u mogućnosti da daje svoje mišljenje, te da li su finansijski izvještaji urađeni u skladu s općeprihvaćenim računovodstvenim načelima i da li predstavljaju pošten finansijski položaj kompanije u određenom trenutku.

Osim toga, forenzička revizija i forenzičko računovodstvo kompanije daje svoje mišljenje u svim materijalno značajnim aspektima koji su se dešavili u kompaniji u određenom periodu poslovanja, za koji se radi izvještavanje top menadžmenta.

Povezanost revizije i forenzike može se vidjeti na osnovu opšteg šematskog prikaza (slika 4).

Slika 4. Prikaz povezanosti revizije i forenzike u kompanijama

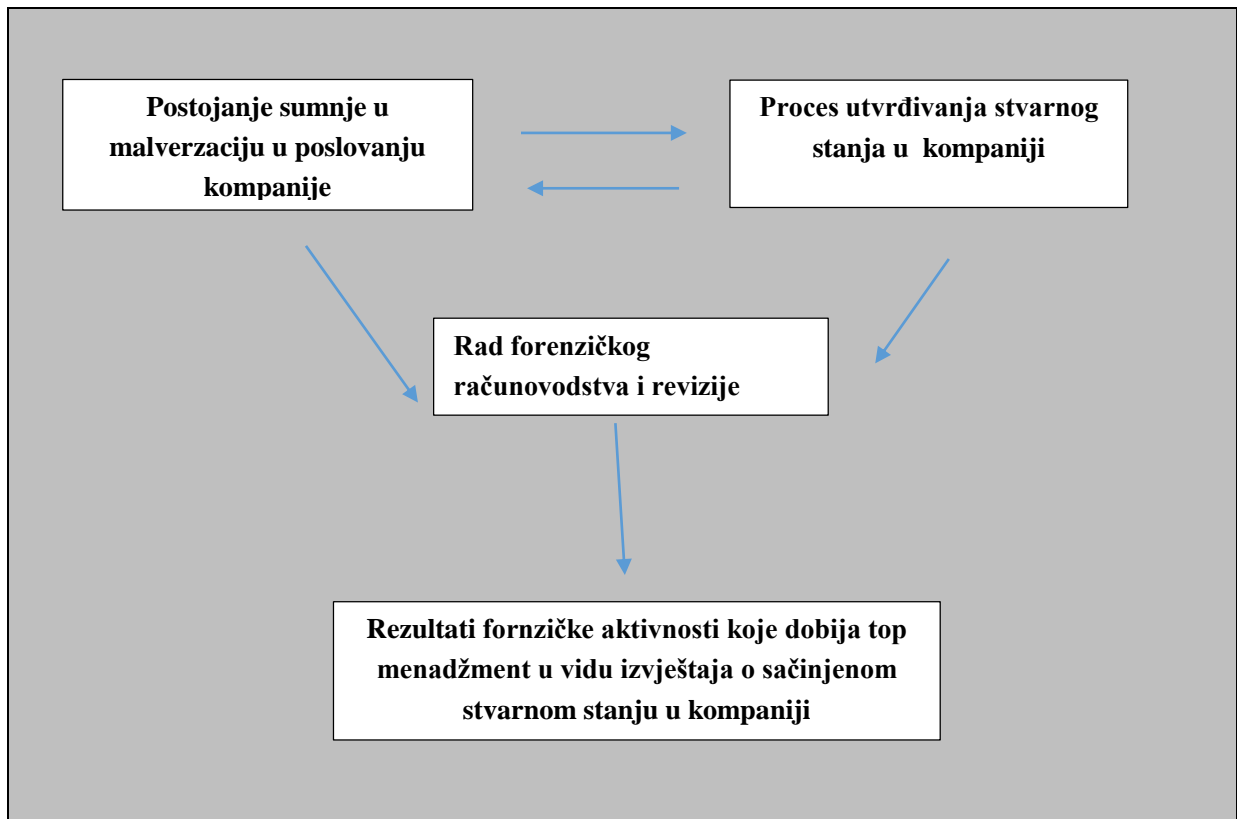

Izvor: Autor (2022).

Postoji i drugačiji put nastanka forenzičkog posla u kompaniji. Ukoliko postoje sumnje o nepravilnosti u radu, od strane top menadžmenta ili radnika, onda to može biti osnov za angažovanje forenzike u kompaniji.

Prikaz kretanja u kome je sumnja u fokusu forenzike u kompaniji dat je u vidu opšte šeme mogućih aktivnosti na poslovima forenzike (slika 5).

Slika 5. Prikaz gdje je top menadžmenta imao dvojbe i sumnje za angažovanje forenzike u kompaniji

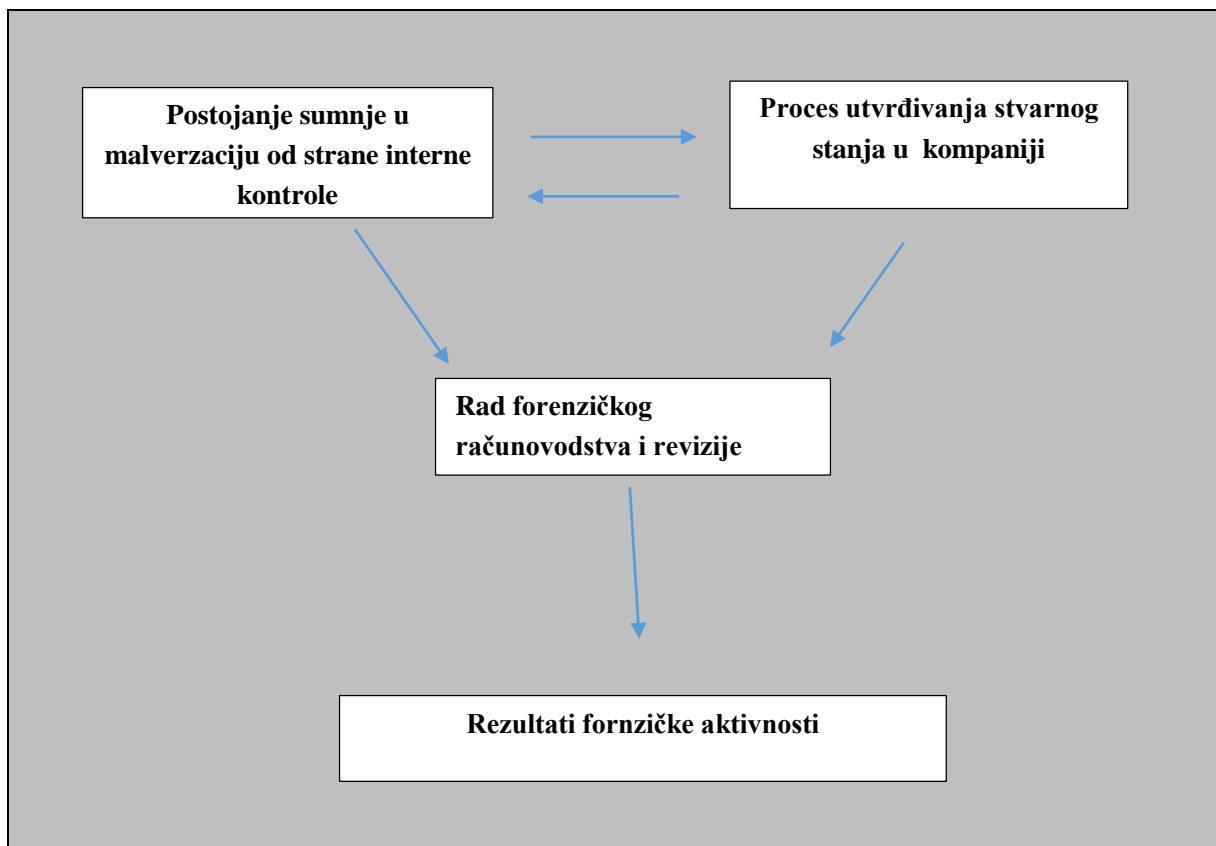

Izvor: Autor (2022).

Pored navedenog potrebno je naglasiti da u fokusu forenzike može biti i postojanje još jednog bitnog oblika vezanog za pokretanje poslova i nastanka forenzičkog posla u kompaniji. Naime, interna kontrola u svom radu u kompaniji može da otkrije početne nepravilnosti i da ima sumnje u nastanak malverzacije, što suštinski može biti osnov za angažovanje forenzike u kompaniji.

Prikaz kretanja u kome je interna kontrola dala inicijativu, da se provjeri osnov sumnje od strane forenzike u kompaniji, dat je u vidu opšte šeme mogućih aktivnosti na poslovima forenzike (slika 6).

Slika 6. Prikaz kretanja u kome je interna kontrola bila osnov za pokretanje postojanja osnova sumnje na malverzaciju u kompaniji za angažovanje forenzike

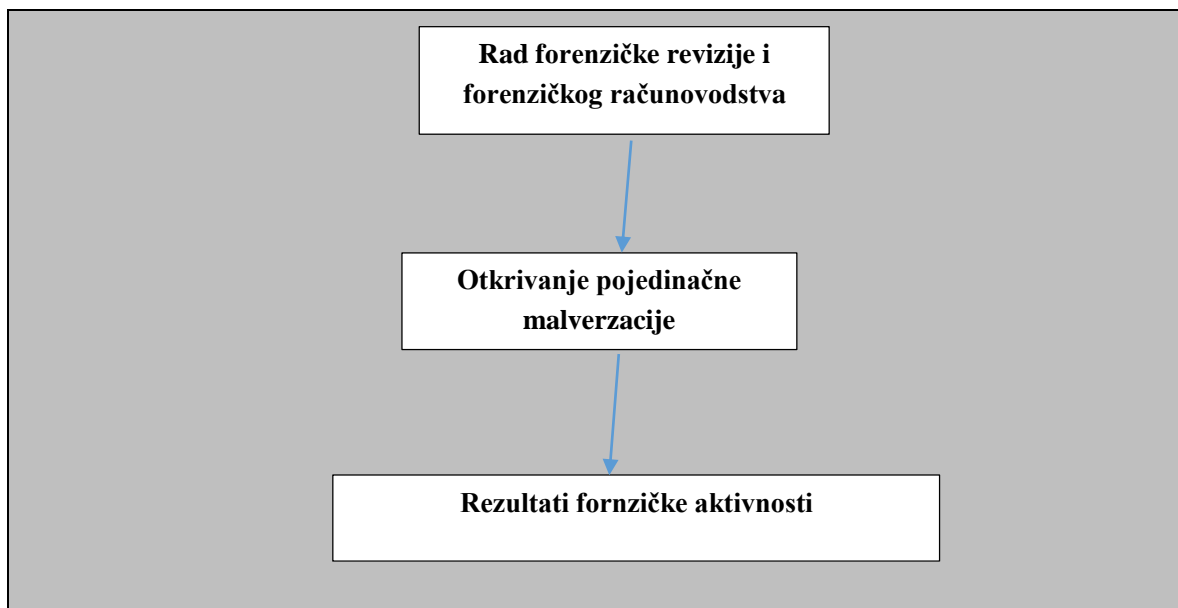
Izvor: Autor (2022).

Forenzička revizija i forenzičko računovodstvo u osnovi ispituju sve ili čak pojedinačne transakcije u poslovnim područjima gdje se javljaju sumnje na kriminalne aktivnosti.

Postojanja konkretnih materijalnih dokaza u forenzičkoj reviziji i forenzičkom računovodstvu, predstavlja, osnovu za sastavljanje realnih finansijskih izvještaja u kompanijama.

Opšti šematski prikaz rada forenzičke revizije i forenzičkog računovodstva u kompaniji (slika 7).

Slika 7. Prikaz opšteg šematskog prikaza rada forenzičke revizije i forenzičkog računovodstva u kompanijama

Izvor: Autor (2022).

Forenzički revizor u svom radu nije usmjeren na otkrivanje materijalnih nepravilnosti, već otkriva svako kriminalno djelo, bez obzira na stepen njegove važnosti i veličinu.

Prilikom provođenja postupka forenzičke revizije i forenzičkog računovodstva treba da budu zadovoljeni kriterijumi nezavisnosti u radu. Forenzika na kraju svoje aktivnosti ima rezultat, koji je vidljiv u izvještaju i u okviru kojeg revizori izražavaju svoje mišljenje o tome, da li su finansijski izvještaji sastavljeni u skladu s opšte prihvaćenim okvirom finansijskog izvještavanja.

Izveštavanje o obavljenom poslu forenzike, treba da bude u skladu sa osnovnim elementima izvještavanja koji obuhvataju tradicionalna revizijska izvještavanja, koja su urađena u skladu sa propisanim međunarodnim standardima.

2. FORENZIČKO RAČUNOVODSTVO I FORENZIČKA REVIZIJA U PROCESU IZVJEŠTAVANJA

Revizija, prije svega koja je nastala na bazi sticanja revizorskih uvjerenja nakon uvida u finansijske izvještaje kompanija može da ukaže na moguće prevare koje su se odigrale u poslovanju kompanije, kao i na konkretna lica koja su učinila štetne radnje po samu kompaniju.

Tako posmatrano, revizija suštinski predstavlja najvažniji korak u forenzičkim aktivnostima u kompanijama. Revizori mogu ukazati na konkretna lica koja su učinila prevaru i ona su po pravilu zaposlena u kompaniji. Osim toga revizija u svom radu može ukazati i na još veći problem, odnosno može ukazati na postojanje veze između tih lica i njihove povezanosti sa radom top menadžmenta.

Radom revizije moguće je utvrditi mjesta i načina urađene prevare u radu kompanija. Pretpostavka, da bi se kvalitetno uradio posao revizije (interne i eksterne) ogleda se u tome, da postoji realna nezavisnost lica koje rade poslove revizije. Rad na otkrivanju prevara u poslovanju kompanija od strane revizora zasnovan je, na pregledu i analizi prije svega finansijskih izvještaja i to je u osnovi istraživačko-revizijski posao, kojeg obavljaju kako revizori tako i zaposleni na poslovima forenzičkog računovođe.

Forenzički revizori i forenzičke računovođe rade s velikim brojem heterogenih informacija, a postojanje velikog broja informacija i polu informacija, mogu da u većoj mjeri otežaju otkrivanje prevare u radu kompanije.

Pojam prevare, forenzika u kompaniji koristi za opisivanje radnji i djela, kao što su:

- 1) obmana,
- 2) podmićivanje,
- 3) krivotvorenje,
- 4) iznuda,
- 5) korupcija,
- 6) krađa,
- 7) zavjera,
- 8) pronevjera,

9) prikrivanje materijalnih činjenica.

Iz navedenih postulata vezanih za forenziku proističe da je prevara namjerna obmana koju su počinili akteri u kompaniji sa ciljem ostvarenja koristi ili nanošenja štete kompaniji u kojoj su zaposleni. Međunarodni revizijski standardi definišu prevaru kao „namjerni čin sticanja nepoštene ili nezakonite prednosti prevarom, koji je počinila jedna ili više lica top menadžmenta, nadzornog odbora, radnika u kompaniji ili radnika koji su zaposleni van kompanije.

Otkrivanje računovodstvene prevare treba da uključuje procjenu rizika od prevare, testiranje kontrola koje su u funkciji spriječavanja manipulacija i provođenje revizija.

Uspostavljanje aktivnosti pomoću kojih će se u kompaniji spriječiti i otkriti prevare i manipulacije je od velike važnosti za poslovanje kompanije, njen opstanak i dugoročno postojanje na tržištu, koje je sve više opterećeno postojanjem sličnih konkurentnih kompanija^{1,2,3,4,5,6}.

Prevazilaženje problema vezanih za rad forenzike započinje izradom i usvajanjem etičkog kodeksa. U narednoj fazi potrebno je da kompanija obezbjedi njegovu praktičnu primjenu.

Prevara se može dogoditi i pored toga, što je u kompaniji već uveden i sistem poslovanja, koji posluje uz uvažavanje interne kontrole. Sistem internih kontrola u kompanijama potrebno je kontinuirano unaprjeđivati i štititi od potencijalnih prevaranata. Prevaranti mogu djelovati kako iz unutrašnjosti tako i spolja kompanije.

¹ Bekkers, V. & Tummers, L.: *Innovation in the Public Sector: Towards an Open and Collaborative Approach*, International Review of Administrative Science, 84(2), 2018, 209-213.

² Chen, H., Wang, D. & Zhou, N.: *A Comprehensive and Quantitative Internal Control Index: Construction, Validation, and Impact*, Review of Quantitative Finance and Accounting, 49, 2017, 337-377.

³ Chen, R.: *Internal Control Audit Fee and Internal Control Audit Quality—Evidence from Integrated Audits*. Open Journal of Business and Management, 7, 2019, 292-311.

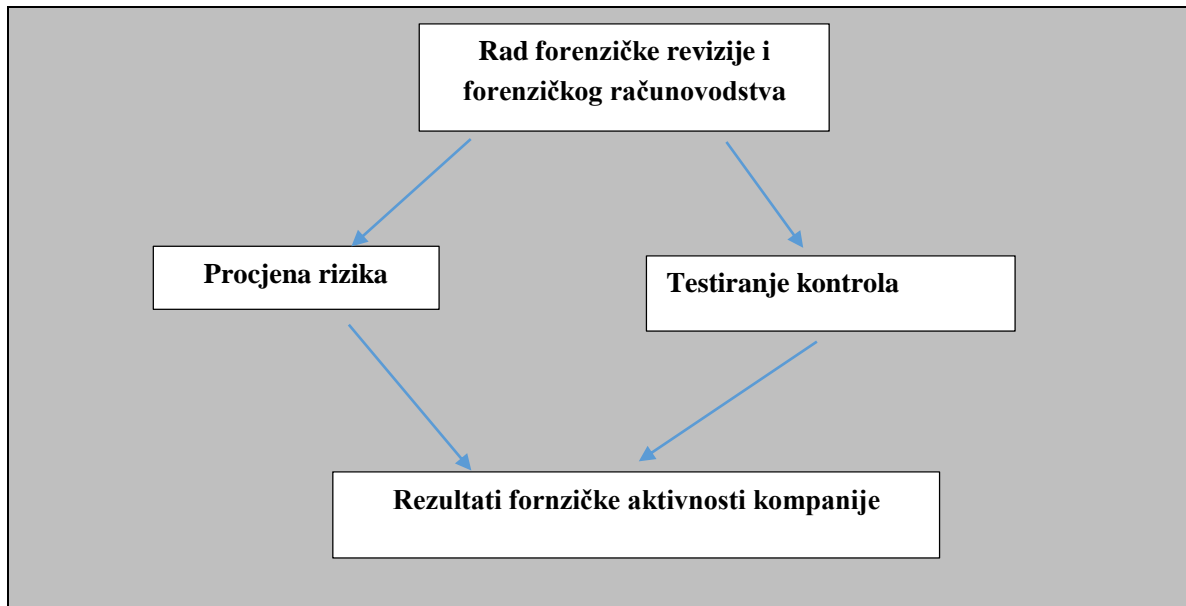
⁴ Davila, A., Foster, G. & Jia, N.: *The Valuation of Management Control Systems in Start-Up Companies: International Field-Based Evidence*, European Accounting Review, 24:2, 2015, 207-239.

⁵ Durocher, S. & Gendron, Y.: *Epistemic commitment and cognitive disunity toward fair-value accounting*, Accounting and Business Research, 44(6), 2014, 630-655.

⁶ Esmaili1, A., Haghgo01, I., Davidaviciene, V. & Meidute-Kavaliauskiene, I.: 2021, *Customer Loyalty in Mobile Banking: Evaluation of Perceived Risk, Relative Advantages, and Usability Factors*, Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics, 2021, 32(1), 2021, 70–81.

Opšta šema pomoću koje se može prikazati djelovanje forenzike u kompaniji (slika 8).

Slika 8. Prikaz opšteg šematskog prikaza djelovanja forenzičke revizije i forenzičkog računovodstva u kompaniji

Izvor: Autor (2022).

Uticaj forenzičke revizije i forenzičkog računovodstva na izradu validnih finansijskih izvještaja^{7,8,9,10} u kompaniji (slika 9).

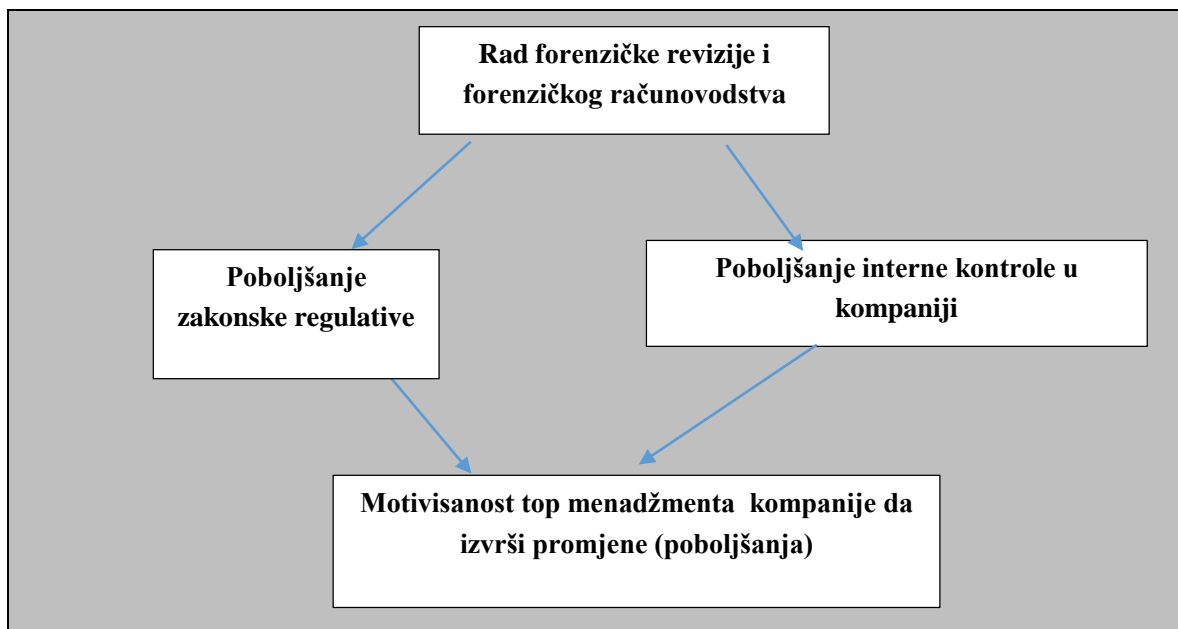
⁷ Gandy, B.: '21st century scandals: towards a risk approach to financial reporting scandals': a practitioner view. *Accounting and Business Research*, 49:5, 2019, 536-539.

⁸ Godlewska, M.: *The Impact of Interplay between Formal and Informal Institutions on Innovation Performance: Evidence from CEECs*, *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics*, 2021, 32(1), 15–26.

⁹ Hope, K. & Vyas, D.: *Private company finance and financial reporting*, *Accounting and Business Research*, 47:5, 2017, 506-537.

¹⁰ Hua, Z., Yaning, L. & Wang, J.: *Study of the Transformation of Industrial Heritage from the Perspective of Holistic Governance*, *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, No. 62 E/2021, 2021, pp. 81-93.

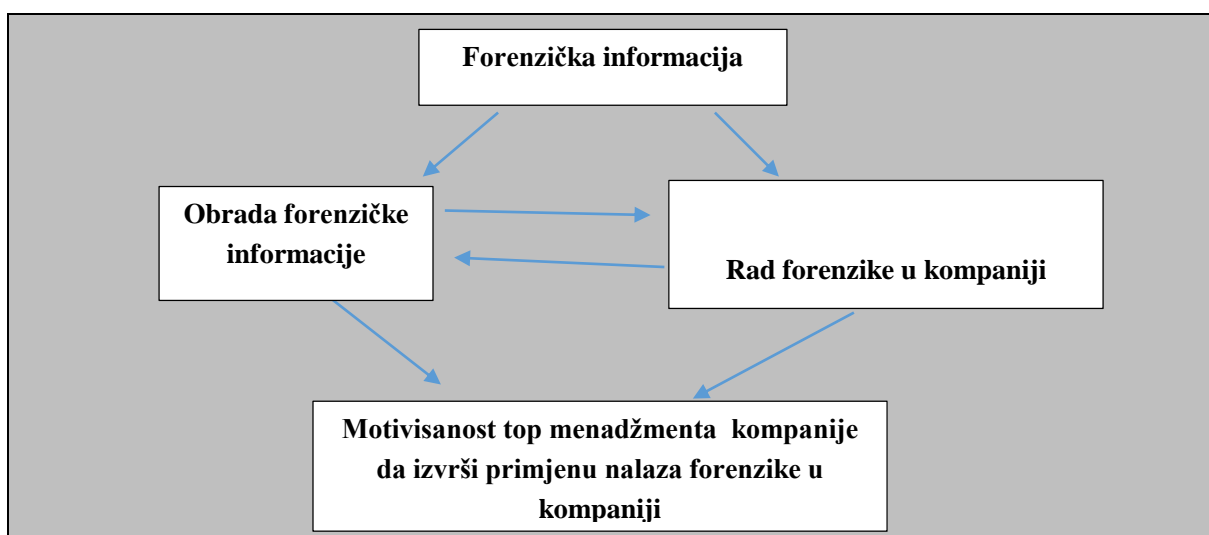
Slika 9. Prikaz opšteg šematskog prikaza djelovanja i uticaja forenzičke revizije i forenzičkog računovodstva u kompaniji

Izvor: Autor (2022).

Prikaz mogućeg toka primjene forenzike u kompanijama (slika 10).

Slika 10. Prikaz toka djelovanja forenzičke revizije i forenzičkog računovodstva u kompaniji

Izvor: Autor (2022).

Aktivnosti koje proističu iz prikazanog toka forenzike u kompaniji suštinski se mogu posmatrati kao forenzička istraga^{11,12,13,14}.

Forenzička istraga uključuje poslove forenzičkih aktivnosti i sastoji se od nekoliko faza, i to:

- 1) pokretanje istrage,
- 2) planiranje istrage,
- 3) prikupljanje forenzičkih dokaza,
- 4) intervjuisanje očevidaca i osumnjičenih,
- 5) izvještavanje i
- 6) suđenje od strane državnih organa.

Na osnovu toga ukupan proces forenzičke aktivnosti u kompaniji može se provesti kroz sljedeće faze:

- 1) osnivanje grupe za forenzičku reviziju,
- 2) upoznavanje s predmetom forenzičke revizije,
- 3) provođenje analitičkih postupaka,
- 4) razvoj plana forenzičke revizije,
- 5) prikupljanje dokaza i
- 6) izrada izvještaja.

¹¹ Izza, M.: *'Why do auditors fail? What might work? What won't?': a practitioner view*. Accounting and Business Research, 49:5, 2019, 562-564.

¹² Jingwen, N.: *When Internal Control Meets Internal Audit: Conflict or Combine?—Based on the Case Analysis of CIMC*, Open Journal of Accounting, 6, 2017, 43-51.

¹³ Lewis, C. & Young, S.: *Fad or future? Automated analysis of financial text and its implications for corporate reporting*, Accounting and Business Research, 49:5, 2019, 587-615.

¹⁴ Lulewicz-Sas, A. & Kilon, J.: *Analysis of the effectiveness of socially responsible investing funds in Poland*, Economics and Management, 19(4), 2014, 338-345

2.1. Prikupljanje relevantnih dokaza u forenzici kompanije

Prikupljanje relevantnih dokaza, radi sticanja relevantnog revizorskog i računovodstvenog mišljenja u vezi finansijskih izveštaja, jedan je od bitnih poslova koji je nezaobilazan u donošenju budućih prijedloga poslovnih aktivnosti u samoj kompaniji.

U ovoj fazi forenzičke računovođe i forenzički revizori identifikuje relevantne svjedoke, prikupljaju i analiziraju dokumenta, kako bi mogli da sačine valjane naleze po određenim pitanjima, prije svega dobijenim nalogima od strane top menadžmenta.

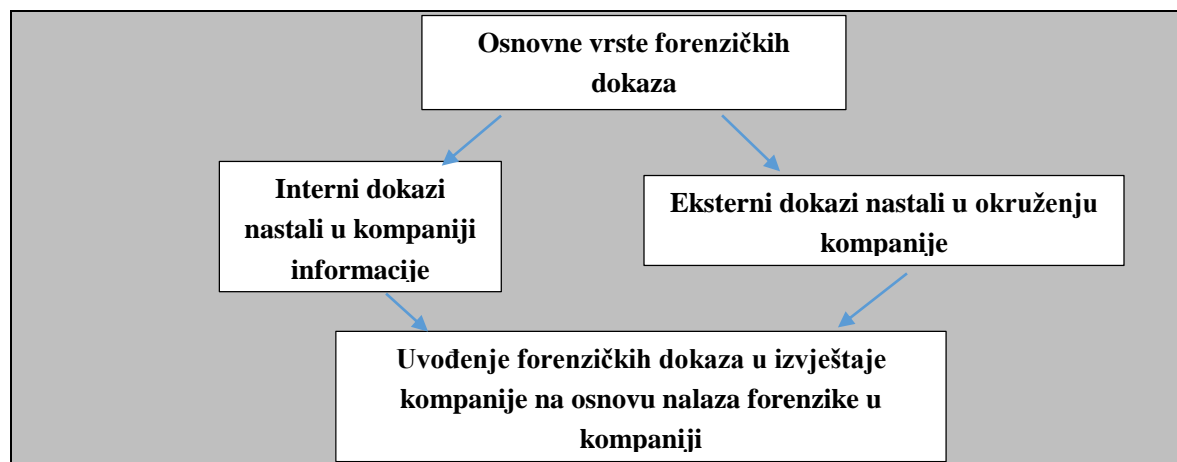
Prikupljanje relevantnih dokaza radi sticanja relevantnog revizorskog i računovodstvenog mišljenja se vrši na osnovu uvida u pisane i elektronske dokumente.

2.2. Vrste dokaza bitnih za rad forenzičkog računovodstva i forenzičke revizije

Uspostavljena forenzika kompanije prikuplja brojne heterogene forenzičke dokaze i iste koristi u radu, na osnovu njih je u mogućnosti da donese validne zaključke koje treba prikazati u izvještaju kojeg dostavlja top menadžmentu kompanije.

Prikaz osnovnih vrsta dokaza u procesima obavljanja forenzičke revizije i forenzičkog računovodstva u kompaniji (slika 11).

Slika 11. Prikaz osnovnih vrsta dokaza u procesima vršenja forenzičke revizije i forenzičkog računovodstva u kompaniji

Izvor: Autor (2022).

Osnovnih oblici, prikupljenih izvora dokaza u kompanijama su:

Interni dokazi:

- 1) datoteke radnika u kompaniji,
- 2) interni telefonski tragovi korištenja u kompaniji,
- 3) zapisi koji nastaju korištenjem IT tehnike u kompaniji,
- 4) zapisi na osnovu e-pošte,
- 5) finansijski podaci bankarskih računa kompanije,
- 6) snimci nadzornih kamera,
- 7) zapisi o pristupu IT sistema kompanije i dr.

Spoljni dokazi (nastali iz okruženja kompanije):

- 1) predstavljaju heterogene dokaze prikupljene izvan kompanije,
- 2) javno dostupni podatci,
- 3) informacije prikupljene od kupaca,
- 4) informacije dobijene od dobavljača,
- 5) informacije dobijene iz javnih dokumenata, prije svega javnih preduzeća,
- 6) izvještaji završnih računa kompanija,
- 7) javni izvještaji dobijeni od trećih lica u vezi poslovanja btinih za kompaniju,
- 8) izvještaji privatnih detektiva u vezi traženih informacija od strane kmpanije.

Prikupljanje relevantnih dokaza radi sticanja relevantnog revizorskog i računovodstvenog mišljenja, a na osnovu prikupljenih dokaza o postojanju prevare, mogu biti predmet sudskih parnica. Prilikom prikupljanja dokaza forenzički revizor i forenzički računovođa u cijelom postupku trebaju da budu temeljni i da obrate velikou pažnju.

Svi prezentovani dokazi u izvještajima forenzike kompanije treba da budu:

- 1) relevantni,

- 2) materijalni,
- 3) kompetentni za istražni proces,
- 4) dokazi treba da budu zakonito prikupljeni.

Prilikom prikupljanja forenzičkih dokaza, forenzički računovođa i revizor treba da ispituju primjenu principa dostatnosti.

To je od naročite važnosti jer će se na taj način moći jasno identifikovati osobe koje su počinile prevaru^{15,16,17,18,19,20}. Na taj način se može sa sigurnošću utvrditi način na koji je prevara počinjena.

Osim toga forenzični računovođa i revizor vrlo često dobijaju zadatak od strane top menadžmenta da izračunaju i prikažu iznos štete koju je pričinilo lice prema kompaniji.

Prema međunarodnim revizijskim standardima, izveštaj koji sastavljaju forenzički revizori i računovođe treba da sadrži sljedeće elemente:

- 1) naziv izvještaja;
- 2) kome je prijava upućena (primatelj);
- 3) uvodni dio ili uvodni odlomak;
- 4) stavaku o opsegu (koji opisuje prirodu revizije);
- 5) stavaku s mišljenjem;
- 6) datum izvještja;
- 7) adresa revizora;
- 8) potpis revizora odnosno računovođe.

¹⁵ Kalvet, T., Vanags, A. & Maniokas, K.: *Financial engineering instruments: the way forward for cohesion policy support? Recent experience from the Baltic states*, Baltic Journal of Economics, 12:1, 2012, 5-22.

¹⁶ Kanapickiene, R. & Marcinkevicius, R.: *Possibilities to apply classical bankruptcy prediction models in the construction sector in Lithuania*, Economics and Management, 19(4), 2014, 317-332.

¹⁷ Kukovič, S., Haček, M. & Bukovnik, A.: *The Issue of Local Autonomy in the Slovenian Local Government System*, Lex Localis – Journal of Local Self-Government, 14(3), 2016, 303 – 320.

¹⁸ Malakauskas, A. & Lakštutienė, A.: *Financial Distress Prediction for Small and Medium Enterprises Using Machine Learning Techniques*, Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics, 2021, 32(1), 2021, 4–14.

¹⁹ Malone, L., Tarca, A. & Wee, M.: *IFRS non-GAAP earnings disclosures and fair value measurement*, Accounting & Finance, 56(1), 2016, 59-97.

²⁰ Majstorović, A., Popović, S. & Volf, D.: *Teorija i politika bilansa, drugo izmenjeno i dopunjeno izdanje*, Novi Sad: Feljton, Novi Sad, 2015.

Forenzičko računovodstvo i revizija treba da prikažu značaj pojedinih internih dokaza, pomoću čije primjene bi se moglo izvršiti pojedinačno vrjednovanje značaja, odnosno, koji, od mogućih internih dokaza je od veće važnosti za uspešno dokazivanje i stavljanje istog u spisak relevantnih dokaza kao djela ukupnog izvještavanja povodom sprovedene forenzičke revizije u kompaniji.

2.3. Vrjednovanje mogućih forenzičkih dokaza u kompaniji od strane forenzike

Značaj odlučivanja top menadžmenta je duboko povezan sa realnim vrjednovanjem u kompaniji. Forenzika treba da prikupi realne forenzičke dokaze u poslovanju kompanije i sačini izvještaje o stanju koje je zatekla, na osnovu čega bih se omogućilo sprovođenje realnih odluka top menadžmentu. Prikupljanje realnih dokaza od strane forenzike, predstavlja jedan od konstantnih i bitnih poslova, koje treba da sprovedu forenzički revizori i forenzičke računovođe.

Svakako u svojoj praksi forenzički revizori i forenzičke računovođe se suočavaju sa potencijalnim izvorima elektronskih dokaza. Države kao i kompanije treba da u svojim opštim aktima uvedu i realizuju principe u svim fazama prilikom kojih se suočavaju sa eventualnim izvorima elektronskih dokaza.

Principi propisani od strane zakona treba da važe kao jedinstvena načela. Stoga, potrebno je da budu utvrđena određena pravila primjene radnji i mjera koja se trebaju preduzeti u vezi primjene istih. Ta pravila treba da budu uokvirena opštevažećim principima.

Pravila u pogledu faza u okviru kojih se preduzimaju pojedine radnje treba da su u dovoljnoj mjeri uopštena u vidu modela postupanja sa elektronskim dokazima i modelima digitalne istrage.

Prikaz mogućeg vrjednovanja internih dokaza od značaja za forenziku kompanije (tabela 5).

Tabela 5. Prikaz mogućeg vrjednovanja internih dokaza od značaja za forenziku kompanije

VRJEDNOVANJE INTERNIH DOKAZA FORENZIČKOG RAČUNOVODSTVA I REVIZIJE			
Redni broj	Sadržaj	OPIS aktivnosti koje proističu iz saradnje forenzičkog računovodstva i forenzičke revizije	Interval važnosti za sigurnost internih dokaza za forenzičko računovodstvo i reviziju
1.	Datoteke radnika u kompaniji		1-10
2.	Interni telefonski tragovi korištenja u kompaniji		1-10
3.	Zapisi koji nastaju korištenjem IT tehnike u kompaniji		1-10
4.	Zapisi na osnovu e-pošte		1-10
5.	Finansijski podaci bankarskih računa kompanije		1-10
6.	Snimci nadzornih kamera		1-10
7.	Zapisi o pristupu IT sistema kompanije		1-10

Izvor: Autor (2022).

Forenzičko računovodstvo i revizija treba da prikažu značaj pojedinih eksternih dokaza, pomoću čije primjene bi se moglo izvršiti pojedinačno vrjednovanje značaja, odnosno, koji od mogućih internih dokaza je od veće važnosti za uspješno dokazivanje i stavljanje istog u spisak relevantnih dokaza, kao djela ukupnog izvještavanja povodom učinjene forenzičke revizije u kompaniji.

Vrjednovanje eksternih dokaza od značaja za forenziku kompanije (tabela 6).

Tabela 6. Prikaz mogućeg vrjednovanja eksternih dokaza od značaja za forenziku kompanije

VRJEDNOVANJE EKSTERNIH DOKAZA FORENZIČKOG RAČUNOVODSTVA I REVIZIJE			
Redni broj	Sadržaj	OPIS aktivnosti koje proističu iz saradnje forenzičkog računovodstva i forenzičke revizije	Interval važnosti za sigurnost internih dokaza za forenzičko računovodstvo i reviziju
1.	Heterogeni dokazi prikupljeni izvan kompanije		1-10
2.	Javno dostupni podaci		1-10
3.	Informacije prikupljene od kupaca		1-10
4.	Informacije prikupljene od dobavljača		1-10
5.	Informacije prikupljene od javnih preduzeće		1-10
6.	Informacije iz završnih računa kompanija		1-10
7.	Javni izvještaji prikupljeni od brojnih kompanija		1-10
8.	Izvještaji privatnih detektiva u vezi traženih informacija u vezi poslovanja trećih lica		1-10

Izvor: Autor (2022).

Prikupljanje forenzičkih podataka koji su bitni za pisanje i sastavljanje izvještaja forenzičkog računovodstva i revizije je od velike važnosti za sticanje validnog revizorskog uvjerenja sa kojim revizori nastupaju pred top menadžment kompanije^{21,22,23,24,25}.

2.4. Izvještavanje forenzičke revizije i forenzičkog računovodstva u kompaniji

Izvještavanje forenzičkog računovodstva i forenzičke revizije u kompaniji je jedan od bitnih poslova koje treba da urade lica kojima je pomenuta aktivnost povjerena. Da bi se ona mogla sprovesti potrebno je prije svega izvršiti pravilno definisanje naziva dokumenta koji se dostavlja top menadžmentu kompanije.

Naziv izvještaja koji se dostavlja top menadžmentu kompanije upućuje na sam oblik izvještavanja. Lica koja su ga sačinila, daju svoja osnovna pojašnjenja u opisu aktivnosti svakog pojedinačnog dokumenta, koji se dostavlja top menadžmentu kompanije.

Osim toga, da bi se odredila važnost dokumenta, potrebno je da top menadžment utvrdi i da prioritet njegove važnosti. Važnost dokumenta se može odrediti u nekom intervalu, gde će se svaki od izvještaja naći i gde će im biti određena vrijednost, koja bih u budućem izvještavanju prema top menadžmentu poslužiti kao osnova za planiranje godišnjih i drugih planova forenzike u kompaniji.

Naziv izvještaja treba jasno da ukaže, da se radi o forenzičkoj, a ne tradicionalnoj, nezavisnoj reviziji finansijskog izvještavanja prema top menadžmentu kompanije.

To je osnova za prikazivanje vrste izvještavanja prema kompaniji.

Prikaz mogućeg izveštavanja forenzike kompanije (tabela7).

²¹ Mijić, R. & Popović, S.: *Finansijsko Računovodstvo*, Banja Luka: City print, Banja Luka, 2016.

²² Misund, B.: *Valuation of salmon farming companies*, *Aquaculture Economics & Management*, 22:1, 2018, 94-111.

²³ Murphy, R.: *'Corporate tax avoidance: is tax transparency the solution?': a practitioner view*, *Accounting and Business Research*, 49:5, 2019, 584-586.

²⁴ Nosheen & Rashid, A.: *Business orientation, efficiency, and credit quality across business cycle: Islamic versus conventional banking. Are there any lessons for Europe and Baltic States?*, *Baltic Journal of Economics*, 19:1, 2019, 105-135.

²⁵ Popović S.: *Socio-ekonomski faktori ograničenja razvoja agrara*, Novi Sad: Feljton, Novi Sad, 2014.

Tabela 7. Prikaz mogućeg izvještavanje forenzike prema top menadžmentu kompanije i prikaz intervala značajnosti

IZVJEŠTAVANJE FORENZIČKOG RAČUNOVODSTVA I REVIZIJE PREMA TOP MENADŽMENTU KOMPANIJE			
Redni broj	OBLIK IZVJEŠTAVANJA	OPIS aktivnosti koje proističu iz saradnje forenzičkog računovodstva i forenzičke revizije	Interval važnosti u odnosu na oblik izvještavanja forenzičkog računovodstva i revizije
1.	Izvještaj o posebnoj forenzičkoj reviziji		1-10
2.	Izvještaj o pojedinačnoj forenzičkoj reviziji		1-10
3.	Izvještaj o opštoj forenzičkoj reviziji		1-10

Izvor: Autor (2022).

Prikaz bitnih elemenata izvještavanja forenzičke revizije i forenzičkog računovodstva u kompanijama (tabela 8).

Tabela 8. Prikaz bitnih elemenata izvještavanja forenzičke revizije i forenzičkog računovodstva u kompanijama

BITNI ELEMENTI IZVJEŠTAVANJA U IZVEŠTAJU FORENZIČKOG RAČUNOVODSTVA I REVIZIJE PREMA TOP MENADŽMENTU KOMPANIJE			
Redni broj	OBLIK IZVJEŠTAVANJA	OPIS aktivnosti koje proističu iz saradnje forenzičkog računovodstva i forenzičke revizije	Interval važnosti u odnosu na oblik izvještavanja forenzičkog računovodstva i revizije
1.	Uvod		1-10
2.	Opis urađene revizije		1-10
3.	Mišljenje revizora		1-10
4.	Datum sačinjavanja dokukmenta		1-10
5.	Potpis revizora		1-10
6.	Datum dostave dokumenta top menadžmentu kompanije		1-10

Izvor: Autor (2022).

Uspješnost u radu forenzičkog računovodstva i revizije dat je u prikazu mogućeg tabelarnog pregleda značajnosti u obavljanju primjene forenzičkih dokaza (tabela 9).

Tabela 9. Prikaz uspješnosti u radu forenzičkog računovodstva i revizije u kompanijama

USPJEŠNOST U RADU NA POSLOVIMA IZVJEŠTAVANJA FORENZIČKOG RAČUNOVODSTVA I REVIZIJE PREMA TOP MENADŽMENTU KOMPANIJE			
Redni broj	OBLIK USPJEŠNOSTI U RADU REVIZIJE	OPIS aktivnosti koje proističu iz saradnje forenzičkog računovodstva i forenzičke revizije sa stanovišta ukupne usjpešnosti	Interval važnosti u odnosu na uspješnost izvještavanja forenzičkog računovodstva i revizije
1.	Dobro poznavanje prakse korporativnog upravljanja		1-10
2.	Razumjevanje kriminalnih radnji u kompaniji		1-10
3.	Prepoznavanje kriminalnih radnji u kompaniji		1-10

Izvor: Autor (2022).

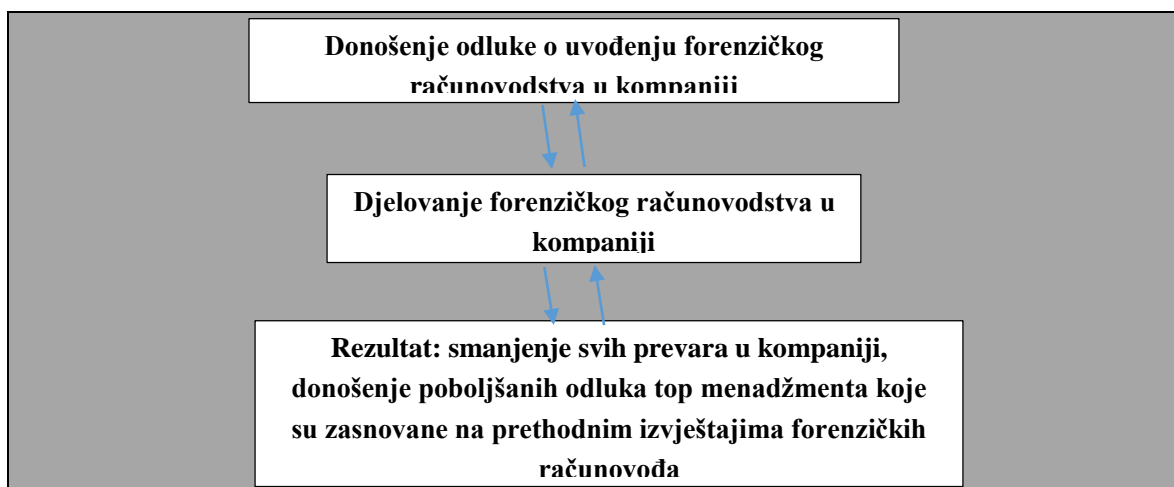
DRUGI DIO - MODELIRANJE PRIMJENE FORENZIČKOG RAČUNOVODSTVA U KOMPANIJAMA

1. ZNAČAJ DONOŠENJA ODLUKE O UVOĐENJU FORENZIČKOG RAČUNOVODSTVA U KOMPANIJI

Značaj i cilj donošenja odluka top menadžmenta o uvođenju forenzičkog računovodstva u kompaniji je višestruk i usmjeren je na povećanje sigurnosti opšteg poslovanja u kompaniji, kao i na smanjenje postojanje štetnih uticaja zbog lošeg upravljanja, a naročito upravljanja koje ima za cilj ostvarenje malverzacija ili otuđenja sredstava.

Prikaz opšte šeme dat je u prikazu slike 12.

Slika 12: Prikaz donošenja odluke o uvođenju forenzičkog računovodstva u kompaniji

Izvor: (Autor, 2022).

Na osnovu prikazanog može se uočiti, da je značaj uvođenja forenzičkog računovodstva, prije svega usmjeren na postizanje smanjenja svih prevara u kompaniji, kao i na donošenju poboljšanih odluka top menadžmenta koje su zasnovane na prethodnim izvještajima forenzičkih računovođa u kompanijama.

Prema tome forenzičko računovodstvo ima svoj praktičan značaj primene u kompanijama²⁶⁻²⁷⁻²⁸⁻²⁹⁻³⁰, a one na taj način smanjuju nivo prevara i drugih nepravilnosti s jedne strane, a sa druge nakon realnog rada forenzičkih računovođa mogu dobiti mnogo bolje, kvalitetnije i istinitije finansijske i druge izvještaje koji su bitni za buduće poslovanje kompanije.

Praktična primjena forenzičkog računovodstva u postupcima i metodama pomoću kojih je moguće izvršiti otkrivanje manipulacija u finansijskim izvještajima u kompanijama, ali i kod drugih pravnih lica, prikazan je vidu pregleda i to su:

- 1) Finansijski izvještaji u fokusu informacione moći uz uvažavanje otkrivenih rizika i posljedica po kompaniju.
- 2) Kreativno računovodstvo.
- 3) Situacije koje pogoduju manipulacijama.
- 4) Pravci istraživanja kvaliteta finansijskog izvještavanja.
- 5) Koncept kvaliteta dobitka preduzeća.
- 6) Analiza latentnih rezervi i skrivenih gubitaka.
- 7) Analiza vanbilansnih pozicija.
- 8) Prepoznavanje indikatora kreativnog finansijskog izvještavanja.
- 9) Tradicionalna finansijska analiza.

²⁶ <https://www.gmkonsalting.com/skola-forenzickog-racunovodstva/forenzicki-racunovodja-napredni-nivo/>, preuzeto 17.02.2022. u 12 h.

²⁷ <https://www.gmkonsalting.com/skola-forenzickog-racunovodstva/>, preuzeto 17.02.2022. u 13 h.

²⁸ <http://predmet.singidunum.ac.rs/course/view.php?id=143>, preuzeto 18.02.2022. u 13 h.

²⁹ https://www.google.com/search?q=forenzi%C4%8Dko+ra%C4%8Dunovodstvo&rlz=1C1BNSD_enRS963RS963&oq=forenzi%C4%8Dko+ra&aqs=chrome.0.0i512j69i57j0i22i30l4.6764j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8, preuzeto 18.02.2022. u 08 h.

³⁰ http://management-stari.fon.bg.ac.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=190%3Aforenziko-raunovodstvo-karika-koja-nedostaje-u-obrazovanju-i-praksi&catid=33%3Amanagement-65&lang=sr, preuzeto 19.02.2022. u 13 h.

- 10) Kvantitativna analiza crvenih indikatora (Benish-ov model upozoravajućih indikatora, F-Score model, Altman Z score, Akruar racia, itd) koji se mogu koristiti u redovnom radu od strane forenzičkih računovođa sa ciljem potkrijepljivanja dokaza do kojih su naišli u svom radu.
- 11) Kvalitativna analiza crvenih indikatora i isticanje nalaza koji su osnaženi korišćenim metodama koje u svom radu koriste forenzički računovodstveni radnici.

Forenzički računovođa treba da ima dovoljno znanja i vještina da može da na validan način sprovede forenzičku istragu i da:

- 1) Prepozna situacije koje pogoduju manipulacijama.
- 2) Otkrije latentne rezerve i skrivene gubitke u bilansima.
- 3) Ocjeni kvalitet dobitka.
- 4) Identifikuje preduzeća koja su izložena finansijskim rizicima pomoću alata tradicionalne analize finansijskih izvještaja.
- 5) Praktično primjeni savremene nestandardne alate finansijske analize i pomoću njih otkrije kreativnu i neadekvatnu računovodstvenu praksu.
- 6) Ocjeni izloženost rizicima privrednog entiteta sa kojima njegov entitet stupa u kreditne, ili bilo koje druge poslovne odnose.

1.1. Važnost uvažavanja rizika u poslovanju kompanija i odlučivanja top menadžmenta uz djelovanje forenzičke revizije

Privreda jedne zemlje, bez obzira na dominantnu vlasničku strukturu koja u njoj prevladava, treba imati razvijene tržišne institucije preko kojih će moći graditi svoj realan privredni razvoj u skladu s osnovnom ciljnom funkcijom kompanija, odnosno ciljnom kategorijom da se maksimira dobit, ali uz uslov da se takvo poslovanje kompanija odvija na siguran način u svim dijelovima kompanije.

Ovako posmatrana privreda povezana je s posmatranjem finansijskog položaja

velikog broja heterogenih kompanija, jer se na taj način mogu prikazati najvažniji pokazatelji, poput onih koji odražavaju finansijsko zdravlje velikog broja kompanija u vrijeme posmatranja.

Realno sagledavanje stvorene vrijednosti kompanija podrazumijeva istovremeno stvaranje konkurentske prednosti i vrjednovanje ekonomskih učinaka u stvarnom funkcionisanju privrede bilo koje ekonomije jedne zemlje.

Top menadžment u procesu sveukupne procjene ulaganja potrebnih sredstava za organizaciju poslovanja u kompaniji nastoji sagledati što više faktora koji mogu utjecati na realnu projekciju svih kretanja u kompaniji, a zatim procijeniti moguće šanse za moguće izmjene kako bi se dobila veća profitna stopa u kompaniji.

Racionalno poslovanje treba posmatrati sa aspekta smanjenja šteta u poslovanju svih kompanija u državi i širem okruženju.

Upravljanje kompanijom vezuje se za kontinuirano postojanje upravljanja koje će suštinski smanjiti moguće rizike, posebno kada su u pitanju rizici i nova ulaganja koja nastaju u realnom poslovanju kompanija.

Rizici su prisutni i u slučajevima kada postoji realna opasnost od lošeg upravljanja u kompaniji, koje u pozadini ima neku skrivenu želju da se putem poslovanja nanese realna šteta samoj kompaniji, a da pojedinci ostvare nedozvoljenu korist iz takvog poslovanja.

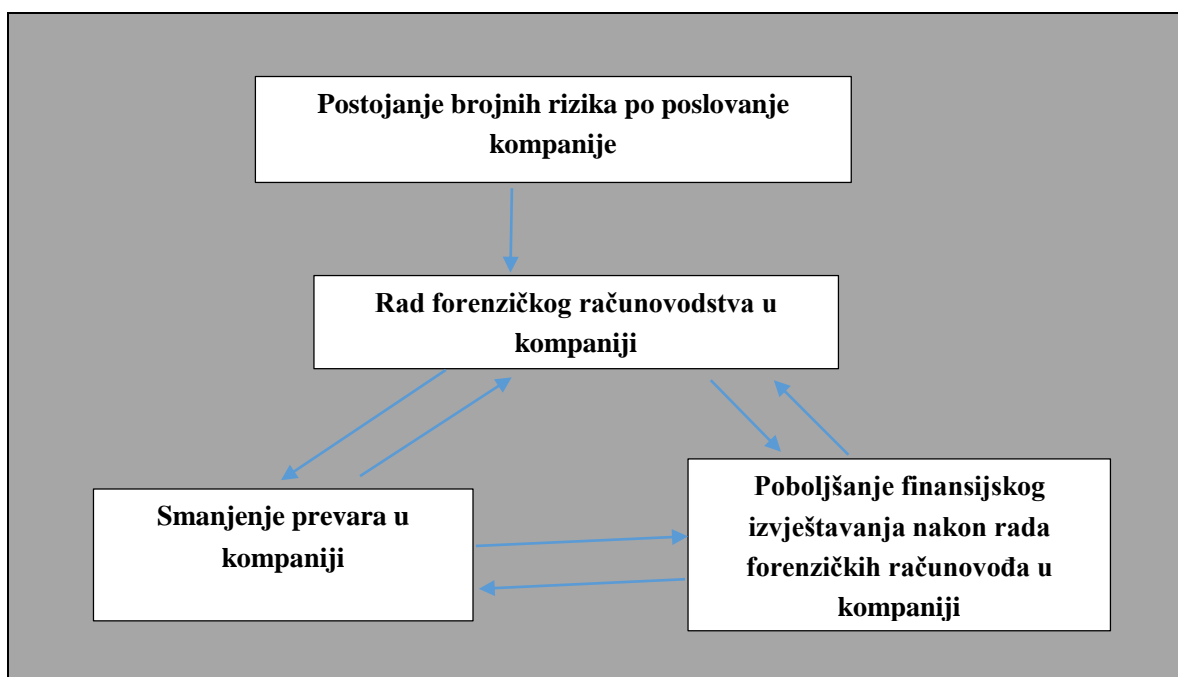
Identifikacija rizika od strane top menadžmenta kompanije može da doprinese poboljšanju rada i poboljšavanju postignutih rezultata rada poslovanja kompanije.

Kadrovi koji vode poslove u vezi odlučivanja kompanijom, treba da budu edukovani i da se trude da svojim poslovnim aktivnostima utiču na smanjenje rizika. Prema tome top menadžment treba da gradi sistem prikupljanja podataka, putem što većeg broja heterogenih poslovnih subjekata, a sve u cilju identifikovanja većeg broja validnih rizika koji utiču na poslovanje kompanije. Funkcionalnim identifikovanjem rizika u poslovanju kompanije top menadžment će stvoriti priliku da poboljša ukupno upravljanje kompanijom.

U uslovima poslovanja kada je nanesena realna šteta kompaniji i kada pojedinci ostvare nedozvoljenu korist sve više do izražaja dolazi postojanje forenzičkog računovodstva, koje može uticati na smanjenje ukupnog rizika po poslovanje kompanije, smanjivanjem špekulativnih radnji u kompaniji i to na svim nivoima upravljanja.

Prikaz uopštene šeme rada forenzičkog računovodstva u kompaniji (slika 13).

Slika 13: Prikaz rada forenzičkog računovodstva u kompaniji

Izvor: (Autor, 2022).

Forenzičke računovođe u svom redovnom poslovanju primenjuju čitav niz posebnih poslovnih vještina. Oni imaju obavezu da se kontinuirano profesionalno usavršavaju i to u toku cjelokupnog radnog vijeka, jer takvi poslovi zahtijevaju posebne vještine, motivisanost i efikasnost u radu. Na taj način treba posmatrati sprovođenje svih istraživanja koja se dešavaju u kompaniji.

Forenzičke računovođe primjenjuju posebne vještine u:

- 1) računovodstvu,
- 2) reviziji,
- 3) finansijama,
- 4) kvantitativnim metodama,
- 5) određenim oblastima zakona,
- 6) istraživanju,
- 7) kao i istražne vještine (kako bi pribavili, analizirali i procenili dokazni materijal, te protumačili i saopštili nalaze svog djelovanja po pitanju sprovođenja forenzičkih

radnji u kompaniji).

Primjera radi, finansijske i kvantitativne vještine koje posjeduje forenzički računovođa mogu puno da pomognu kod procjene načinjene štete, po osnovu raznih osnova i odrađenih poslova koji su djelovali štetno u poslovanju kompanije.

Da bi se postao kvalitetan forenzički računovođa, potreban je minimalni nivo znanja i vještina u slijedećim oblastima:

- 1) Vještine revidiranja.
- 2) Vještine i znanja za sprovođenje istrage (taktika nadzora, intervjuisanje, ispitivanje...).
- 3) Kriminologija.
- 4) Poznavanje računovodstva.
- 5) Poznavanje prava.
- 6) IT.
- 7) Komunikacijske vještine.

Mogućnosti u forenzičkom računovodstvu su brojne, a neke od bitnih koje koristi forenzički računovođa u svom djelovanju i radu su:

- 1) Proaktivne kontrole prevara.
- 2) Finansijske istrage potencijalnih kriminalaca.
- 3) Reaktivne kontrole prevara.
- 4) Privatna preduzeća, zbog jačanja interne kontrole.
- 5) Vladine organizacije.
- 6) Istražne organizacije koje formira država.
- 7) Bankari.
- 8) IT–digitalna forenzika.
- 9) Pomoć prilikom posredovanja i arbitraže.

1.2. Analiza opštih faktora poslovanja kompanije od strane forenzičkih računovođa

Analiza opštih faktora poslovanja kompanije od strane forenzičkih računovođa je

samo jedan od poslova koji se obavljaju u skladu sa programom djelovanja forenzičkih računovođa u kompanijama.

U nastavku teksta će se sačiniti sistematizacija nekih analiza koje sprovode forenzičke računovođe u svom radu (tabela 10-11).

Tabela 10: Prikaz relativne konkurentske sposobnosti kompanije u odnosu na skalu vrjednovanja 1-9.

Redni Broj	OPIS PARAMETARA	SKALA VREDNOVANJA								
		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
1.	Tržišni udio									
2.	Finansijska snaga									
3.	Tehnička snaga									
4.	Troškovi									
5.	Kvalitet proizvoda									
6.	Inovacije									
7.	Licence									
8.	Kvalifikaciona struktura									
Ocjena		Niska			Srednja			Visoka		

Izvor: (Autor, 2022).

Drugi prikaz dat je sa ciljem da pokaže moguće fokusiranje analize forenzičkih računovođa na postojanje uticaja tržišnih atraktivnosti na poslovanje kompanija. Sve navedeno urađeno sa ciljem da se poboljša buduće donošenje poslovnih odluka top

menadžmenta. Takav model ponašanja u poslovanju kompanija prikazan je u Tabeli 2, gdje je analizirano 8 faktora tržišnog uticaja na poslovanje kompanija u odnosu na skalu vrjednovanja procjene u intervalu 1- 9.

Stepenovanje je napravljeno i iskazana kao ocjena: niska, srednja i visoka.

Prikaz rezultata mogućeg korištenja analiza forenzičkih računovođa, kao i atraktivnosti tržišta na poslovanje kompanije (tabela 11).

Tabela 11: Prikaz atraktivnosti tržišta na poslovanje kompanije.

Redni broj.	OPIS PARAMETARA	SKALA VRJEDNOVANJA								
		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
1.	Veličina tržišta					●				
2.	Rast tržišta						●			
3.	Rentabilnost				●					
4.	Konkurencija					●				
5.	Investiranje		●							
6.	Supstitucija									
7.	Sigurnost									
8.	Rizici intervencionizma									
		Niska			Srednja			Visoka		

Izvor: (Autor, 2022).

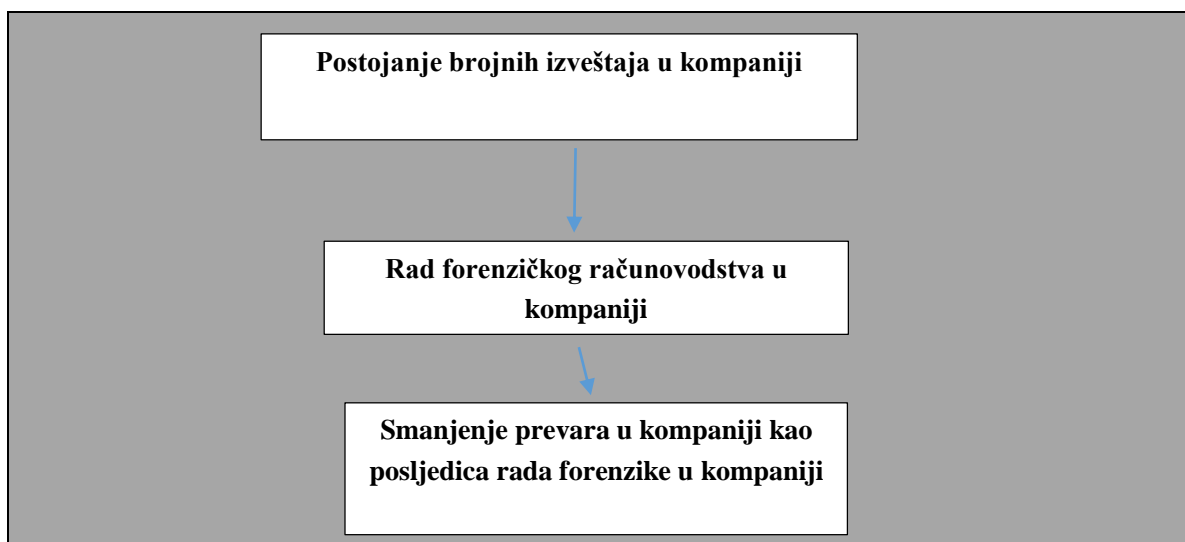
Veličine u Tabeli 10-11 su u skali vrjednovanja i forenzički računovođa njihove vrijednosti radi u određenom periodu, obrazlaže svoje stavove u pisanoj formi i može da svoje prijedloge poboljšanja u budućem radu koje top menadžment treba da usvoji ili ne.

2. STUDIJA SLUČAJA

Studija slučaja urađena je od strane kandidata u okviru istraživanja koje je bilo usmjereno na analizi poljoprivredne kompanije. Istraživanje u studiji slučaja urađeno je u kompaniji koja je poslednjih godina imala uspješne poslovne rezultate.

Prikupljanja informacija u kompaniji (slika 14).

Slika 14: Prikaz prikupljanja informacija u radu forenzičkog računovodstva u kompaniji.

Izvor: (Autor, 2022).

2.1. Prikaz postojećeg stanja u kompaniji

Istraživanje je sprovedeno u srednjem preduzeću koje obavlja poljoprivrednu djelatnost sa sjedištem u Prijedoru i koje ima uspješno poslovanje u zadnjih 5 godina. Istraživanje je sprovedeno na način da je top menadžmentu kompanije koja je dostavila podatke, garantovana anonimnost, kao i da će se dobijeni podatci koristiti isključivo u naučne svrhe, dok u druge svrhe neće biti objavljeni.

Svi podaci neophodni za prikaz studije slučaja dobijeni su iz računovodstva kompanije i oni na istinit način prikazuju ključnu opremu, različite starosti, koja se vodila u poslovnim knjigama kompanije.

2.2. Prikaz postojećeg stanja u prvoj godini posmatranja poljoprivredne opreme u kompaniji

U toku prve godine posmatranja, kompanija je poljoprivrednu opremu prikazivala u poslovnim knjigama, putem iskazivanja njene knjigovodstvene vrijednosti, koju je ista imala u poslovnim knjigama na bazi donesene računovodstvene politike koja je bila na snazi.

Kompanija nije provela vrijednost izdvojenu za troškove zaposlenih radnika na održavanju poljoprivredne opreme, a isto tako, dijelovi neophodni za održavanje nisu bili uključeni u iskazivanje vrijednosti poljoprivredne opreme.

Poljoprivredna oprema se ista isključivo vodila na karticama poljoprivredne opreme uz iskazivanje njene knjigovodstvene vrijednosti uz obračun amortizacije po utvrđenim stopama u kompaniji.

Prikazivanje vođenja opreme u kompaniji na klasičan način bilo je do momenta početka rada forenzičkog računovodstva.

Poslije detaljnog istraživanja, koje je bilo urađeno od strane forenzičkih računovođa bilo je moguće izmjeniti računovodstvenu politiku koja je vođena u kompaniji.

Prikaz pregleda vođenja poljoprivredne opreme na bazi tri primjera (tabela 12).

Tabela 12. Prikaz pregleda poljoprivredne opreme koja se vodi na kartici opreme u knjigama kompanije izražena u 000 km u 2020. godini

Red. Br.	Naziv poljoprivredne opreme	Vrijednost sredstava izdvojenih za plate radnika zaposlenih na održavanju polj. Opreme	Dijelovi neophodni za održavanje polj. opreme	Ukupni troškovi održavanja polj. Opreme	Starost poljoprivredne opreme (u godinama)	Knjigovodstvena vrijednost polj. opreme
1	Traktor Tomo	181	41	222	23	0.00
2	Traktor TT 830	96	53	149	25	0.00
3	Ekotraktor 21-komunalni	140	89	229	10	605

Izvor: Autor (2022).

2.3. Prikaz u drugoj godini posmatranja poljoprivredne opreme u kompaniji

Prikupljeni podaci u toku druge godine posmatranja vođenja evidencije poljoprivredne opreme (13).

Tabela 13. Prikaz pregleda poljoprivredne opreme koja se vodi na kartici opreme u knjigama kompanije izražena u 000 km u 2021. godini

Red. Br.	Naziv polj. Opreme	Vrijednost sredstava izdvojenih za plate radnika zaposlenih na održavanju polj. Opreme	Dijelovi neophodni za održavanje polj. Opreme	Ukupni troškovi održavanja polj. Opreme	Starost polj. opreme (u godinama)	Knjigovodstvena vrijednost polj. opreme
1	Traktor Tomo Vinković	28	27	55	24	0.00
2	Traktor TT 830 CA	148	101	249	26	0.00
3	Ekotraktor 21-komunalni	253	47	300	11	504

Izvor: Autor (2022).

2.4. Prikaz perioda 2020-2021 u pogledu vođenja vrijednosti poljoprivredne opreme u kompaniji

Pregled ukupnih troškova održavanja poljoprivredne opreme u periodu posmatranja 2020-2021. godine iskazan u polsovnim knjigama kompanije (tabela 14).

Tabela 14. Prikaz pregleda ukupnih troškova održavanja poljoprivredne opreme izraženo u 000 km u periodu 2020-2021.

Red. Br.	Naziv polj. Opreme	Vrijednost sredstava izdvojenih za plate radnika zaposlenih na održavanj u polj. Opreme	Dijelovi neoophodni za održavanje polj. Opreme	Ukupni troškovi održavanja polj. opreme	Knjigovodstvena vrijednost polj. Opreme	Razlika u vođenju knjigovodstvene vrijednosti polj. Opreme
1	Traktor Tomo Vinković	209	68	277	0.00	-277
2	Traktor TT 830 CA	244	154	398	0.00	-398
3	Ekotraktor 21-komunalni	393	136	529	504	-25

Izvor: Autor (2022).

2.5. Prikaz u drugoj godini posmatranja poljoprivredne opreme u kompaniji nakon izmjene računovodstvene politike

Nakon izmjenjene računovodstvene politike u kompaniji u drugoj godini posmatranja poljoprivredne opreme, ukupni troškovi održavanja poljoprivredne opreme treba da se iskažu u poslovnim knjigama, a sve u cilju realnog prikaza vrijednosti utrošenih sredstava za održavanje poljoprivredne opreme. U suštini računovodstvena politika se mjenjala na način, da se ukupni troškovi održavanja poljoprivredne opreme iskažu u poslovnim knjigama kompanije, što je urađeno u svrhu realnog prikaza vrijednosti utrošenih sredstava za održavanje poljoprivredne opreme u kompaniji.

Prikaz ostvarene razlike u vođenju knjigovodstvene evidencije u poslovnim knjigama kompanije, prije i poslije izmjenjene računovodstvene politike, može biti značajna i može odstupati u većem obimu. Odstupanja u poslovanju prije i poslije donošenja promjena u računovodstvenoj politici kompanija mogu biti znatana i mogu u velikoj mjeri uticati na donošenje validnih poslovnih odluka koje donosi top menadžment kompanije. Donošenje validnih odluka na nivou vrha kompanije, može zavisiti od promjena u vođenju evidencija, koje se uspostavljaju u kompaniji. Jedan od bitnih faktora podizanja uspješnosti upravljanja je usvojena validna politika u domenu računovodstva.

Prikaz pregleda koji odražava samu promjenu računovodstvene politike (tabela 15).

Tabela 15. Prikaz pregleda ukupnih troškova održavanja poljoprivredne opreme izraženo u 0.00 km u periodu 2020-2021. godine nakon donošenja odluke da se svi troškovi uvedu u prikaz evidencije opreme i nakon fer vrjednovanja iste sa prikazom razlike izmedju njihovih vrijednosti

Red. Br.	Naziv polj. Opreme	Knjigovodstvena vrijednost polj. opreme	Ukupni troškovi održavanja polj. Opreme	Uvedeni troškovi održavanja polj. opreme u poslovne knjige kompanije	Fer vrjednovanje polj. opreme i uvedena vrijednost u poslovne knjige kompanije	Razlika izmedju uvedenih troškova održavanja polj. opreme i fer utvrđene vrijednosti iste
1	Traktor Tomo Vinković	0.00	277	277	142	-135
2	Traktor TT830CA	0.00	398	398	256	-142
3	Ekotraktor 21-komunalni	504	529	529	600	71

Izvor: Autor (2022).

2.6. Prikaz u periodu 2020-2021 posmatranja pojoprivredne opreme u kompaniji nakon izmjenjene računovodstvene politike i donošenja odluke da se ista fer vrjednuje i prikaže u poslovnim knjigama

Prikaz u periodu 2020-2021 posmatranja pojoprivredne opreme u kompaniji nakon izmjenjene računovodstvene politike i donošenja odluke da se ista fer vrednuje i prikaže u poslovnim knjigama dat je u tabeli broj 16.

Tabela 16. Prikaz pregleda ukupnih troškova održavanja poljoprivredne opreme izraženo u 000 km u periodu 2020-2021. godine, prikaz fer vrjednovanja opreme i njena starost uz izražavanje rizika po kompaniju

Red. Br.	Naziv polj. Opreme	Uvedeni troškovi održavanja polj. opreme u poslovnim knjigama kompanije	Fer vrjednovanje polj. opreme i uvedena vrijednost u poslovnim knjigama kompanije	Razlika između uvedenih troškova održavanja polj. opreme i fer utvrđene vrijednosti iste	Starost polj. opreme u kompaniji	Rizik izražen opisno od strane radnika u računovodstvu
1	Traktor Tomo Vinković	277	142	-135	24	Vrlo visok
2	Traktor TT 830 CA	398	256	-142	26	Vrlo visok
3	Ekotraktor 21-komunalni	529	600	71	11	Nema rizika

Izvor: Autor (2022).

U poslednjoj koloni Tabele 21, dat je prikaz riječima opisa kako radnici računovodstva opisuju starost poljoprivredne opreme u odnosu na posmatranje ukupnih troškova održavanja poljoprivredne opreme u kompaniji.

Stara oprema, pogotovo ona koja je nabavljena prije 20 godina, ima visoke troškove održavanja i to znatno veće nego što je opravdano ulaganje u njeno održavanje. Po pitanju održavanje stare opreme, radnici u računovodstvu mogu samo da ukažu top menadžmentu, da postoji visok rizik po poslovanje kompanije i slično.

Bez obzira na pomak u računovodstvu, kada se nakon promjenjene računovodstvene politike vrši iskazivanje i uvođenje vrijednosti održavanja opreme u poslovne knjige, ne predstavlja najbolje rješenje. Prava vrijednost poljoprivredne i svake druge opreme može se dobiti jedino, što češćim vrjednovanjem iste, po principu fer vrjednovanja i nakon toga uvođenja fer vrijednosti opreme u poslovne knjige kompanije.

3. ZAKLJUČNI STAVOVI FORENZIČKOG RAČUNOVODSTVA

Forenzičko računovodstvo i forenzička revizija koja se implementira u poslovanju kompanija usmjereni su na sprovođenje aktivnosti na otkrivanju i sprječavanju prevara u poslovanju kompanija.

Odluka o uspostavljanju forenzičkog računovodstva i forenzičke revizije u radu kompanija usmjerena je i na otkrivanju prevara i u drugim pravnim subjektima iz okruženje.

Forenzičko računovodstvo i forenzička revizija predstavlja novu oblast poslovanja, koja ima tendenciju rasta i razvoja u poslovanju kompanija, a usko je vezana za implementaciju interne revizije u kompanijama, interne kontrole, uspostavljanja finansijskog upravljanja i revizije.

Forenzičko računovodstvo i forenzička revizija koja se implementira u poslovanju kompanija, posmatrano sa stanovišta razvoja, usmjerena je na aktivnosti u sprječavanju i suzbijanju finansijskih prevara i kriminalnih aktivnosti u brojnim heterogenim kompanijama, ali i radu brojnih organa javnih preduzeća, državnih i drugih organa.

3.1. Diskusija u vezi primjene forenzičkog računovodstva

Kompanije koje žele da ostvare savremen pristup u poslovanju, uvode sve više novina, kojima se povećava sigurnost poslovanja same kompanije. Jedan od načina unapređenja sigurnosti poslovanja je uvođenje forenzičkog računovodstva. Pomoću njega može da se obezbijedi postojanje specifičnog stručnog računovodstva, čijom primjeno se može unaprediti realnost finansijskog izvještavnja top menadžmenta kompanije.

Forenzičko računovodstvo koristi brojne specijalističke vještine i znanja, pomoću kojih može da sprovodi forenzičke istrage, po zahtjevu naručioca.

Forenzičko računovodstvo u kompanijama usmjereno je na sprovođenju aktivnosti na otkrivanju i sprječavanju prevara u samim kompanijama. Forenzičko računovodstvo usmereno je i na otkrivanju prevara i u drugim pravnim subjektima.

Forenzičko računovodstvo predstavlja izuzetno brzo rastuću oblast računovodstva. Njen razvoj može biti usmjeren i na aktivnosti u sprječavanju i suzbijanju finansijskih prevara i kriminalnih aktivnosti u svim drugim pravnim licima u jednoj državi.

Na osnovu studije slučaja može se zaključiti sledeće:

Glavna istraživačka hipoteza koja je postavljena, a govori o tome da ne postoji prikazivanje troškova održavanja opreme kompanije u poslovnim knjigama koje bitno odstupa od stvarne vrijednosti opreme u poslovnim knjigama kompanije se ne može prihvatiti, a pokazano je u rezultatima istraživanja studije slučaja u tabeli 15-16.

Pomoćne istraživačke hipoteze su analizirane na sledeći način i to putem prve pomoćne hipoteze, a koja je glasila da ne postoji bitno odstupanje u prikazu vrjednosti opreme u poslovnim knjigama kompanije u pojedinim poslovnim godinama i da su ti prikazi usklađeni sa računovodstvenom politikom kompanije, se odbacuje na osnovu prikaza u tabeli 15-16.

Pomoćna istraživačka hipoteza dva, koja je postavljena u smislu da ne postoji razlika u prikazu vrijednosti opreme nakon izmjenjnee računovodstvene politike kompanije se odbacuje na osnovu prikaza u tabeli 15-16.

Pomoćna istraživačka hipoteza tri, koja je postavljena u smislu da ne postoji razlika u prikazu rizika po prikaz vrijednosti opreme nakon izmjenjene računovodstvene politike kompanije se odbacuje.

Na osnovu studije slučaja, neophodno je da top menadžment, nakon rada forenzičkih računovođa u kompaniji u kratkom roku prilagodi računovodstveno posmatranje opreme sa kojom posluje u novo-nastalim uslovima, te da na realan način opremu prikaže u poslovnim knjigama.

Može se zaključiti da forenzičko računovodstvo ima svoje djelovanje u okviru cijele kompanije i svih njenih djelova. Predmet forenzičkog računovodstva mogu biti svi zaposleni koji su uradili određene radnje na štetu ukupnog poslovanja same kompanije. Studija slučaja, potvrđuje važnost primjene rezultata forenzičkog istraživanja na primjeru opreme, kao jednog, od bitnih djelova kompanije sa kojom upravlja top menadžment.

3.2. Zaključna razmatranja u vezi primjene forenzičkog računovodstva

Forenzičko računovodstvo u kompanijama koje imaju savremen pristup u poslovanju treba da obezbjedi, postojanje specifičnog stručnog računovodstva koje bi uspjelo da razvije brojne specijalističke vještine i znanja, pomoću kojih bi mogli da sprovedu forenzičke istrage po zahtjevu naručioca. Ono svoje aktivnosti treba da usmjerei na otkrivanje i sprječavanje prevara u kompanijama. Otkrivanje prevara od strane forenzičkog računovodstva, paralelno, može da se odvija i u drugim poslovnim subjektima. Ono predstavlja izuzetno brzo rastuću oblast računovodstva koja se može koristiti kao sredstvo za sprečavanje i suzbijanje finansijskih prevara i kriminalnih aktivnosti u svim pravnim licima u jednoj državi. Razvija se veoma brzo zbog potrebe povećanja uspješnosti poslovanja, jer omogućava sprječavanje prevara i drugih štetnih radnji koje mogu naštetiti ukupnom poslovanju u kompaniji. Posjeduje specifično računovodstveno funkcionisanje u kompanijama, jer ono povezuje i integriše računovodstvene, revizijske i istražne vještine u svom radu sa ciljem otkrivanja eventualnih prevara ili štetnih radnji u kompaniji, a koje se mogu negativno ispoljavati po samo poslovanje.

Cilj uvođenja forenzičkog računovodstva u kompanijama je da se kontinuirano mogu otkrivati eventualne prevare, da se vrši sprječavanje lažne računovodstvene prakse u budućnosti i to u vođenju i donošenju poslovnih odluka od strane top menadžmenta kao i drugih zaposlenih na nižim nivoima.

Primjenom forenzičkog računovodstva uočava se snažno djelovanje i nastaju velike promjene u poslovnom odlučivanju u svim sektorima kompanije. Forenzičko računovodstvo u svom radu zainteresovano je za praćenje pravnog i normativnog ponašanja svih zaposlenih u kompaniji. Na taj način moguće je ukazivati i dokazati štetne radnje koje su učinili zaposleni po ukupno poslovanje kompanije.

Sticanje uvjerljivog suda o poslovanju kompanija koje su prihvatile forenziku u svom redovnom poslovanju, inovativno je posmatrano i objelodanjeno u naučne rezultate do kojih se došlo putem izrade studije slučaja.

Zaključak do kojeg se došlo na osnovu prikaza studije slučaja jasno ukazuju, da se nije vodila precizna evidencija o troškovima održavanja poljoprivredne opreme, kao osnovne opreme u radu kompanije. To je veliki problem na kojeg ukazuje forenzika pogotovo što se u studiji slučaja, vrijednost poljoprivredne opreme, vodila po knjigovodstvenoj vrijednosti u poslovnim knjigama kompanije.

Naučna javnost, ali i struka mogu steći validnu sliku tek nakon realnog rada forenzičkih računovođa, jer isti u svojim izvještajima mogu da ukažu top menadžmentu na postojanje anomalije i nerealnog prikazivanja, što je u studiji slučaja vrijednost poljoprivredne opreme u poslovnim knjigama kompanije.

Forenzičko računovodstvo može da utiče i na formiranje drugog bitnog stava top menadžmenta kompanije. Taj stav, proizilazi iz prikaza stvarne negativne razlike o visini izdvojenih sredstava za održavanje poljoprivredne opreme u jednoj poslovnoj godini, a koja se nije evidentirala u kompaniji u poslovnim knjigama.

Ono može da uputi na još jedan zaključak, a što se ističe nakon urađene studije slučaja u ovom radu, odnosno da postoji realna potreba da se sprovede fer vrjednovanje u kompaniji.

Takođe, forenzičko računovodstvo može pojasniti prethodno izrečeno i time da postoji nelogičnosti i neprincipijelnosti vođenja evidencije stvarne vrijednosti poljoprivredne opreme u poslovnim knjigama, te iznesu svoj stav top menadžmentu da naloži računovodstvu i finansijama da sprovedu “fer vrjednovanje opreme” u kompaniji.

Na taj način forenzika utiče na uspostavljanje realnog vrjednovanja poljoprivredne opreme u kompaniji. Forenzičko računovodstvo je u ovom primjeru studije slučaja, na praktičan način pozitivno uticalo na pravilno i realno prikazivanje vrijednosti poljoprivredne opreme i ispunilo svoj zadatak u naporima da se poboljša realno poslovanje kompanije.

TREĆI DIO – IMPLEMENTACIJA REVIZIJE

1. ANALIZA STANJA KOJA PRETHODI UVOĐENJU INTERNE REVIZIJE U KOMPANIJAMA

Formiranje interne revizije u kompanijama vrši se kontinuirano. Cilj top menadžmenta je da se izvrši implementacija i institucionalno formiranje interne revizije u kompanijama. Najčešće se radi o pristupu top menadžmenta da se izvrši smanjenje troškova poslovanja u kompanijama i na taj način izvrši povećanje efikasnosti upravljanja od strane top menadžmenta. Nakon uspostavljanja rada interne revizija daje i dostavlja preporuke top menadžmentu kompanije. U okviru preporuka će se dati smjernice povećanja sigurnosti donošenja validnih poslovnih odluka u kompanijama.

Interna revizija dostavlja izvještaje top menadžmentu o svom radu nakon urađene interne revizije u vidu preporuka i nakon toga je moguće u kratkom roku poboljšati ukupno poslovno odlučivanje u kompaniji.

Savremeno upravljanje u kompanijama, nameće top menadžmentu da uvede neki od oblika kontrole u svoje poslovanje. Najčešće se radi o uvođenju kontrolnih mehanizama čijom se primjenom može unaprijediti ukupno poslovno odlučivanje u kompanijama.

Posmatranje uvođenja interne revizije može se obuhvatiti putem uvažavanja tri bitna segmenta kontrole i to:

- 1) interne kontrole,
- 2) interne revizije i
- 3) finansijskog upravljanja i kontrole u kompaniji.

Top menadžment kompanije u savremenim uslovima poslovanja, sve više se okreće ka realnom upravljanju kompanijom koja u suštini može značiti implementaciju interne revizije u kompanijama i donošenje preporuka internih revizora, pomoću čije primjene je moguće podići opšti nivo donošenja poslovnih odluka.

Takvo upravljanje u kompanija znači, upravljanje koje uključuje i omogućava da top menadžment kompanije vrši institucionalno formiranje interne revizije u kompanijama. To uspostavljanje, vrši se sa ciljem da se poboljša upravljanje u kompanijama. To znači da se radi o pristupu u okviru koga će top menadžment s jedne strane smanjiti troškove poslovanja u kompanija ili će donošenjem pravilnih poslovnih odluka povećati ukupne prihode kompanije³¹.

Osim toga, top menadžment kompanije suštinski formira internu reviziju sa ciljem da se poveća ukupna sigurnost donešenih poslovnih odluka u kompanijama koje su implementirale internu reviziju u svoje redovno poslovanje³².

Top menadžment kompanije prilikom donošenja upravljačkih odluka treba da razgraniči sigurnost poslovanja i troškova. U takvim uslovima poslovanja suštinski nastaju poslovne odluke koje su zasnovane na nekom ili više implementiranih oblika kontrole u okviru redovnog poslovanja kompanija.

Svako implementiranje kontrolnih mehanizama suštinski znači i određeno trošenje novčanih sredstava, vremena, radne snage i drugo³³.

Cilj savremenog upravljanja u kompanijama, pogotovo u uslovima postojanja velike ekonomske krize, zahteva od kompanije da njihov top menadžment ima realan pristup u

³¹ Vukasović, D., Vojinović, Ž.: *Finansijska analiza*, NUBL, Banja Luka 8, 2010.

³² Pešević, S., Subotić, S., Vukasović, D., *Poslovne finansije*, NUBL, Banja Luka, 2020.

³³ Bjelica, B., Bakmaz, O., Mijić, R., Popović, S. & Popović, V.: *The implementation of heterogeneous risk to the company's operations and transition countries respecting the behavior of agricultural enterprises in the Republic of Serbia*. *Annals, Economy Series*, 3/2017, 2017.

formiranju poslovnih odluka koje će suštinski značiti poboljšanje ukupnog poslovanja kompanija^{34,35,36,37}.

Kvalitet rada interne revizije u kompanijama zavisi o primjeni pravila i metoda koja su usvojene u kompanijama. Profesionalnost uveliko zavisi od objektivnosti revizorskih stajališta i procjene revizorskih uvjerenja, razmatranju kvaliteta u primjeni revizijskih standarda, te od praktičnosti revizorskih preporuka. teorije i prakse korporativnih finansija^{38,39,40}.

U praksi ne postoji jedinstveno prihvaćen sistem implementacije interne revizije, čijom upotrebom bi top menadžment ostvarivao bolje ekonomsko poslovanje kompanije. Aktiviranje nekog od oblika interno kontrolnih mehanizama, odnosno aktiviranje interne revizije u kompanji preduzima se sa ciljem da se uspostavi zajednički referentni okvir za funkcionisanje interne revizije u kompanijama pomoću kojih bi se spriječilo nekontrolisano poslovanje kompanije.

Primjena interne kontrole i interne revizije ogleda se u primjeni zakonske regulative tj. primjeni etičkog kodeksa i primjeni pravila ponašanja u smislu etičkog kodeksa kojeg potpisuje interni revizor sa top menadžmentom kompanije, te uticajem na rad interne kontrole, interne revizije u cilju poboljšavanja finansijskog izvještavanja u kompaniji.

Interna revizija treba da obezbedi podizanje opšteg upravljanja u kompaniji, odnosno treba da podigne finansijsko izvještavanje na viši nivo (sigurnije, tačnije, preciznije, efektivnije) praktičnog upravljanja čime će se postići opšti cilj poboljšanja upravljanja u

³⁴ Balaban, M., Grubišić, Z.: *Finansijski menadžment*, Univerzitet za poslovne studije, Banja Luka, 2010.

³⁵ Bartolini, S.: *Beyond Accumulation and Technical Progress: Negative Externalities as an Engine*, zbornika radova "From Transition to Development: Globalisation Political Economy of Development in Transition Economies", Faculty of Economics in Sarajevo, Sarajevo, 2003.

³⁶ Brealy, R. i drugi.: *Osnove korporativnih finansija, prevod, Mate, Zagreb, 2007.*

³⁷ Burda M. i Viploš, Č. (2012), *Makroekonomija – Evropski udžbenik*, peto izdanje, Ekonomski fakultet, Beograd, 2012.

³⁸ Grubišić, Z.: *Kapital i finansiranje razvoja kompanija*. Comesgrafikona, Banjaluka, 2010.

³⁹ Grubišić, Z., Ivanović, P., Fabris, N.: *Financial System Integration of Serbia in the European Financial System, Serbia and the European Union: Economic lessons from the new member states*, University of Coimbra – Faculty of Economics, Coimbra, Portugal, Institute of Economic Sciences, Belgrade and Belgrade Banking Academy, Coimbra, Portugal, 2011.

⁴⁰ Tosković, J., Adžić, J., Popović, S. & Marković, J.: *Comparative analysis of the investment environment in the economies of the western Balkans*. Regional and Business Studies, Vol. 8 No 1, 2016, 15-27.

kompaniji putem pružanja najkvalitetnijih revizijskih usluga. Sama primjena širokog spektra revizijskih usluga može biti primjenjena u velikom broju heterogenih kompanija⁴¹⁻⁴²⁻⁴³⁻⁴⁴⁻⁴⁵⁻⁴⁶⁻⁴⁷.

1.1. Standardi interne revizije

Procesi standardizacije interne revizije su neminovnost u uslovima postojanja prihvaćenih opštih načela unaprijeđenja poslovanja putem primjene interno-kontrolnih mehanizama u kompanijama. To sve više dolazi do izražaja u uslovima postojanja velike ekonomske i finansijske krize u svijetu, naročito poslije 2008 godine^{48,49,50}.

Top menadžment treba da unaprjedi opšte poslovanje putem primjene nestandardnih metoda upravljanja, gdje svoje mjesto sve više i ozbiljnije zauzima primjena poslovanja u kompanijama koje su implementirale internu reviziju kao, osnovu redovnog i standardnog djelovanja u okviru poslovanja kompanije.

Standardi interne revizije odvijaju se u heterogenim kompanijama i to uz uvažavanje:

- 1) Poslova interne revizije, koji treba da se obavljaju u skladu s međunarodno prihvaćenim standardima koje utvrđuje Institut internih revizora. Ovi standardi su takođe poznati kao Standardi profesionalne prakse interne revizije (Standardi interne

⁴¹ Minsky, H.: *Can It Happen Again*//ISBN 978-0-332213-3, 1982.

⁴² Shiller, R.: *Irrational Exuberance*, Princeton University Press, 2005.

⁴³ Gramlich, E. M.: *Subprime Mortgages: America's Latest Boom and Bust*, The Urban Institute Press, Washington, 2007.

⁴⁴ Gennaioli, N. & Shleifer, A.: *A Crisis of Beliefs: Investor Psychology and Financial Fragility*, Princeton University Press, 2018.

⁴⁵ Gorton, G. B.: *Slapped by the Invisible Hand: The Panic of 2007*, Oxford University Press, 2010.

⁴⁶ Gorton, G. B.: *Misunderstanding Financial Crises - Why We Don't See Them Coming*, Oxford University Press., 2012.

⁴⁷ Škarić-Jovanović, K., *Finansijsko računovodstvo*, Ekonomski fakultet u Beogradu: Centar za izdavačku djelatnost 89, Beograd, 2011.

⁴⁸ Vunjak, N.: *Finansijski menadžment*, Proleter i dr., Subotica, 2002.

⁴⁹ Rodić, J.: *Teškoće primene MRS i MSFI*, časopis Financing 01/11, Banja Luka, 2011.

⁵⁰ Stanišić, M.: *Revizija*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009.

revizije).

- 2) Obveza je svih internih revizora da se pridržavaju ovih Standarda.

Svrha postojanja standarda interne revizije je postojanje mogućnosti da se u okviru poslovanja kompanije mogu:

- 1) uspostaviti osnovna načela dobre prakse interne revizije;
- 2) osigurati okvir za obavljanje i promociju niza aktivnosti interne revizije, pomoću kojih se može “povećavati vrijednost” organizacije i od kojih ona ima koristi;
- 3) uspostaviti osnovu za uspješne aktivnosti interne revizije;
- 4) podržavati poboljšanje postupaka i aktivnosti interne revizije u kompanijama koje su implementirale internu reviziju.

Standardi interne revizije uključuju:

- 1) standarde atributa - serije 1000,
- 2) standarde uspešnosti - serije 2000 i
- 3) standarde primjene.

a) Standardi atributa odnose se na karakteristike određene organizacije, kao i pojedinaca koji obavljaju aktivnosti interne revizije i uključuju:

- 1) standard 1000 - Svrha, ovlašćenja i dužnosti,
- 2) standard 1100 - Nezavisnost i objektivnost,
- 3) standard 1200 - Stručnost i dužna stručna pažnja,
- 4) Standard 1300 – Program osiguranja i poboljšanja kvalitete.

b) Standardi uspešnosti odnose se na prirodu rada interne revizije i pružanju kvalitativne kriterijume prema kojima se može mjeriti uspješnost rada interne revizije. Standardi svojstava i uspešnosti primjenjuju se u načelu na sve aktivnosti interne revizije.

- 1) Standard 2000 - Upravljanje internom revizijom,
- 2) standard 2100 - Priroda posla,

- 3) standard 2200 - Planiranje angažmana,
- 4) standard 2300 - obavljanje posla,
- 5) standard 2400 - Izvještavanje o rezultatima,
- 6) standard 2500 - Praćenje napretka,
- 7) Standard 2600 – Prihvatanje rizika od strane menadžmenta.

Svrha funkcionisanja interne revizije treba da bude usmerena na postojanje interne revizije u:

- 1) javnom sektoru,
- 2) na to da se uspostavi zajednički referentni okvir za funkcionisanje interne revizije u kompanijama (na način da se olakša internim revizorima da mogu da razumeju načela modernih revizijskih tehnika i da mogu da uvedu nove terminologije pomoću kojih će moći da na bolji način mogu da obavljaju njihove revizorske dužnosti),
- 3) na to da postupci i metodologije koje sprovode interni revizori budu u skladu s Međunarodnim standardima za profesionalnu praksu interne revizije, koje je uspostavio Međunarodni institut unutarnjih revizora (IIA),
- 4) pomenuti standardi treba da su prilagođeni i da budu primenljivi u velikom broju heterogenih kompanija,
- 5) kako bi se osiguralo da su metodologije i procedure u skladu s najboljom praksom i odražavaju promjene u pravnom i revizorskom okruženju, potrebno je da postoji središnji državni organ pri Ministarstvu finansija koji će biti odgovoran za pregled i, izmjenu sadržaja metodologija i postupaka interne revizije u državi. Takvi pregledi obavljat će se jednom godišnje, a po potrebi i češće od strane državnih organa Ministarstva finansija,
- 6) rukovodilac službe za internu reviziju ipak su dužni da prilagode određene dijelove, prema potrebi, lokalnim okolnostima; na primjer, uključiti određenu organizacijsku strukturu, odnosno sektore odgovarajućeg direktnog korisnika interne revizije. Međutim, potrebno je svaku promjenu razmotriti i dogovoriti sa državnim organom Ministarstva finansija.

- 7) svaki revizor je dužan osigurati da se sve promjene u metodologiji i praksi budu razumljive i da budu primenljive u kompanijama,
- 8) Formiran državni organ pri Ministarstvu finansija⁵¹⁻⁵²⁻⁵³⁻⁵⁴⁻⁵⁵, treba da bude spremna razmotriti sugestije direktnih korisnika u vezi mogućih poboljšanja postupaka i metodologija interne revizije.

Struktura primenljive interne revizije u kompanijama najčešće obuhvata:

- Načela, standarde i politike interne revizije, pomoću kojih se daju smjernice o ključnim pitanjima politike vezanim za upravljanje internom revizijom i na osnovu kojih realno funkcioniše interna revizija,
- Revizija sistema, koji objašnjava korake koje treba slijediti prilikom revizije,
- Vještine interne revizije, koji pruža smjernice za niz međuljudskih vještina i tehnika koje interni revizori trebaju poznavati, i
- Primjenu alata za internu reviziju (instrumente), koji sadrži osnovne alate za reviziju i druga uputstva pomoću kojih bi trebalo da se olakša rad pojedinačne interne revizije u kompanijama koje su uvele istu.

Interni revizor treba da slijedi uputstva državnih organa po pitanju interne revizije, gdje je to moguće, pristup i tehnike navedene u uvodnom dijelu interni revizor treba da prilagodi uslovima u kompaniji u kojoj vrši posao internog revizora.

⁵¹ <https://mfin.gov.rs/o-ministarstvu/interna-revizija>, preuzeto 22.01.2022. u 07 h.

⁵² <https://mfin.gov.rs/sr/o-ministarstvu-1/interna-revizija-1>, preuzeto 22.01.2022. u 08 h.

⁵³ <https://www.bdo.co.rs/sr-latn-rs/usluge-sr/poslovno-savetovanje/upravljanje-rizicima/interna-revizija>, preuzeto 22.01.2022. u 09 h.

⁵⁴ <http://uir.rs/wp-content/uploads/2017/01/upoznavanje.pdf>, preuzeto 23.01.2022. u 07 h.

⁵⁵ [http://www.mup.gov.rs/wps/portal/sr/ministarstvo/sluzba%20interne%20revizije!/ut/p/z0/fY2xDolwFEV_hcQwv8pA4ogONUciwiB2aQppyMP6Cm0hhq-3X-B4k3POBQEdCFIbjqgJWXifolcVsdLfuWc1byuzqxo2ts9Kx-nLGPQeiebVh5qFOhKEP_pmMNPWUQBYrAU9DdAN6-9wUGaeEkpm-2gA6mUfZDQB-V82GzKvFn3XiUYHUc6cXrDHScN85s_f_MqocE!/,](http://www.mup.gov.rs/wps/portal/sr/ministarstvo/sluzba%20interne%20revizije!/ut/p/z0/fY2xDolwFEV_hcQwv8pA4ogONUciwiB2aQppyMP6Cm0hhq-3X-B4k3POBQEdCFIbjqgJWXifolcVsdLfuWc1byuzqxo2ts9Kx-nLGPQeiebVh5qFOhKEP_pmMNPWUQBYrAU9DdAN6-9wUGaeEkpm-2gA6mUfZDQB-V82GzKvFn3XiUYHUc6cXrDHScN85s_f_MqocE!/) preuzeto 24.01.2022. u 09 h.

Osim toga prostor za implementaciju interno kontrolnih organa javlja se u svim heterogenim organizacijama i kompanijama koje posluju u privredi jedne zemlje u jednom dužem vremenskom periodu⁵⁶⁻⁵⁷⁻⁵⁸⁻⁵⁹⁻⁶⁰⁻⁶¹⁻⁶²⁻⁶³⁻⁶⁴.

c) Standardi primjene odnose se na primjenu standarda atributa i uspješnosti na određene vrste angažmana (npr. revizija sistema, finansijska revizija ili revizija uspješnosti, istraga određenog kaznenog djela ili zahtjev uprave za provođenje revizije)⁶⁵.

Poštovanje standarda i Etičkog kodeksa je ključno za vršenje konkretne interne revizije u kompanijama koje su se opredjelile za implmentaciju interne revizije u redovnom radu kompanija^{66,67}.

⁵⁶ Adamkovicova, B.: *Assessment of changes within the economic structure of the Trenčín region*, Economics and Management, 19(2), 2014, 140-148, str. 145,

⁵⁷ Babatunde, S.: *Governmental Financial Reporting Reforms and Relationship Marketing: An Analysis of International Public Sector Accounting Standards Implementation*, Journal of Promotion Management, 25:5, 2019, 700-721, str. 719.

⁵⁸ Blair, D.: *'Private company finance and financial reporting: what do we know?': a practitioner's view*, Accounting and Business Research, 47:5, 2017, 538-539, str. 538.

⁵⁹ Brede, M. & Henn, C.: *Finland's public sector balance sheet*, Baltic Journal of Economics, 19:1, 2019, 176-194, str. 177-178.

⁶⁰ Caruana, J.: *The proposed IPSAS on measurement for public sector financial reporting—recycling or reiteration?*, Public Money & Management, 41:3, 2021, 184-191, str. 185.

⁶¹ Cocriș, V. & Elena-Nucu, A.: *Monetary policy and financial stability: empirical evidence from Central and Eastern European countries*, Baltic Journal of Economics, 13:1, 2013, 75-98, str. 78.

⁶² Coffee, J.: *Why do auditors fail? What might work? What won't?* Accounting and Business Research, 49:5, 2019, 540-561, str. 550.

⁶³ Grubišić Z., Ivanović, P. Milojević N.: *Financial stability and macroprudential policy in Serbia: experience and challenges*, Zbornik Contemporary trends and prospects of economic recovery, CEMAFI International Association, str. 1-5, 2014.

⁶⁴ Vukasović, D., Stanojević, S., Jeremić, D.: *Napredna revizija*, NUBL, Banja Luka, 2021, str. 28.

⁶⁵ Vukasović, D.: *Uloga računovodstva u kontinuelnom upravljanju finansijskim tokovima u nestabilnim finansijskim uslovima*, Svarog 13: 151-160, 2016, str. 158.

⁶⁶ Vukasović, D.: *Poslovne finansije*, Minerva, Subotica, str. 18, 2009.

⁶⁷ Popović, S., Tošković, J., Majstorović, A., Brkanlić, S., Katić, A.: *The importance of coinuous audit of financial statements of the company of countries joining the EU*, Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Economy Series, Special Issue, 2015, 241-246, str. 243.

1.2. Etički kodeks

Svrha Etičkog kodeksa je promovisanje etičke kulture u profesiji interne revizije. Za profesiju interne revizije neophodan je etički kodeks jer se revizija temelji na povjerenju u objektivnu procjenu upravljanja rizicima, kontrole i upravljanja uopšte rečeno.

U etičkom kodeksu definicija revizije uključuje više od dvije osnovne komponente:

- 1) načela relevantna za profesiju i praksu interne revizije;
- 2) pravila ponašanja koja ilustriraju norme ponašanja koje se očekuju od internih revizora. Ova pravila su način na koji se Načela primjenjuju u praksi i vodič su za etičko ponašanje internih revizora u kompanijama.

1.2.1. Primjena etičkog kodeksa u kompanijama

Kodeks interne revizije u kompanijama odnosi se na zaposlene koji obavljaju poslove interne revizije. Nepoštivanje navedenih etičkih zahtjeva dovodi do pokretanja postupaka protiv osoba zaposlenih u službi interne revizije.

Od internih revizora se očekuje da primjenjuju načela:

1) Integritet

Interni revizori stiču povjerenje svojim radom u kompaniji. Za dobro obavljeni posao, sve više im se povećava sigurnost u njihov rad, povećava im se integritet, zadobijaju povjerenje radnika i top menadžmenta po čijem nalogu većinom i budu angažovani. Time se osigurava osnova za pouzdanost rada interne revizije u budućnosti i postizanja sve veće sigurnosti u radu i primjeni interne revizije.

2) Objektivnost

Interni revizori moraju pokazati najveći stepen objektivnosti u prikupljanju, ocjenjivanju i prezentaciji podataka vezanih uz djelatnost, odnosno postupak koji je predmet revizije.

Oni daju uravnoteženu procjenu svih relevantnih okolnosti bez nepotrebnog uticaja sopstvenih interesa, odnosno uticaja drugih osoba na njihovo mišljenje.

3) Povjerljivost

Interni revizori poštuju vrijednost i vlasništvo informacija koje primaju i ne otkrivaju ih bez odgovarajućeg ovlaštenja, osim kada za to postoji zakonska ili profesionalna obveza.

4) Profesionalnost

Interni revizori primjenjuju potrebna znanja, vještine i iskustvo u obavljanju poslova interne revizije. Povjereni poslovi koji su im nalogom za rad, zadani od strane top menadžmenta, treba da budu urađeni po principima potpune profesionalnosti, uz vođenje računa o tajnosti objelodanjivanja podataka do kojih su došli u toku obavljanja interne revizije.

Osim toga može se istaći da je rad na poslovima interne revizije u kompanijama i u svim drugim pravnim subjektima usko je povezan sa primenom IT tehnologije⁶⁸, ali sve to treba posmatrati kao neraskidivi deo ukupnog upravljanja i poslovanja u velikom broju heterogenih pravnih lica^{69, 70, 71, 72, 73, 74}, koje posluju u velikom broju različitih sektora privređivanja.

⁶⁸ Davidov., T., Vranić., I., Samardžić, V., Grublješić., Ž. & Popović, S.: *Application of new and modern software solutions in companies that are considered developmental in transition economies with reference to the application of internal audit.* Annals, Economy Series, Issue 3/2021, 2021, pp.72-79.

⁶⁹ Biščak, M. & Benčina, J.: *The Impact of HRM Practices on the Performance of Municipalities. The Case of Slovenia,* *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, 15(58 E), 2019, 5-23.

⁷⁰ Barañano, A., Iñaki De La Peña, J. & Moreno, R.: *Valuation of real-estate losses via Monte Carlo simulation,* *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 33:1, 2020, 1867-1888.

⁷¹ Bekkers, V. & Tummers, L.: *Innovation in the Public Sector: Towards an Open and Collaborative Approach,* *International Review of Administrative Science*, 84(2), 2018, pp. 209-213.

⁷² Grubišić Z., Kamenković S.: *Uloga privatnog sektora u finansiranju infrastrukture: inostrana iskustva i preporuke = The role of the private sector in infrastructure financing: foreign experience and recommendations,* *Zbornik Politika regionalnog razvoja: naučno utemeljenje i praktični primjeri = Regional development policy: scientific basis and empirical evidence,* Beogradska bankarska akademija, Fakultet za bankarstvo osiguranje i finansije, Beograd, 2015.

⁷³ Ivaniš, M.: *Financije poduzeća,* R@B College, Beograd, 2012.

⁷⁴ Williams, C.: *Principi menadžmenta,* Data Status, Beograd, 2010.

1.2.2. Pravila ponašanja u smislu etičkog kodeksa

Integritet internog revizora, kao faktora uvažavanja u radu internog revizora, treba posmatrati kao neobilaznu činjenicu ukupnog posmatranja rada i funkcionisanja interne revizije u kompanijama.

Interni revizori treba da:

- 1) pošteno, odgovorno i s dužnom pažnjom obavljaju svoj posao;
- 2) postupaju u skladu sa zakonima i propisima države i otkriju podatke samo kada to zakon zahtijeva;
- 3) ne sudjeluju svjesno u nezakinitim radnjama, odnosno ne sudjeluju u aktivnostima koje diskreditiraju zvanje interne revizije ili organizacije;
- 4) zastupaju i doprinose legitimnim i etičkim ciljevima organizacije.

Objektivnost

Interni revizori u radu treba da poslove obavljaju na način da:

- 1) Ne učestvuju u radnjama ili odnosima koji mogu ugroziti ili se može smatrati da ugrožavaju nepristranost revizijske procjene. Navedeno učestvovanje uključuje one radnje, odnosno veze koje mogu biti u suprotnosti s interesima organizacije. O svakom postojanju sukoba interesa predočiti će se izvještaj top menadžmentu;
- 2) ne prihvataju poklone, usluge ili bilo što što može ugroziti ili se smatra da ugrožava profesionalni revizijski sud;
- 3) objelodaniti sve materijalne činjenice koje su im poznate, bez čijeg bi objavljivanja izvještaj o aktivnostima koje su predmet revizije moglo biti pogrešno protumačeno.

Povjerljivost

Interni revizori:

- 1) su oprezni u korištenju i zaštiti podataka prikupljenih tokom obavljanja svojih dužnosti;
- 2) ne koriste podatke za ličnu korist, ili na bilo koji drugi način koji je protivzakonit ili šteti legitimnim i etičkim ciljevima organizacije;
- 3) ne otkriva podatke neovlaštenim osobama osim ako za to postoje pravni ili profesionalni razlozi.

Profesionalizam

Interni revizori treba da:

- 1) rade isključivo na poslovima za koje posjeduju potrebna znanja, vještine i iskustvo;
- 2) obavljaju poslove interne revizije u skladu sa standardima i metodologijama interne revizije;
- 3) steknu potrebne osnovne vještine potrebne za sprovođenje revizije na efikasan i profesionalan način;
- 4) preuzeti odgovornost za kontinuirano poboljšanje svoje stručnosti kako bi se kvalitet i efikasnost interne revizije podigla na viši stepen. Ukratko, revizori bi trebali prihvatiti činjenicu da su zahtjevi koji se odnose na reviziju sredstava^{75.76.77.78} strogo

⁷⁵ Novaković, S., Vukasović, D., Laban, B., Ivić, M., Popović, V. & Popović S.: *Managing agricultural company by using internal control and significance of risk presentation*, Economics of Agriculture, 2, 2018, 801-812, str. 809.

⁷⁶ Radović, M., Vitomir, J. and Popović, S.: *The Importance of Implementation of Internal Audit in Enterprises Founded by the Republic of Serbia*, Lex localis-journal of local self-government Vol. 17, No. 4, 2019, pp. 1001–1011, str. 1010.

⁷⁷ Vranić, I., Samardžić, V., Davidov, T., Grublješić, Ž. & Popović, S.: *Significance of consideration of internal control and internal audit in the business of companies that need to implement the implementation mentioned within the accounting policy of the company*, Annals, Economy Series, Issue 3/2021, 2021, pp.37-44, str. 40.

⁷⁸ Vranić, I.: *Top management and audit activities in the decision function in green economy companies*, XXV International eco-conferencer 2021 xiv environmental protection of urban and suburban settlements 22th–24th september 2021, Novi Sad, Serbia, Novi Sad, 2021, pp 402-408, str. 406.

definisani nalogima za obavljanje poslova internih revizora koje dobijaju od top menadžmenta, a celokupno izveštavanje internih revizora uključuje široke pristupe poboljšanja budućeg poslovanja, koji proističu iz nalaza internih revizora u vidu preporuka top menadžmentu koje su dostavili u izveštavanju o nalazima interne revizije.^{79.80.81.82.}

2. PRAVNO REGULISANJE POSTOJANJA INTERNE REVIZIJE I NJENO IZVJEŠTAVANJE

Pravno regulisanje interne revizije u kompaniji vrši se na osnovu postojanja odluke top menadžmenta kojom se reguliše formiranje interne revizije.

Tom prilikom se definišu potrebna sredstva za formiranje interne revizije, broj izvršilaca, odngovornost u radu interne revizije i druga pitanja.

Interni revizori ovlašteni su vršiti sistematičan pregled i procjenu upravljanja rizikom i internih kontrola. Oni će procjenjivati adekvatnost i efikasnost sistema finansijskog upravljanja .

Rukovodilac koji organizuje poslovanje u kompaniji ima isključivo ovlaštenje da predlaže posebne zadatke konsultantske prirode, koji se odnosi na internu reviziju, a koji nisu obuhvaćeni godišnjim planom interne revizije u okviru organizacije.

Interna revizija se formira na najvišem organizacionom nivou . Organizaciono i funkcionalno direktno je odgovorna rukovodiocu organizacije.

⁷⁹ Vukasović, D., Stanojević, S., Jeremić, D.: *Napredna revizija*, NUBL, Banja Luka, 2021, str. 77.

⁸⁰ Popović, S, Majstorović, A, Grublješić, Ž.: *Valuation of facilities in use and application of international accounting standards*, Actual problems of economics, No. 3., 2015, str. 17.

⁸¹ Popović, S., Ugrinović, M., Tomašević, S.: *Upravljanje menadžmenta poljoprivrednog preduzeća preko praćenja ukupnih troškova održavanja traktora*, Poljoprivredna tehnika, 2015, 2., 101-106, str. 105.

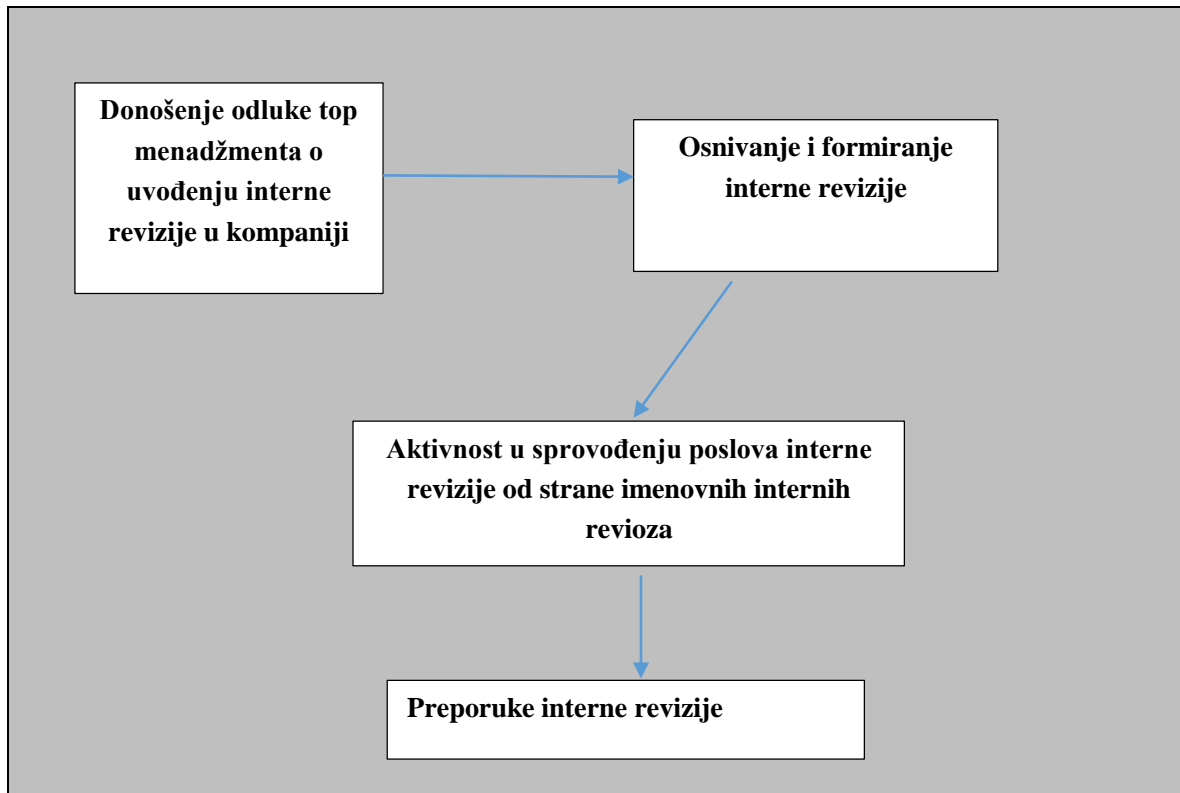
⁸² Grublješić, Ž., Vranić, I., Vitomir, G., Samardžić, V., Davidov, T.: *Managing and appreciating the value of the assets of a company operating in the area of the green economy*, XXV international eco-conferencer 2021 xiv environmental protection of urban and suburban settlements 22th–24th september 2021, Novi Sad, Serbia, Novi Sad, 2021, pp 396-401, str. 398.

Nezavisnost interne revizije u kompanijama ostvaruje se njenom nezavisnošću o drugim organizacionim jedinicama u planiranju rada, obavljanju interne revizije i izvještavanju.

Nezavisnost internih revizora ostvaruje se nezavisnošću u njihovom radu i nemogućnošću da budu otpušteni ili premješteni na drugo radno mjesto zbog iznošenja činjeničnog stanja i davanja određenih preporuka.

Opšta šema regulisanja u radu interne revizije data je u prikazu slike broj 15.

Slika broj 15. Prikaz donošenja odluke top menadžmenta po pitanju osnivanja interne revizije u kompaniji

Izvor: Autor (2022).

2.1. Povelja interne revizije

Ovaj dokument reguliše odnose između kompanije i internog revizora. Njime se utvrđuje svrha i sadržaj revizijske povelje. Svaki interni revizor treba pripremiti nacrt takve povelje, pregledati ga i dogovoriti mjesto i vrijeme kada će ista biti potpisana sa top menadžmentom, kako bi mogao započeti i formalni rad interne revizije u kompaniji.

Svrha ove povelje je, da se jasno naznači uloga interne revizije, da se pojasni okruženje potrebno za efikasno funkcionisanje i povećanje vrijednosti organizacije samog rada, interne revizije u kompaniji.

Osim toga, povelja reguliše povezivanje rada između internog revizora i kompanije.

Povelja interne revizije treba da sadrži:

- 1) ukratko istaknutu ulogu interne revizije;
- 2) predstavlja djelokrug rada interne revizije;
- 3) objašnjava kako će se osigurati nezavisnost interne revizije;
- 4) navodi odgovornosti interne revizije;
- 5) detaljno predstavlja strukturu izvještavanja internog revizora i
- 6) objašnjava vezu između interne revizije i drugih organa, kao na primjer, Državne revizorske institucije.

Uloga interne revizije je da osigura potvrdu o primjerenosti sistema interne kontrole u kompaniji. Interna revizija pomaže kompaniji da postigne svoje ciljeve kroz cjelokupnu procjenu procesa upravljanja rizikom, kontrole i upravljanja uopšte s ciljem:

- 1) utvrđivanja poštovanja prihvaćenosti politike i procedura u kompaniji;
- 2) uspostavlja usklađenost sa zakonima i propisima;
- 3) evaluira postupke upravljanja rizicima u kompaniji;
- 4) procjenjuje isplativost, efikasnost i djelotvornost poslovanja;
- 5) utvrđuje da li su finansijski i drugi podaci potpuni i tačni;
- 6) potvrđuje da se sredstva adekvatno čuvaju i

7) osigurava tačnost, pouzdanost važnih finansijskih, upravljačkih i operativnih podataka.

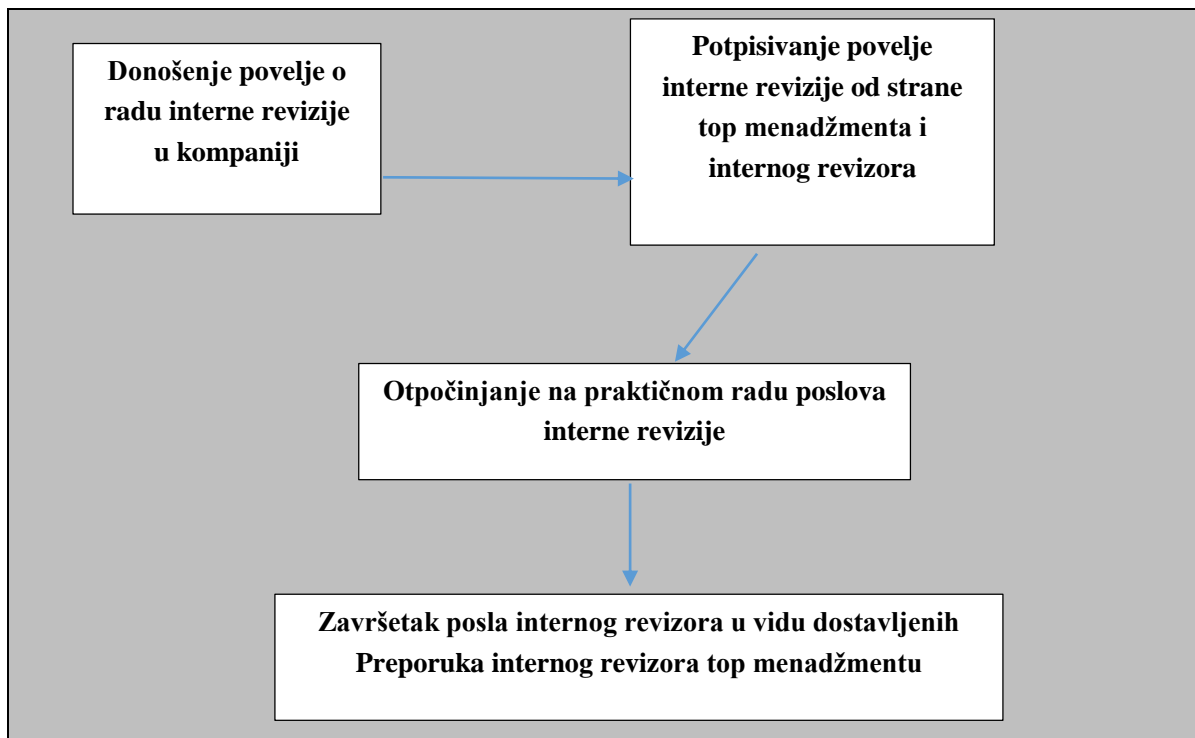
Djelokrug rada interne revizije nije ograničen i uključuje sve programe, aktivnosti i postupke u kompanijama. Osim toga ona uključuje i reviziju Fondova Evropske unije, kao i svih drugih sredstava koje osiguravaju druga međunarodna tijela i institucije, odnosno ima širok opseg djelovanja i može da se organizuje u većini državnih ustanova.

Interna revizija se u obavljanju svojih zadataka bavi i ekonomikom, efikasnošću i djelotvornošću aktivnosti u vidu revizije sistema, revizije „vrijednosti za novac“, revizije učinaka sistema u kompaniji, revizije pravilnosti i regularnosti, kao i finansijskom revizijom.

Interna revizija takođe se bavi konsultantskim poslovima, koji se obično obavljaju na zahtjev top menadžmenta kompanije, kojeg interni revizor formalno dobija potpisanog od strane top menadžmenta u vidu dokumenta kao naloga za otpočinjanje poslova internog revizora.

Moguće primjene povelje interne revizije (slika 16).

Slika broj 16. Prikaz donošenja povelje interne revizije u kompaniji

Izvor: Autor (2022).

2.2. Izvještavanje i komunikacija internog revizora

Interni revizor uključen je u sljedeće ključne aktivnosti vezane uz izvještavanje i komunikaciju u kompaniji:

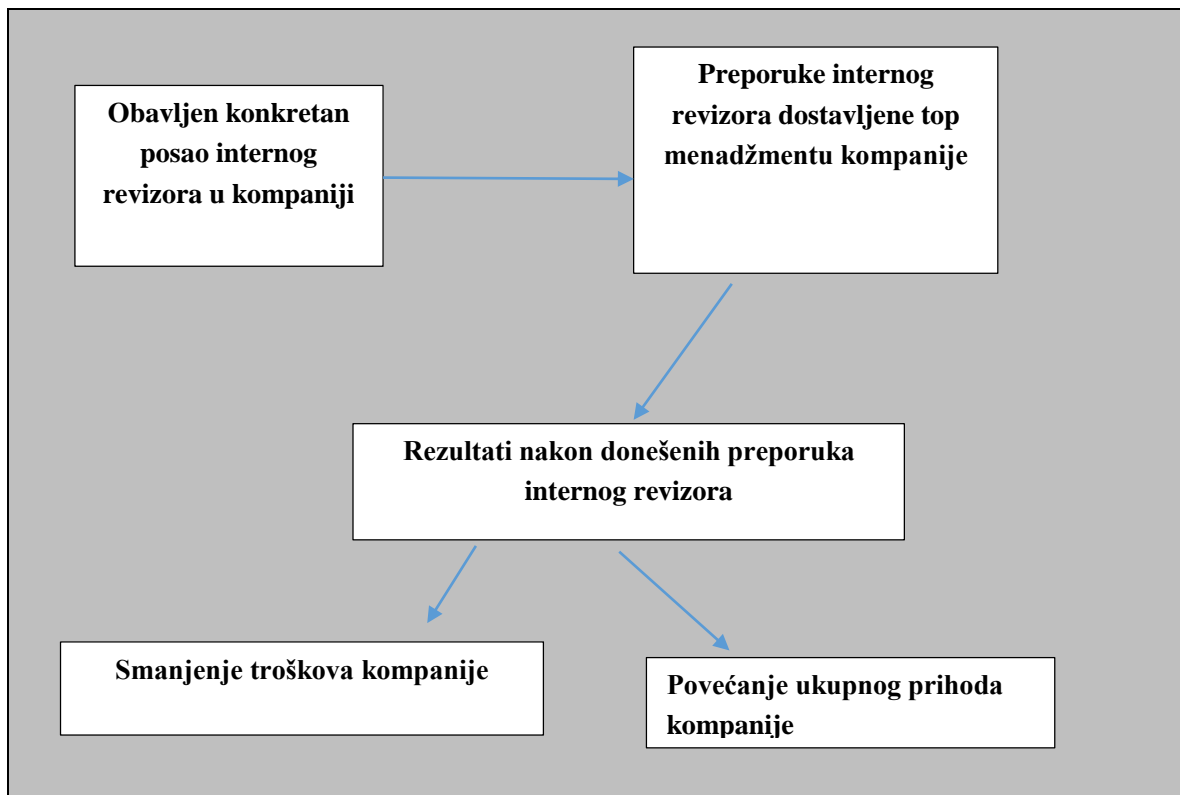
- 1) raspravlja i dogovara s top menadžmentom strateški plan rada i godišnje ažurira taj plan i godišnji plan rada;
- 2) priprema tromjesečne i šestomjesečna izvještaje o aktivnostima interne revizije i raspravlja o njima s top menadžmentom kompanije;
- 3) priprema i pregleda godišnje izvještaje o aktivnostima interne revizije;
- 4) izvještaji treba da obuhvataju potvrdu adekvatnosti ili neadekvatnosti sistema interne kontrole;
- 5) ad hoc sastanci s top menadžmentom radi rasprave o pitanjima koja proizlaze iz pojedinačnih revizija, sumnji na kriminalne aktivnosti, problemima pristupa itd. i
- 6) prisustvuje redovnim sastancima top menadžmenta.

Veza s Državnom revizorskom institucijom uspostavlja se između internog revizora i pomenutog organa.

Interni revizor obavlja sledeće poslove po tom pitanju:

- 1) održava redovite kontakte s rukovodstvom Državne revizorske institucije zadužene za revizije i indirektnih korisnika, što omogućuje koordinaciju planova rada, razmatranje područja od zajedničkog interesa i razmjenu informacija o pitanjima revizije;
 - 2) šalje kopiju izvještaja interne revizije Državnoj revizorskoj instituciji, nakon što je izvještaj usuglašen s top menadžmentom; i
 - 3) omogućuje državnoj revizorskoj instituciji pristup svim izvještajima interne revizije, radnim dokumentima, planskim dokumentima itd., te održava povjerenje i dvosmjernu saradnju između interne revizije i Državne revizorske institucije.
- Izvještavanje internog revizora u kompaniji prikazuje slika broj 17.

Slika broj 17. Prikaz izvještavanja internog revizora u kompaniji

Izvor: Autor (2022).

3. IZVJEŠTAVANJE INTERNE REVIZIJE

3.1. Praktično prikazivanje izvještavanja zasnovano na studiji slučaja

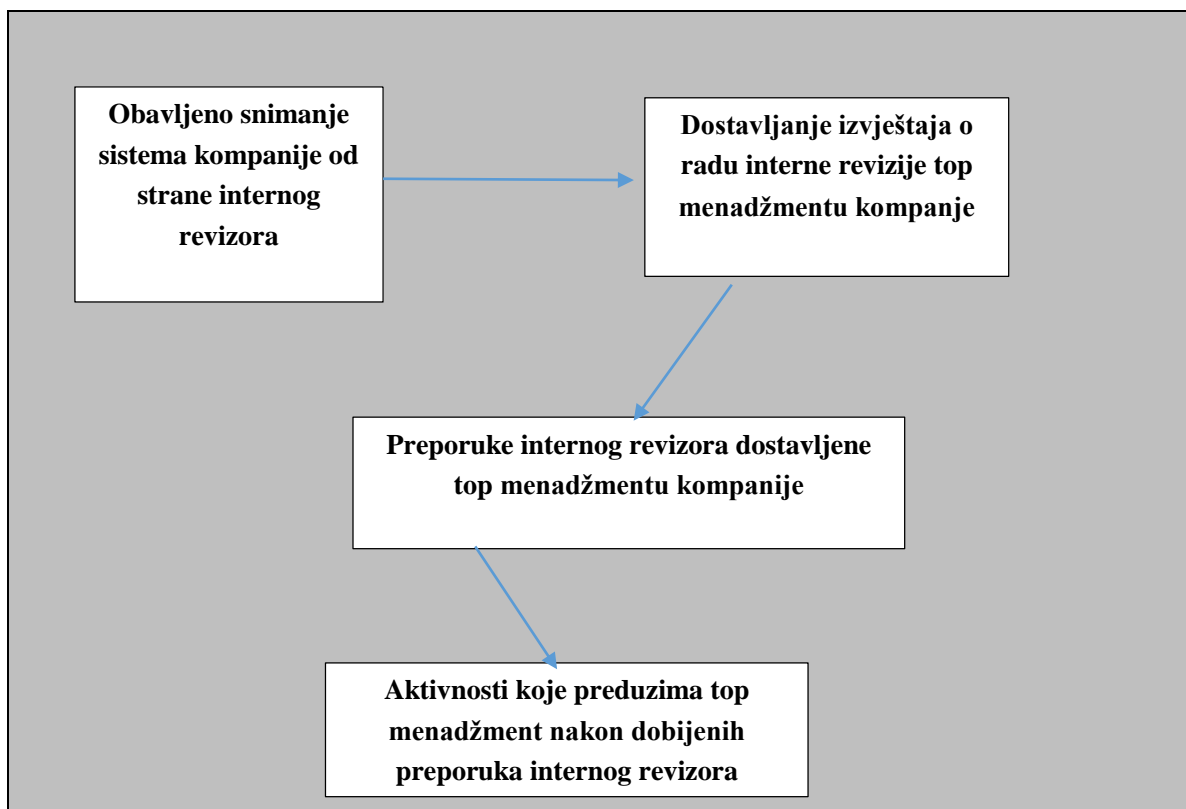
Top menadžment formira internu reviziju u kompaniji u kojoj vrši praktičnu funkciju upravljanja, sa ciljem kontinuiranog poboljšavanja upravljačke funkcije u kompaniji. Cilj formiranja interne revizije povećava sigurnost i efikasnost poslovanja u kompaniji. Međutim najčešće se radi o zadovoljavanju potreba top menadžmenta, da u vrlo kratkom roku nakon

uvođenja interne revizije dođe do poboljšanja poslovanja i smanjenja troškova u kompaniji.

Na taj način dolazi se do povećanja ukupne efikasnosti upravljanja od strane top menadžmenta. Nakon obavljenog posla i snimanja stanja, interni revizori sastavljaju izvještaj o svom radu, kao i o zatečenom stanju poslovanja pojedinih segmenata u kompaniji. U njemu se na osnovu datih preporuka od strane interne revizije formiraju preporuke, na osnovu kojih će top menadžment moći, da preduzeme akcije i donese operativne planove poboljšavanja poslovanja u narednom periodu.

Praktično izvještavanje internog revizora u kompaniji (slika 18).

Slika 18. Prikaz praktičnog izvještavanja internog revizora u kompaniji

Izvor: Autor (2022).

3.2. Postavka istraživanja u vezi studije slučaja

Savremeno upravljanje u kompanijama podrazumjeva da top menadžment kontinuirano uvodi neki od oblika kontrole u svoje poslovanje, a sve u cilju povećanja

sigurnosti poslovanja u kompaniji. Osim uvođenja interne kontrole, top menadžment ima na raspolaganju i druge mogućnosti poput mogućnosti uvođenja interne revizije u redovno poslovanje kompanije.

Top menadžment kompanije u savremenim uslovima poslovanja sve više se okreće ka poslovanju, koje će imati realno upravljanje zasnovano na istinitim finansijskim izvještajima, a podizanje kvaliteta finansijskog izvještavanja može biti jedan od ključnih i osnovnih zadataka u radu internog revizora u kompaniji.

Na osnovu takvog pristupa internoj reviziji od strane top menadžmenta vrši se opšta postavka u radu internog revizora u kompaniji koja se opredjelila na implementaciju interne revizije u procesima, koji se odigravaju u samoj kompaniji, odnosno u svim sektorima kompanije.

Takvo upravljanje, gde top menadžment kompanije vrši formiranje interne revizije u kompanijama, ima za cilj da se poboljša upravljanje u kompanijama. Top menadžment s jedne strane, želi da smanji troškove poslovanja, sa druge strane, da poveća ukupne prihode kompanije.

Top menadžment kompanije formira internu reviziju sa ciljem, da se poveća sigurnost ukupnog poslovanja u kompanijama, koje su implementirale internu reviziju u svoje redovno poslovanje..

Takođe, top menadžment kompanije prilikom donošenja upravljačkih odluka treba da razgraniči o sigurnosti poslovanja i troškova koji tom prilikom nastaju, odnosno svaki oblik kontrole znači i određeno trošenje novčanih sredstava, vremena, radne snage i drugo.

Za ostvarivanje i poboljšavanje opšteg cilja savremenog upravljanja u kompanijama, odnosno podizanja nivoa sigurnosti upravljanja, pogotovo u uslovima postojanja velike ekonomske krize, potrebno je da same kompanije uvedu neki od instrumenata kontrole i unaprijedjivanja poslovanja. Jedan od značajnijih instrumenata je uvođenje procesa interne revizije u poslovanju kompanije.

Takvo poboljšanje upravljačke funkcije se postiže podizanjem nivoa sigurnosti poslovanja u svim djelovima kompanije, a sve na osnovu rezultata rada interne revizije, koji su vidljivi u vidu preporuka internih revizora.

3.3. Analiza stanja koje prethodi uvođenju interne revizije u kompanijama

Važnost analize stanja u kompanijama koje treba da implementiraju internu reviziju u svoje poslovanje, najčešće obuhva sledeće aktivnosti i to:

- 1) Prilikom formiranja interne revizije u kompanijama, top menadžment ima očekivanja da su svi nadležni za vođenje poslova upravljanja sredstvima i da u potpunosti imaju veliki stepen odgovorni za vođenje tih poslova.
- 2) Interna revizija se vodi u skladu sa zakonom i relevantnim standardima, te da se sredstva neophodna za vođenje poslova interne revizije koriste ekonomično, efektivno i pravilno u skladu sa planom obavljanja interne revizije.
- 3) Jedan od ciljeva državnih organa Ministarstva finansija je da se, uspostavi brzo reagovanje i pruže bolje usluge za sve korisnike, što zahtijeva da cijeli sistem interne revizije bude usmjeren na mjerenje učinka tamo gdje je saradnja moguće između organizacija javnog i privatnog sektora.
- 4) Saradnja između javnog i svih ostalih sektora u državi imaće za rezultat sveobuhvatan i upotrebljiv program upotrebe interne revizije.
- 5) Cilj implementacije interne revizije je, da se njenom upotrebom omogući bolje i sigurnije čuvanje povjerenih sredstava u kompaniji, kao i bolje i sigurnije upravljanje istim od strane top menadžmenta.
- 6) Primarna odgovornost ogleda se u tome da se uspostavi sigurno poslovanje između javnog i ostalih sektora privrede, a da se poslovanje sprovodi u skladu sa zakonom i odgovarajućim standardima, te da se sa javnim sredstvima upravlja u apsolutnom integritetu i da se troše u svrhu za koju su namjejena. Za ispunjenje ove odgovornosti potrebno je, da državna tijela i sve osobe odgovorne za vođenje javnih poslova, uspostave i održavaju odgovarajuću strukturu za vođenje svojih poslova i držanje sredstava na raspolaganju.
- 7) Interna revizija u javnom sektoru "dodaje vrijednost" ne samo kroz analizu i izvještavanje o tome šta se dogodilo, već i "gledanje unaprijed", odnosno identifikovanje područja u kojima su moguća poboljšanja i podsticanje dobre prakse. Na taj način interna revizija doprinosi promovisanju poboljšanih standarda

upravljanja, boljem upravljanju u procesu donošenja odluka te boljem korištenju sredstava poreskih obveznika.

- 8) Interna revizija u javnom sektoru važna je karika u lancu odgovornosti jer jača odgovornost, kako u pogledu izabраниh ili imenovanih osoba, tako i u pogledu korisnika, poreskih obveznika i građana u širem smislu. Internu reviziju u javnom sektoru treba posmatrati kao dio inerne revizije koja se formira u sklopu veoma heterogenih pravnih lica odnosno kompanija koje implementiraju internu reviziju u svoje redovno poslovanje.

U postupcima djelovanja internih revizora aktivnosti se ostvaruju putem postojanja:

- 1) nezavisnosti funkcije revizora od subjekta revizije;
- 2) širokog opsega revizijskog rada,
- 3) sposobnost revizora da rezultate revizije objelodani.

Širi ciljevi inerne revizije su:

- 1) Interni revizori trebaju razumjeti da postoji širi javni interes za reviziju pogotovo ako se radi o korišćenju javnih sredstava. Polazeći od činjenice da su poreski obveznici dužni plaćati poreze, proizilazi i poseban interes sigurnosti, da se javnim sredstvima upravlja na siguran i odgovarajući način. Sretstva poreski obveznika su javna i razlikuju se od sredstava dioničara koji ima mogućnost sami da odluče hoće li kupiti ili prodati svoje dionice. Osim toga, tijela javnog sektora, kao korporativni subjekti, obično se ne bave proizvodnjom dobara, odnosno ne pružaju usluge čija je primarna svrha preprodaja na otvorenom tržištu, pa im stoga primarni cilj nije ostvarivanje dobiti. Ova tijela spostoje kako bi pružala isplative i uspješne javne usluge.

- 2) Građani s pravom očekuju da državna tijela, javna sredstva koriste isključivo opravdano i namjenski, te da postoje visoki standardi integriteta i da se ta sredstva koriste na najefikasniji način, što je i prihvaćeno kroz zakonsku odgovornost revizora javnog sektora.

- 3) Potrebno je, da se interna revizija naročito u javnom sektoru planira u odnosu na širu perspektivu, te da se mora voditi računa da se javnim sredstvima upravlja na odgovarajući način i u skladu s konceptima vrijednosti za novac.

- 4) Uopšte, revizori treba da prihvatite činjenicu da su zahtjevi koji se odnose na reviziju

sredstava mnogo veći i širi.

Područije implementacije interne revizije u kompanijama uključuju širok opseg mogućeg unaprijeđivanja poslovanja od strane top menadžmenta, a koje se mogu sprovesti na osnovu preporuka koje interni revizori dostavljaju top menadžmentu, i to putem:

- 1) analize djelotvornosti sistema internih kontrola;
- 2) revizija koje uključuju aspekte ispravnosti, kao i strukturu koja osigurava ekonomičnost, i djelotvornost u korištenju javnih sredstava;
- 3) razmatranje zakonitosti i ispravnosti transakcija;
- 4) analitički pristup radu, gdje polazište treba da bude pregled karakteristika subjekta revizije, odgovornosti i problema s kojima se susreće, te uprave i organizacije subjekta revizije;
- 5) aktivan pristup, kroz koji revizijski rad, gdje je to moguće, karakterizira konstruktivan stav koji osigurava promjenu, što se ogleda u održavanju konstruktivnog i adekvatnog odnosa sa zaposlenima, kao i u vremenu i pristupu koji se primjenjuje u izvještavanju o nalazima interne revizije.

Osim toga, u postupku interne revizije, može se uključiti i čitav niz parcijalnih finansijskih analiza poput:

- 1) praćenja računa prihoda i rashoda,
- 2) kretanje izvještaja o distribuciji gotovine,
- 3) praćenje budžetskih zahtjeva državnih organa prema pravnih licima u kojima se sprovodi interna revizija,
- 4) utvrđivanje razlika između projektovanog i stvarnog finansijskog stanja,
- 5) kontrole usaglašenosti sa zakonima i propisima,
- 6) kontrole čuvanja podataka,
- 7) mogućnost postojanja pronevjera, nastanak kriminalne radnje i dr.

Preporuke koje daju interni revizori treba da se sa naročitom pažnjom uvažavaju od strane top menadžmenta, kako bi se u narednom poslovnom periodu ostvarili rezultati koji su bolji od prethodnih, a koje je preduzeće ostvarivalo prije sprovedene revizije sistema u kompaniji.

Posljednjih godina uočava se sve prisutniji, porast broja koraka u reviziji aplikacije i to su najčešće:

- 1) analiza arhitekture aplikacije;
- 2) utvrđivanje osnovnih komponenti i toka informacija kroz analizu dokumentacije i razgovore;
- 3) utvrđivanje slabosti kontrola u aplikaciji i ocjena posljedica slabosti kontrola;
- 4) testiranje funkcionalnosti kontrola i njihove efikasnosti;
- 5) procjena da li su ostvareni ciljevi kontrola;
- 6) ocjena efikasnosti i djelotvornosti aplikacije u operativnom smislu;
- 7) neophodno je utvrditi da, li su ciljevi koji su definisani prilikom odobravanja razvoja aplikacije, ostvareni u određenom vremenskom periodu;
- 8) kao i realno izvještavanje internog revizora o revizijskim nalazima.

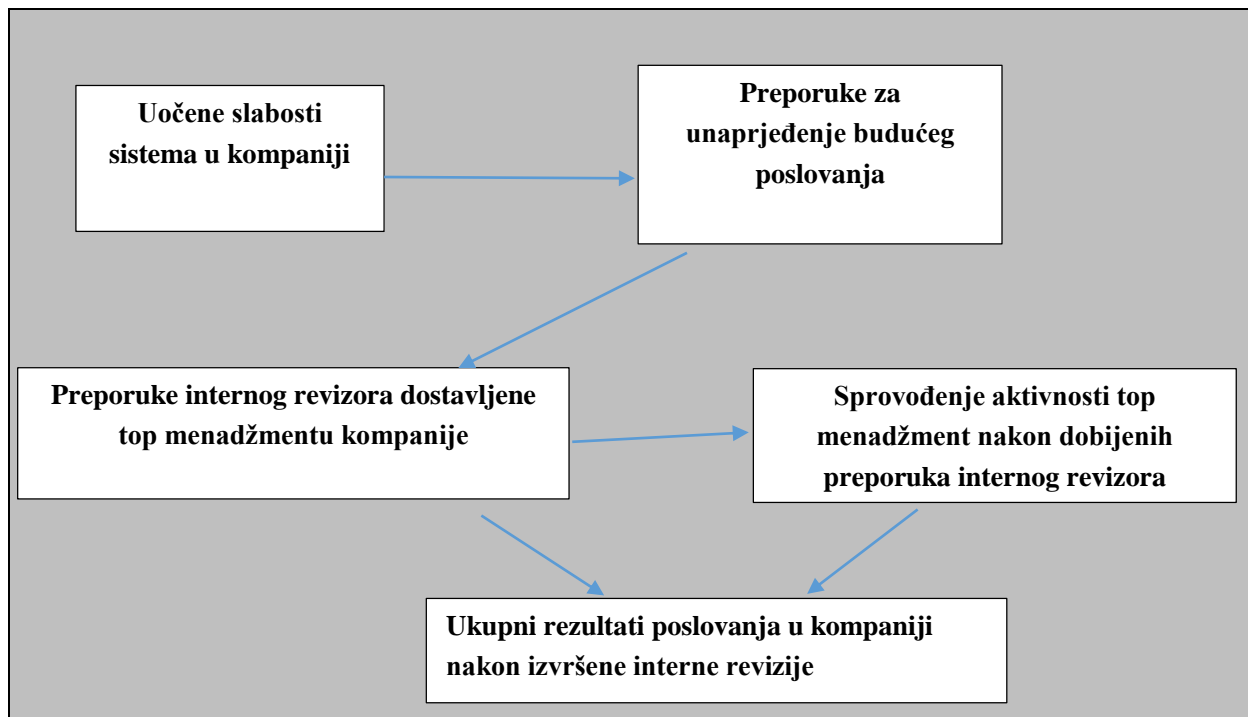
Primjenu konkretnog metoda kontrole koju sprovodi interni revizor u svom radu treba posmatrati kao funkcionisanje poslova koje obavlja interni revizor i koji nisu svakidašnji, već koji se prilagođavaju određenim uslovima u kompaniji koja posluje u veoma promjenljivim uslovima, a naročito u pogoršanja opštih uslova, koji sve više nastaju kao stvarni uslovi poslovanja u svijetu.

3.4. Prikaz dobijenih rezultata u radu internih revizora

Prikaz rezultata istraživanja do kojih je u svom radu došao interni revizor, dostavlja na uvid top menadžmentu, sa svim potrebnim pojašnjenjima u vidu preporuka.

Rezultati rada internog revizora u kompaniji (slika 19).

Slika 19. Prikaz rezultata rada internog revizora u kompaniji

Izvor: Autor (2022).

Praktičan primjer aktivnosti datih u vidu prikaza na Slici 5, dat je u vidu prikaza aktivnosti urađene studije slučaja, koja je urađena krajem 2021, u velikoj kompaniji u drugom gradu po veličini u državi sa ciljem da utvrdi kako se arhivira dokumentacija u njoj i to u dva slučaja.

U prvom arhiviranju dokumentacije prethodno je urađeno uz kontrolu interne revizije u kompaniji, a u drugom slučaju (obliku podsmatranja) urađeno je bez kontrole interne revizije.

Za potrebe studije slučaja autor je postavio tri hipoteze i to:

H:1 Ne postoji korelacija mjerena u vidu grešaka arhiviranih predmeta u kompaniji između 2 oblika arhiviranja (nakon urađene interne revizije u kompaniji po pitanju arhiviranja i bez rada interne revizije).

H:2 Ne postoji korelacija mjerena u vidu grešaka arhiviranih predmeta u kompaniji između 2 oblika arhiviranja (nakon urađene interne revizije u kompaniji po pitanju arhiviranja i bez rada interne revizije) i ocene sigurnosti date od strane top menadžmenta u kompaniji.

H:3 Ne postoji razlika u greškama kod arhiviranja ugovora, rešenja, mišljenja i uputstava u zavisnosti od toga da li su dokumenta arhivirana uz prethodnu internu reviziju ili nisu.

Za obradu podataka korišćen je statistički paket SPSS IBM 22.0. Kako bi se provjerile postavljene hipoteze rađena je deskriptivna statistika sa kros-tabulacijom, a od statističkih testova upotrebljeni su različiti oblici koeficijena korelacije namjenjene različitim vrstama nivoa mjerenja varijabli (koeficijent Kontigencije, Phi/Cramerov koeficijent korelacije).

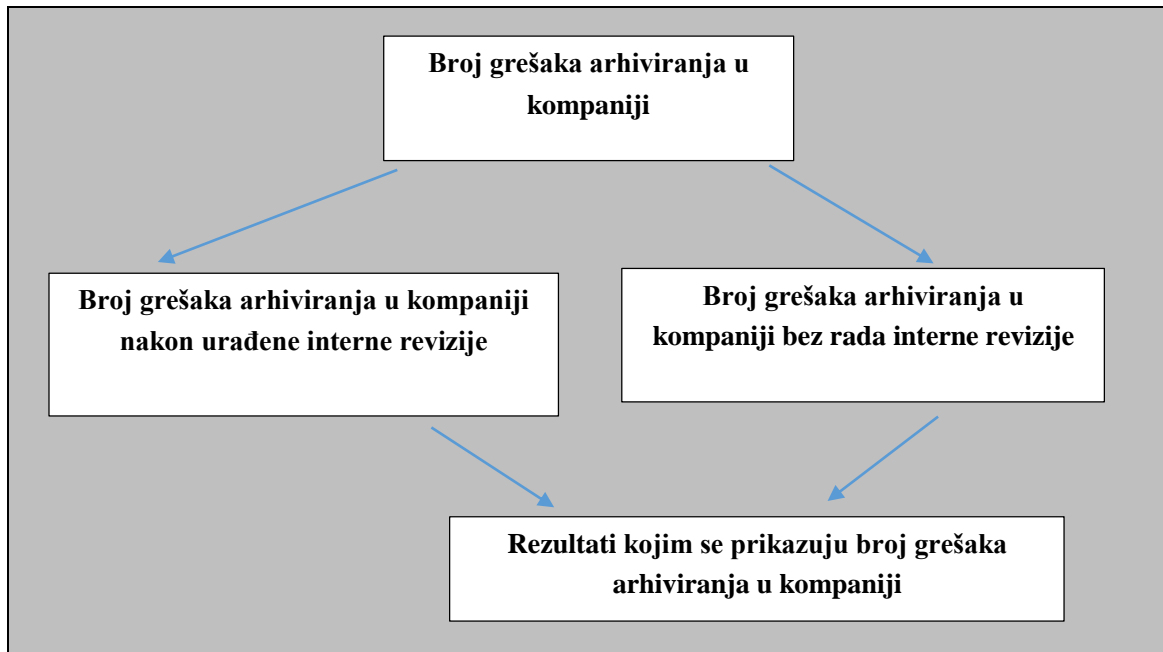
Dobijeni rezultati u vezi arhiviranja dokumentacije koja se sprovodi u kompaniji gde je urađena studija slučaja, čije generalije nisu navedene jer je kompaniji garantovana anonimnost i dostavljeni podaci su korišteni samo u naučne svrhe, grupisani su u nastavku tekstai obrađeni u tri cjeline.

3.5. Utvrđivanje korelacije putem grešaka na arhiviranju dokumentacije u kompaniji u odnosu na obavljenju internu reviziju

Postavke date u vidu prve pretpostavke, odnosno da ne postoji korelacija koja bi se mogla dobiti na osnovu merenja u vidu grešaka arhiviranih predmeta u kompaniji između 2 oblika arhiviranja (nakon urađene interne revizije u kompaniji po pitanju arhiviranja i bez rada interne revizije).

Prikaz opšte šeme utvrđene korelacije grešaka arhiviranja dokumentacije (slika 20).

Slika 20. Prikaz rezultata rada internog revizora u kompaniji

Izvor: Autor (2022).

U svom radu, interni revizor može da koristi prikaz deskriptivnih pokazatelja, što je i urađeno u vidu prikaza rada interne revizije (tabela 17).

Tabela 17. Prikaz deskriptivnih pokazatelja u poslovanju kompanije po pitanju arhiviranja nakon urađene interne revizije i bez rada IR, mjereno brojem grešaka arhiviranja

	Nema greške	Postoji greška	Ukupno
Poslije obavljene interne revizije	77	3	80
Poslovanje bez prethodno urađene interne revizije	2	62	64
Ukupno	79	65	144

Izvor: Autor (2022).

Prva pretpostavka se opovrgava, jer deskriptivni parametri jasno prikazuju da u kompanijama u kojima je postojala interna revizija prije arhiviranja dokumentacije, dominantno se javlja manji broj grešaka arhiviranja, dok u kompaniji gdje nema rada interne revizije u većini slučajeva se javlja veći broj grešaka arhiviranja.

Potvrda izrečenog je nakon prikaza tabele 2, tj Phi/Cramerov koeficijent korelacije za varijable nominalnog tipa mjerenja pokazuje da je ova povezanost statistički značajna na nivou 99%-og intervala provjeravanja ($p=.00$).

Deskriptivni prikaz poslovanja kompanije s Phi/ Camers koeficijentom koleracije po pitanju arhiviranja dokumenata, nakon urađene interne revizije i bez rada interne revizije, a mjereno brojem grešaka arhiviranja (tabela 18).

Tabela 18. Phi/Cramer's koeficijenta korelacije gde je dat prikaz deskriptivnih pokazatelja poslovanja kompanije po pitanju arhiviranja nakon urađene interne revizije i bez rada IR, mjereno brojem grešaka arhiviranja

	Koeficijent korelacije	Statistička značajnost koeficijenta
Phi	.930	.000
Cramer's V	.930	.000
Ukupan broj arhiviranih dokumenata kompanije	144	

Izvor: Autor (2022).

3.6. Utvrđivanje korelacije putem grešaka na arhiviranju dokumentacije u kompaniji u odnosu na obavljenju internu reviziju i dobijene ocene o od strane top menadžmenta za svaki arhiviran dokument

Postavke date u vidu druge pretpostavke, da ne postoji korelacija mjerena u vidu grešaka arhiviranih predmeta u kompaniji između 2 oblika arhiviranja (nakon urađene interne revizije u kompaniji po pitanju arhiviranja i bez rada interne revizije) i ocjene sigurnosti date od strane top menadžmenta u kompaniji.

Ova pretpostavka se opovrgava, jer već na osnovu deskriptivnih pokazatelja se vidi, da je najviša ocjena sigurnosti od strane menadžmenta data za dokumenta koja su tretirana radom interne revizije u kompaniji, dok je najniža ocjena data za arhivirana dokumenta bez prethodno urađene interne revizije u kompaniji.

Prikaz ocjene sigurnosti menadžmenta i koeficijenta kontigencije (tabela 19-20). Statistička potvrda je proizašla na osnovu koeficijenta Kontigencije, kada su dva oblika arhiviranja dokumentacije u kompaniji poređena sa ocjenom menadžmenta putem mjerenja korelacije nominalno/ordinalnih varijabli, pokazuju statistički značajnu korelaciju između pomenutih varijabli, odnosno dobijene vrijednosti su respektabilne, $p=.000$.

Tabela 19. Ocjena sigurnosti menadžmenta u odnosu na oblik arhiviranja – deskriptivni pokazatelji

	Ocena_sigurnosti						Ukupno
	1	2	3	8	9	10	
Poslije obavljene interne revizije	0	0	0	1	5	74	80
Poslovanje bez prethodno urađene interne revizije	41	20	3	0	0	0	64
Ukupno	41	20	3	1	5	74	144

Izvor: Autor (2022).

Tabela 20. Koeficijent kontigencije gdje je dat prikaz deskriptivnih pokazatelja poslovanja kompanije po pitanju arhiviranja nakon urađene interne revizije i bez rada IR, mjereno brojem grešaka arhiviranja i ocjenama top menadžmenta po svakom od dokumenata koji je arhiviran na pomenute načine

	Koeficijent korelacije	Statistička značajnost koeficijenta
Contingency Coefficient	.707	.000
Ukupan broj	144	

Izvor: Autor (2022).

3.7. Utvrđivanje korelacije putem grešaka na četiri oblika dokumenta arhiviranja u kompaniji u odnosu na obavljenju internu reviziju

Postavke date u vidu treće pretpostavke, da ne postoji razlika u greškama kod arhiviranja ugovora, rješenja, mišljenja i uputstava u zavisnosti od toga da li su dokumenta arhivirana uz prethodnu internu reviziju ili nisu.

Pretpostavka se može prihvatiti, jer iz poređenja (cross tabs) različitih dokumenata (ugovora, rješenja, mišljenja i uputstava) vidimo da ne postoji statistički značajna razlika u broju grešaka arhiviranja između arhiviranja dokumenata uz prethodno obavljenju internu reviziju odnosno bez njenog rada.

Realno gledano, uspješnost arhiviranja je preko 90%, nezavisno od arhiviranja dokumentacije u kompaniji, ali i nezavisno od dokumenta koji se arhivira.

Ipak, postoji određena potreba i primjetno je da se najmanje grešaka arhiviranja pravi prilikom arhiviranju ugovora, a najviše prilikom arhiviranja uputstava i to pogotovo u slučaju kada nije urađena interna revizija u kompaniji.

Prikaz deskriptivnih pokazatelja u koje se javljaju prilikom arhiviranja dokumentacije u kompaniji sistematizovani su u tabeli broj 5. U istraživanju se otišlo i korak dalje tako što

se izvršilo posmatranje dokumentacije putem grupisanja i arhiviranja u 4 grupe, i na način da je posmatranje izvršeno praćenjem arhiviranja ugovora, rješenja, mišljenja i uputstava u kompaniji.

Pokazatelji po pitanju učinjenih grešaka u arhiviranju prikazani u tabeli 21, jasno ističu broj učinjenih grešaka, odnosno broj neučinjenih grešaka prilikom arhiviranja, gdje su iste pojave procentualno izražene sa ciljem da se jasno mogu uočiti tendencije vezane za prethodno interno posmatranje arhiviranja dokumentacije u kompaniji.

Tabela 21. Deskriptivni pokazatelji razlika u greškama arhiviranja ugovora, rješenja, mišljenja i uputstava u kompaniji kada su dokumenta arhivirana uz prethodan rad internog revizora i bez rada internog revizora na kontroli arhiviranja dokumentacije

Greška arhiviranja 4 analizirana oblika dokumentacije u kompaniji		Arhiviranje dokumentacije u kompaniji			
		Arhiviranje uz prethodanu kontrolu internog revizora		Arhiviranje bez kontrole internog revizora	
		Frekvencija	%	Frekvencija	%
Ugovor	NE	79	98.8%	62	96.9%
	DA	1	1.3%	2	3.1%
Rješenje	NE	79	98.8%	61	95.3%
	DA	1	1.3%	3	4.7%
Mišljenje	NE	78	97.5%	59	92.2%
	DA	2	2.5%	5	7.8%
Uputstvo	NE	77	96.3%	58	90.6%
	DA	3	3.8%	6	9.4%

Izvor: Autor (2022).

4. ZAKLJUČNI STAVOVI INTERNE REVIZIJE

Implementacija interne revizije u korporativnom upravljanju treba da se posmatra kao jedan kontinuiran proces. Nastaje odlukom top menadžmenta kompanije sa ciljem unaprijeđivanja poslovanja u kompaniji. Top menadžment treba da obezbjedi nezavisnost u radu interne revizije što je i preduslov za normalno djelovanje interne revizije u kompaniji. Interna revizija predstavlja objektivnu, stručno-evaluacijsku i konsultantsku aktivnost koja se formira u cilju poboljšanja ukupnog poslovanja, što je od velike važnosti za korporativno posmatranje upravljanja u kompanijama.

Ona u korporativnom upravljanju neminovno uspostavlja procese uvođenja novih standarda poslovanja, a sve sa ciljem poboljšanja efikasnosti poslovanja.

Svojim radom i djelovanjem doprinosi poboljšanju poslovanja i korporativnog upravljanja, kao i smanjenju ukupnih troškova poslovanja. Osim toga, njenom implementacijom može da se poveća ukupna sigurnost poslovanja i to u svim dijelovima kompanije, i svim sektorima kompanije. Osnova za rad i odlučivanje top menadžmenta je dobijanje kvalitetnih finansijskih izvještaja.

Interna revizija svoje aktivnosti obavlja na osnovu naloga za rad kojeg dobija od top menadžmenta. U suštini interna revizija treba da kontinuirano analizira efikasnost svih pod-sistema u kompaniji. Osim toga, ona primenjuje kontrolu i analizu svih usvojenih procedura u kompaniji.

Interna revizija treba na ekonomičan, efikasan i efektivan način sprovede analizu i kontrolu sistema u svim sektorima u kompaniji uz korišćenje planiranih sredstava koje je odobrio top menadžment kompanije za obavljanje poslova interne revizije, a koje je isti zacrtao u vidu naloga za rad internom revizoru, koji se dostavlja prije početka rada internog revizora.

U radu interne revizije treba da se održava kontinuitet nezavisnog organa. Što znači da rad internog revizora treba da bude nezavistan i pošten. Izvještaj o radu internog revizora treba da bude jasan i koncizan, odnosno tako formiran izveštaj treba da bude relevantan i sa jasno izraženim revizorskim uvjerenjem.

4.1. Diskusija u vezi primjene interne revizije

Interna revizija je nezavisna i objektivna evaluacijska i konsultantska aktivnost, osmišljena kako bih se poboljšalo poslovanje kompanija, koje su odlukom top menadžmenta uvele internu reviziju kao kontrolni mehanizam u svoje redovno poslovanje i funkcionisanje.

U svom radu treba da ima sistemski pristup i svojim radom može doprinjeti poboljšanju funkcionisanja rada svake kompanije.

Doprinosi povećanju ukupne sigurnosti poslovanja u kompaniji i top menadžment može na sigurniji način da ostvari postavljene ciljeve.

Implementacijom interne revizije znatno se povećava sigurnost u poslovanju svih djelova kompanije, finansijski izvještaji postaju sigurniji, jasniji, kontrolisani i primjenljivi, od strane nižeg i srednjeg nivoa prema samom top menadžmentu kompanije.

Interna revizija treba da kontinuirano analizira efikasnost svih sistema internih kontrola u kompaniji, da kontroliše primjenu svih usvojenih procedura u kompaniji, a nakon toga da izvrši kontrolu ukupnog finansijskog izvještavanja u kompaniji.

Pored toga interna revizija se bavi utvrđivanjem ukupne ispravnosti i pravilnosti rada u kompaniji.

Svoj rad treba da temelji i obavlja na: ekonomičan, efikasan i efektivan način uz obavljanje stroge kontrole ukupno korišćenih planiranih sredstava, koje je odobrio top menadžment kompanije za njenu svrhu..

Interna revizija treba da doprinese i razmatranju zakonitosti transakcija u kompaniji, što se može ostvariti jedino kontinuiranim radom. Takođe, interna revizija treba da kontinuirano prati i uvažava bitne karakteristike kompanije u kojoj djeluje.

U svom radu interna revizija treba da održava kontinuitet nezavisnog organa i da ima pošten i adekvatan odnos sa svim zaposlenim u kompaniji.

Po završetku zadanih radnih aktivnosti, interna revizija sačinjava i dostavlja izvještaj, sa svim uočenim nalazima na koje se stekla određena doza relevantnog revizorskog uvjerenja.

4.2. Zaključna razmatranja u vezi primjene interne revizije

Postojanje savremenog korporativnog pristupa sa stanovišta uvođenja novina u poslovanju, podrazumjeva i uvođenje interno kontrolnih mehanizama u redovno poslovanje kompanija.

Interna revizija je nezavisna i objektivna evaluacijska i konsultantska aktivnost osmišljena kako bi suštinski poboljšala poslovanje bilo koje kompanije koja je u svoje poslovanje uvela rad interne revizije.

Njen pristup je sistemski i svojim djelovanjem doprinosi poboljšavanju rada u svim djelovima kompanije. Pored navedenog, implementacija interne revizije doprinosi i povećanju sigurnosti cjelokupnog poslovanja u kompaniji, što omogućava da se njenim radom postignu ciljevi koje su zacrtali top menadžeri u kompaniji.

Interna revizija kontinuirano analizira efikasnost svih sistema internih kontrola u kompaniji, a ujedno se bavi utvrđivanjem ukupne ispravnosti i pravilnosti rada u kompaniji i to na način da se njen rad obavlja na ekonomičan, efikasan i efektivan način uz korišćenje planiranih sredstava koje je odobrio top menadžment kompanije.

Doprinosi razmatranju zakonitosti i ispravnosti transakcija u kompaniji uz kontinuiran rad. Primjenjuje analitički pristup u celokupnoj internoj reviziji.

U radu internog revizora treba da postoji kontinuitet u pregledu uvažavanja bitnih karakteristika same kompanije, koja predstavlja ujedno i subjekat interne revizije. Interni revizor ima odgovornost prema problemima s kojima se susretao u radu konkretnih internih revizija u kompaniji.

U svom radu treba da održava kontinuitet nezavisnog organa i da ima pošten i adekvatan odnos sa svim zaposlenim u kompaniji. O svom radu i nalazima do kojih je došao, kroz izvještaje o radu, na istinit i objektivan način treba da izvjesti top menadžment kompanije.

Na osnovu već iznesenog, a povodom donošenja opštih stavova o značaju interne revizije izrađena je i studija slučaja. U prikazu studije slučaja jasno se vidi da se u kompaniji ostvaruju bolji rezultati poslovanja po pitanju arhiviranja dokumentacije (mjereno manjim brojem grešaka prilikom arhiviranja svih dokumenata u kompaniji), ukoliko je prethodno

urađena interna revizija. Na osnovu preporuka koje je dostavio top menadžment i ukazao na propuste, koje kompanija treba da ispravi u narednom poslovnom periodu, učinjeno je i manje grešaka prilikom arhiviranja dokumentacije. To je od velike važnosti jer su dokumenta osnov finansijskog i ukupnog izvještavanja u kompaniji.

Realno upravljanje kompanijama od strane top menadžmenta predstavlja poslovanje koje uvažava rad interno kontrolnih organa u kompaniji. Teorijski, kao praktični značaj provođenja interne revizije, doprinosi boljem poslovanju kompanije, što potvrđuje studija slučaja u prikazu tabele 5, gdje se jasno vidi komparacija arhiviranja dokumentacije bez prethodnog mišljenja internog revizora i arhiviranja dokumentacije koja se sprovodi nakon rada internog revizora, što potvrđuje da interna revizija ima svoj realan i praktičan značaj u savremenom funkcionisanju heterogenih kompanija u tranzicionim zemljama.

5. EKSTERNA REVIZIJA I VRJEDNOVANJE FINANSIJSKIH IZVJEŠTAJA

5.1. Eksterna revizija kao osnova poboljšanja finansijskog izvještavanja

Eksterna revizija je praktična disciplina, koja se bavi kontrolnim mehanizmima i instrumentima unutar kompanije, a svojim djelovanjem utiče i na kreiranje različitih standarda, pravila, praksi i preporuka.

Važni učesnici u donošenju finansijskih odluka kao što su dioničari, bankari, menadžeri i drugi često imaju suprotne stavove, jer žele da maksimalno povećaju svoje bogatstvo. Da bi odluke top menadžmenta bile validne potrebno je postojanje istinitog izvještavanja, kao i nezavisnost eksternog revizora u kontroli finansijskog poslovanja kompanije.

Tumačenja eksterne revizije podrazumijevaju predlaganje mjera za unapređenje

praktičnog poslovanja kompanija.

Praktično iskustvo nezavisnog revizora je od velikog značja za realni razvoj revizorske funkcije u kompaniji. Revizori moraju da na valjan način i realno sagledaju primjenu osnovnih zakonitosti upravljanja u različitim kompanija.

Prvobitna svrha revizije bila je da osigura pošteno i tačno prikazivanje sredstava i vrijednosti imovine u heterogenim pravnim licima, državnim poslovima i službama, kao i pojedinačnim kompanijama.

Koncept eksterne revizije se razvijao i povećavao u skladu s privrednim i industrijskim razvojem. Privatne kompanije prihvataju angažman nezavisnih revizora, jer finansijska izvještavanja dostavljaju eksternim korisnicima, koji zahtijevaju pouzdana finansijska izvještavanja na osnovu kojih se mogu donositi valjane poslovne odluke.

Eksterna revizija daje različite nivoe uvjerenja, zavisno o potrebama pojedinih korisnika i okolnostima, kako bi pružila razumni nivo uvjerenja o prethodnom poslovnom događaju.

Povjerenje u revizorsko izvještavanje proizlazi iz rada stručnih lica, gdje se na temelju rezultata do kojih se došlo tokom obavljanja posla, sačinjava revizorski izvještaj i mišljenje. Revizori se moraju voditi racionalnim očekivanjima, prije svega, top menadžmenta. U svom radu ne smiju ni u jednom trenutku, podsticati veća očekivanja od opravdanih, u vrijeme revizije.

Nezavisni revizor daje mišljenje, ali mora uzeti u obzir i društvenu odgovornost i moguće mehanizme koji će osigurati da revizija zadovolji potrebe kompanije. Često u takvim tumačenjima imamo pristup da se revizija nezavisnih revizora posmatra kao pouzdan faktor društvenog razvoja. Potrebe kompanije nisu fiksne, one se mjenjaju tokom vremena, odnosno metode revizije mogu se mjenjati i poboljšavati tokom vremena.

Proces eksterne revizije je uspostavljen i priznati mehanizam kontrole tržišta kapitala. To je proces na koji se korisnici finansijskih izvještaja mogu osloniti. Proces revizije zavisi o racionalnoj strukturi posmatranja, ispitivanja i ocjenjivanja.

Treba poštovati poštenu prezentaciju u finansijskom izvještavanju koja proizlazi iz računovodstvenih načela koja su usvojena u kompaniji. Revizija je praktična primjena računovodstvenih i zakonskih načela, uzimajući u obzir profesionalno i etičko ponašanje, u izradi i davanju mišljenja o stvarnim situacijama koje se opisuju.

Posao revizora nije podvrsta računovodstva, a priroda njihovog posla je vrlo različita, ali treba naglasiti da poslove koje vrše treba da rade u skladu sa naročitom pažnjom, kao i to da u svom radu budu potpuno samostalni i nezavisni.

Računovodstvo svojim radom obuhvata prikupljanje, klasifikaciju, sažimanje i prenos finansijskih informacija drugima, uzimajući u obzir vrjednovanje i komunikaciju poslovnih događaja i uslova, budući da oni utiču na kompaniju i njene odnose s drugim pravnim licima. Stoga računovodstvo svodi ogromnu količinu informacija na praktične i razumljive razmjere.

Revizija ne radi takav posao, ali treba uzeti u obzir poslovne događaje i uslove koji su bitni za vršenje poslova revizije. Posao eksterne revizije je da pregleda izvještaje koje je dobila od računovodstva i utvrđuje ispravnost istih. Stoga kojireni revizije nisu u računovodstvu, koje ocjenjuje, već u logici koju gradi i koristi u svojim izvještajima.

5.2. Pozicioniranje eksterne revizije u kompanijama

Eksterna revizija se, kao praktična primjena u kompanijama oslanja na teoriju vjerovatnoće. Svoja znanja ona koristi i primenjuje u revizorskom izvještaju. U svom radu eksterna revizija primjenjuje i koristi testove i uzorke.

Funkcionisanje revizorskog rada treba da objedini i sljedeće zahtjeve:

- 1) finansijski izvještaji su provjerljivi,
- 2) unutrašnja kontrola otklanja mogućnost nepravilnosti,
- 3) prihvaćena računovodstvena načela rezultiraju poštenom prezentacijom,
- 4) revizor pregleda finansijske podatke radi donošenja i davanja neovisnog revizorskog mišljenja, kao i to da,
- 5) profesionalni status neovisnog revizora nameće i odgovarajuće profesionalne obveze.

Predmet i informacije o angažmanima s iskazivanjem i tumačenjem uvjerenja eksternih

revizora mogu imati sledeće oblike:

- 1) finansijski učinak, za koji relevantni podaci mogu biti priznavanje, mjerenje, prezentaciju i objavljivanje u finansijskim izvještajima,
- 2) nefinansijski učinak i uslovi mogu biti ključni pokazatelji za pokazivanje uspješnosti i djelotvornosti,
- 3) fizičke karakteristike kao što je kapacitet, mogu biti specifikacijski dokumenti,
- 4) interna kontrola ili IT mogu biti tvrdnje o uspješnosti poslovanja kompanije i
- 5) korporativno upravljanje može poslužiti kao osnova za izvještavanje o uspješnosti.

Usluge osiguranja su korisne u svim poslovnim subjektima koji objavljuju finansijsko izvještavanje, a mogu imati presudan uticaj na investitore, menadžment, zaposlene, kupce, kao i državne institucije. Menadžeri često zahtijevaju, da se usluge s izražavanjem uvjerenja dostavljaju u obliku izvještaja, kako bi mogli povećati pouzdanost odluka koje će donositi na osnovi i nakon zaprimanja traženog uverenja.

Takve usluge osiguranja su visoko cjenjene jer ih obavljaju pojedinci koji su u nezavisnom odnosu s upravom kompanije. Riječ je o nepristrasim i objektivnim licima, koja su obrađivale i provjeravale određene radnje i informacije u okviru zadanih i povjerenih revizorskih zadataka.

Nezavisni revizori su osobe koje nemaju ekonomske ili druge interese i koji bi bili u iskušenju da pružaju usluge u odnosu na predmet angažmana. Oni pružaju nezavisne usluge. Potrebno je da imaju kvalitetne informacije kako bi ponudili i odgovarajuću sigurnost.

Informacije su važne, ako pružaju znanje o prošlim ili budućim događajima, ali samo ako su pravovremene. Pouzdanost informacija može se smatrati sledećom kvalitativnom karakteristikom, koja se odnosi na neutralnost informacija. Informacija je pouzdana, ako je dokaziva i neutralna, te ako se korisnici na nju mogu osloniti, da predstavlja ono što bi trebala predstavljati, odnosno reprezentativna vjerodostojnost.

Nezavisni revizor treba ocijeniti poslovanje kompanije, uskladiti ga s odgovarajućim kriterijima i na kraju donijeti i iskazati zaključak u kome će izraziti svoje uvjerenje, čime se povećava vjerodostojnost informacija o predmetu ispitivanja.

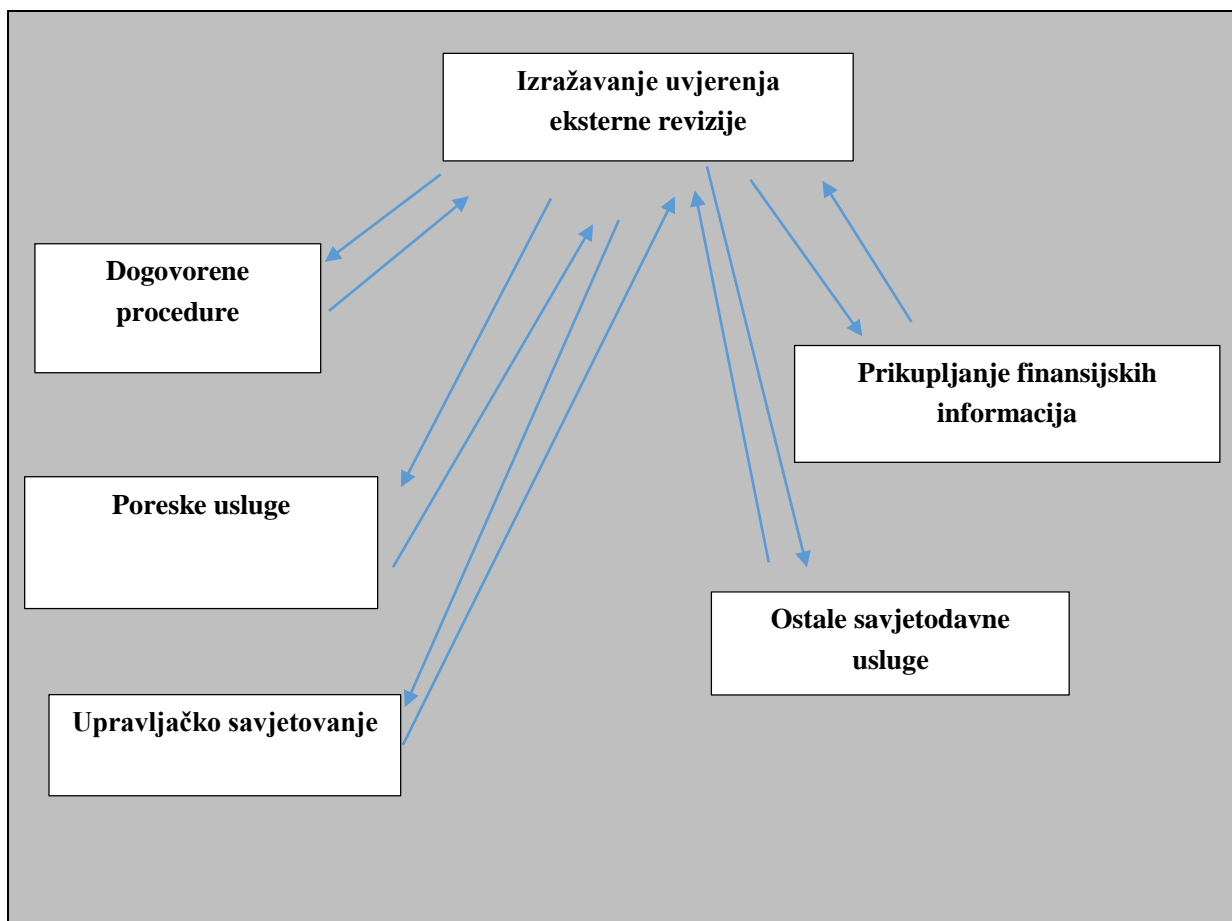
Nivo sigurnosti povećava stepen povjerenja koje korisnik ima prema vjerodostojnosti

predmeta ispitivanja.

Ovako posmatrano iskazivanje uvjerenja sve je bliže izražavanju u stvarnom vremenu, odnosno mišljenje o finansijskim izveštajima širi se prema uvjerenju o informacijama koje je korisnik izabrao.

Izražavanje uvjerenja eksterne revizije u kompaniji (slika 21).

Slika 21. Prikaz šeme izražavanja uvjerenja eksterne revizije u kompaniji

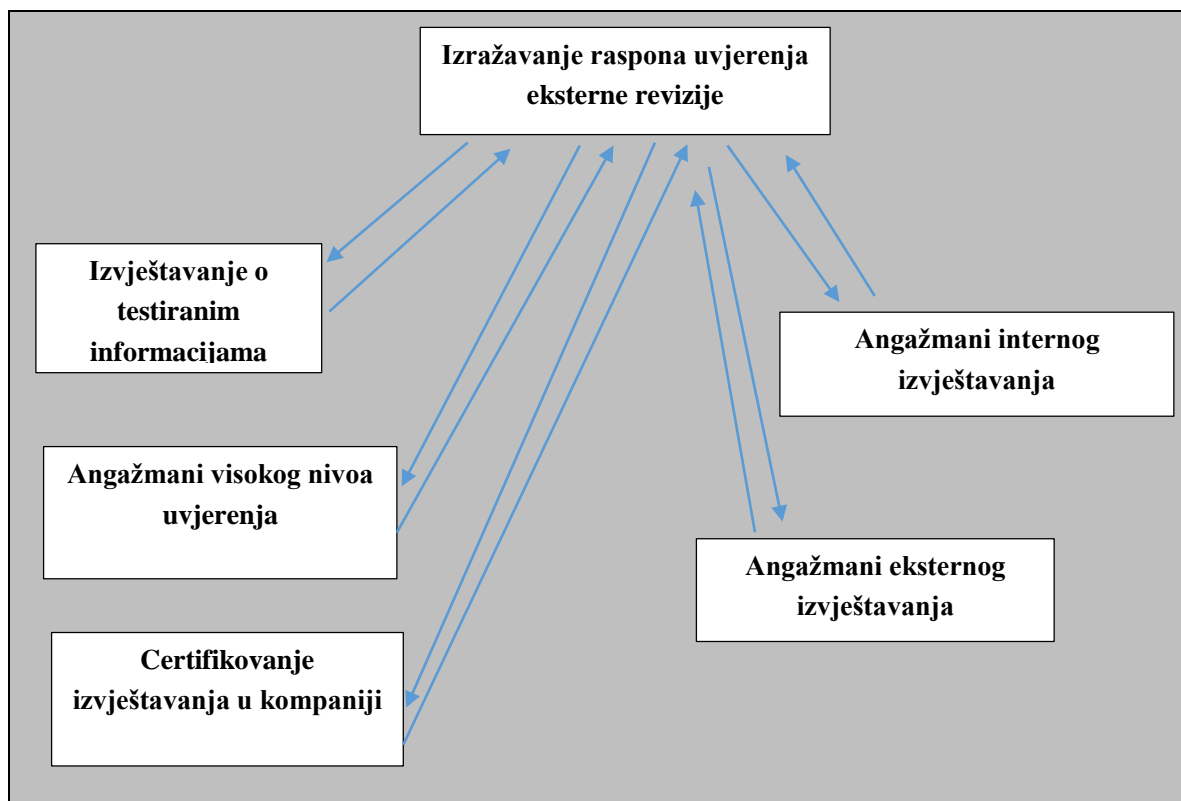
Izvor: Autor (2022).

5. 3. Izražavanje uvjerenja eksterne revizije u izvještavanju kompanija

Pozicioniranje eksterne revizije u kompanijama može se posmatrati u odnosu na stepen mogućeg angažmana izražavanja revizijskog uvjerenja.

Iskazivanje raspona izražavanja uvjerenja eksterne revizije u kompaniji (slika 22).

Slika 22. Prikaz šeme iskazivanja raspona izražavanja uvjerenja eksterne revizije u kompaniji

Izvor: Autor (2022).

Razumno uvjerenje je manje, od apsolutnog uvjerenja, koje može izreći eksterni revizor. Cilj, je smanjiti rizik na prihvatljivo nizak nivo u okolnostima angažmana, kao osnove za pozitivan oblik izražavanja zaključka revizora.

U opisu dokumenta koga dostavlja revizor, treba da postoji i opis okolnosti, na osnovu

kojih je urađen zaključak.

Kako bi se izrazio pozitivan zaključak, nezavisni revizor treba da prikupi dovoljno relevantnih dokaza, kao dio procesa revizije koji uključuje:

- 1) razumijevanje okolnosti angažmana,
- 2) procjenu rizika,
- 3) odgovor na procijenjene rizike,
- 4) sprovođenje daljnjih postupaka pregledom, posmatranjem, proračunom, ponovnim izvođenjem, analitičkim postupcima i upitima, te
- 5) na osnovu ocjene prikupljenih dokaza.

Smanjenje rizika revizije na minimum rijetko je moguće zbog sljedećih faktora:

- 1) korištenja selektivnog ispitivanja,
- 2) inherentnog ograničenja internih kontrola,
- 3) većina revizorovih dokaza je uvjerljiva, a ne odlučujuća,
- 4) korišćenje procjena u prikupljanju i ocjenjivanju dokaza,
- 5) donošenje zaključaka na temelju tih dokaza i karakteristika predmeta ispitivanja.

Angažman s ograničenim uvjerenjem, događa se i nastaje, u slučaju kad se revizor odluči da ostvarni niži stepen uvjerenja od onog kojeg bi inače bilo razumno postići.

Rizik je veći nego u prethodno opisanom modelu. Izvještavanje u kojem se izražava uvjerenje, kao u ovom slučaju, treba da sadrži opis okolnosti angažmana i negativan oblik izražavanja zaključka.

Umeren nivo uvjerenja nastaje kada revizor prikupi dovoljno dokaza da utvrdi da je predmet ispitivanja prihvatljiv u okolnostima revizije. Svoj stav izražava u izvještaju, koji sadrži umjeren nivo uvjerenja o usklađenosti predmeta ispitivanja, s postavljenim odgovarajućim kriterijumima.

Revizija je poseban oblik, gdje nezavisni revizor obavlja različite usluge, uključujući i usluge certificiranja. To je proces pružanja usluga s izražavanjem uvjerenja, u kojem revizor izdaje izvještaj o pouzdanosti informacija koje je jedna strana dostavila drugoj.

Predmet certifikacije je, revizija finansijskih izvještaja i revizorska potvrda procjene, top menadžmenta kompanije o efikasnosti internih kontrola u kompaniji u odnosu na finansijsko izvještavanje.

Uočavaju se četiri uslova potrebna za provjeru autentičnosti izvještaja koje sačinjavaju eksterni revizori:

- 1) nužnost pisanih izjava i postojanje pisanog revizorskog izvještaja,
- 2) utvrđivanje kriterijuma mjerenja, odnosno njihov opis u prezentaciji,
- 3) revizor mora pribaviti dokaze koji će potkrijepiti ili opovrgnuti navode, i
- 4) nivo usluge u certifikaciji angažmana ograničena je na ispitivanje, uvid i primjenu dogovorenih postupaka.

Revizija finansijskih izvještaja vrsta je angažmana s izražavanjem uvjerenja koji se prvenstveno bavi računovodstvenim informacijama. Revizor utvrđuje, da li finansijski izvještaji kompanije prikazuju istinite prikaze top menadžmenta u vezi s finansijskim rezultatima i finansijskim stanjem kompanije, na datum obavljanja revizije.

Osim toga, izražavanje uvjeravanja u obliku revizije finansijskih izvještaja investitorima, bankarima i ostalima povećava dozu sigurnosti u donošenju odluka koje ti subjekti žele provesti. Revizorski izvještaj se smatra pouzdanim dokumentom odluke.

Nezavisni revizori moraju biti kvalifikovani i profesionalni, a uz to moraju primjenjivati određene vještine na nezavistan i objektivan način. S druge strane, korisnici finansijskih izvještaja cijene revizorsko uvjerenje zbog njegovog ugleda, koji se odnosi na nezavisnost o klijentu i poznavanju problematike finansijskog izvještavanja.

Uprava kompanije odgovorna je za sprovođenje internih kontrola nad finansijskim izvještavanjem. Kontrola se sastoji od politika i postupaka unutar kompanije, koji su prisutni, kako bi se pružila razumna sigurnost, tj. visoki, ali ne i apsolutni nivo sigurnosti u pouzdanost finansijskih izvještaja kompanije, te u procesima sastavljanja i fer prezentacije finansijskih izvještaja, gdje se poseban naglasak stavlja na prikaz prihoda i rashoda, kao i zaštitu cjelokupne imovine kompanije.

5. 4. Nezavisnost eksterne revizije

Učesnici na finansijskim tržištima kontinuirano prate postupke nezavisnih revizora kao i njihovu profesionalnost. Revizori se sve više susreću s etičkim izazovima, etičke procjene sada su postavljene na čvršće i profesionalnije osnove, koje direktno utieču na ugled nezavisnosti revizora.

Da nije bilo nezavisnosti u prikupljanju i obradi računovodstvenih informacija, rad revizije ne bi bio objektivan. Revizor, odnosno revizorska društva koja se bave ovom djelatnošću, obavljaju poslove certificiranja i nadzora na nivou gdje se mogu primjeniti usvojena načela etika, posebno načelo poštenog i objektivnog rada revizije. Stoga, nezavisni revizori direktno utiču na kvalitet finansijskih izvještaja i objektivnost revizije, takvih izvještaja.

Poslovanje nezavisnog revizora nakon završetka revizije finansijskih izvještaja odvija se u primjeni etike i etičkog poslovanja u poslovima revizije. U međuvremenu se profesionalnost nezavisnih revizora pojavila kao konstanta u radu revizije. Vjerodostojnost mišljenja nezavisnog revizora, kao i izvještavanja koje se dostavlja kompanijama, uveliko zavisi o vjeri javnosti u poštenje, objektivnost i nezavisnost revizora, kao i o kvalitetu njegovog rada.

Eksterni revizori trebaju da se pridržavaju najviših standarda profesionalizma, treba da primjenjuju kodeks revizora, odnosno usvojene etičke norme vezane su za praktičnu primjenu ciljeva i situacija koje se pojavljuju u računovodstvu i reviziji.

Poštenje u sprovođenju revizije, ne znači samo poštenje, već i poštenje i istinitost. Revizori ne smiju dopustiti pristranost ili sukob interesa, jer bi to narušilo objektivnost.

Dužnost državnih revizora, kao i ostalih zaposlenih treba da bude usmjerena na pridržavanje visokih standarda ponašanja u radu u odnosima s odgovornim osobama u postupku revizije. Kako bi zadržali povjerenje javnosti, državni revizori i drugi zaposleni dužni su da postupaju pošteno i iskreno, tako da se u njihovo ponašanje ne može sumnjati.

Državni revizori moraju se pridržavati usvojenih revizorskih postupaka i opštih etičkih standarda.

U obavljanju poslova revizije, revizori trebaju da se pridržavaju sljedećih etičkih

pravila:

- 1) izbjegavanje situacija koje nose rizik od pristranosti,
- 2) izbjegavanje situacija u kojima postoji pritisak na njihov rad,
- 3) revizori trebaju da osiguraju uslove za postojanje objektivnosti,
- 4) Nezavisni revizori ne smiju prihvatiti poklon koji bi mogao uticati na njihovu profesionalnu procjenu, odnosno treba da izbjegavaju okolnosti koje bi mogle ugroziti njihov profesionalni ugled.

Nezavisni revizori treba da obavljaju certifikaciju s dužnom pažnjom, stručnošću i marljivošću, te da imaju stalnu obvezu održavanja profesionalnih znanja i vještina, kako bi osigurali da klijenti imaju koristi od korištenja profesionalnih usluga, koje se temelje na savremenom razvoju prakse i zakonodavstva. Nezavisni revizori ne smiju izjaviti da imaju profesionalne kvalifikacije ili iskustvo koje nemaju.

Poslove revizije mogu obavljati stručnjaci visoke stručne spreme, s položenim specijalističkim ispitima, s određenim radnim iskustvom na poslovima važnim za ocjenjivanje i revizorski rad. Revizori bi u svom radu, trebali poštovati pravila računovodstvene profesije, kao i relevantne propise. Takođe, bi trebali osigurati kontrolu kvaliteta stručnih usluga, koja mora biti u skladu s nacionalnim i međunarodnim zahtjevima.

Kompanije bi trebale da otklone i najmanju sumnju, da postoji sukob interesa u vezi s nezavisnom revizijom, prvenstveno zbog njihove vlasničke i upravljačke strukture. Zadaci nezavisne revizije proističu iz kontinuiranog praćenja, činilaca i faktora koji bi ukazivali na sukob interesa u kompaniji, za koje se obavljaju ugovorene usluge revizije.

Najčešći problemi s kojima se susreću nezavisni revizori su.:

- 1) menadžerski pritisak na odluke revizora,
- 2) zahtjev za izdavanje izvještaja koji su suprotni profesionalnim standardima ili koji su u suprotnosti s tehničkom izradom u kompaniji,
- 3) zahtjev koji je nadređen, s ciljem nametanja odluka koje nisu u skladu s važećim revizorskim standardima,

- 4) zahtjev za objavom informacija koje bi dovele druge u zabludu, a ujedno koristile nalagodavcu ili klijentu.

Nezavisni revizor kojem je povjerena revizija treba uspostaviti postupak koji je primjereno dokumentovan, kako bi se osigurala mogućnost uticaja na izradu i ishod revizije, te treba poštovati osnovna etička načela:

- 1) stručni rad u svim segmentima povjerenih im poslova,
- 2) postupati na način koji će služiti javnom interesu,
- 3) širenju povjerenja javnosti,
- 4) raditi na načelima objektivnosti i nezavisnosti,
- 5) pridržavati se etičkih standarda profesije i
- 6) poštovati kodeks poslovnog ponašanja.

Jedan od glavnih razloga korišćenja usluga revizora na tržištu je njihova nezavisnost. Mnogi smatraju da je to osnovno obilježje rada revizora i uspjeha revizorske profesije na finansijskim tržištima. Rezultat rada nezavisnog revizora je, pouzdanost objavljenih finansijskih informacija, a može se povećati vrijednost različitih učesnika.

Danas svijet traži što više transparentnosti i povjerenja svih učesnika na tržištu. U mnogim zemljama potrebna je rotacija revizora nakon određenog vremena.

Na reviziju i revizorsku profesiju utiče i sve prisutnija globalizacija tržišta i privredni opseg. Iz tog razloga, eksterna revizija trebala bi da ima jasno razumijevanje, tj. objektivnost, kao i nezavisnost u objavljivanju mišljenja.

U zemljama Evropske unije eksterna revizija je slobodna od bilo kakvih uticaja, interesa ili stavova koji mogu umanjiti profesionalnu procjenu ili objektivnost. Onemogućen je utjecaj mišljenja investitora, što zaista očigledno može uticati na ocjenu ili objektivnost revizorskog rada.

Revizija se sastoji od davanja mišljenja i odsutnosti pristrasnosti. Važno je nezavisno prihvatiti mišljenje revizora, što ponekad može biti u suprotnosti s mišljenjem korisnika. Očekivanja od nezavisnih revizora često se definišu kao vjeroavatnost da će revizor otkriti nedostatke i obavijestiti korisnike o otkrivenim nepravilnostima.

Nezavisni revizor ne smije imati tajni ugovor s top menadžmentom, posebno na štetu dioničara. Ključno pitanje, za definisanje nezavisnog revizora je, gdje leži granica između pojedinačnog interesa i tajnog dogovora? Izvjesno je da se dioničarima daje nezavisno i nepristrasno mišljenje o finansijskim izvještajima kompanije.

Nezavisnost revizora doprinosi pouzdanosti finansijskih informacija, a to doprinosi i sposobnosti ulagača da donose valjane odluke, čime funkcionisanje tržišta kapitala čini potpuno smislenim. Loše prezentovanje finansijske informacije, uzrokuju nanošenje štete interesima pojedinih učesnika, posebno interesima dioničara.

Vrijednost revizije zavisi o tome, da li će nezavisni revizor pružiti pouzdane informacije, na temelju informacija dobijenih od uprave kompanije. Suštinska i potpuna nezavisnost revizije uslov je opstanka revizorske profesije. Često sve to zavisi o savjesti i svijesti nezavisnog revizora, a odražava povjerenje i pouzdanost javnosti u ekonomiju tržišta kapitala.

Razvoj revizorske odgovornosti mora biti popraćen promjenama u dioničkim društvima, posebno u odnosu na učesnike okoline, a temelj odnosa je povjerenje između revizora i menadžera. Ispitivanje odnosa između revizora i naručitelja je neophodno, jer se često radi o odnosu naknade koju revizor očekuje i prima za svoj rad. Takođe postoji potreba za nezavisnim nadzorom struke, kako bi se osiguralo pošteno tržište kapitala.

Temelj revizorske profesije je etika i nezavisnost. Da nije bilo interesa za finansijsko izvještavanje, svih strana uključenih u ove složene poslove ili da nije bilo povjerenja u izraženo mišljenje revizora, onda ne bi bilo ni potražnje za uslugama koje pružaju revizorske kuće. U takvim okolnostima funkcioniranje tržišta kapitala bilo bi dovedeno u pitanje.

Rad revizora ogleda se u prezentovanju nezavisnog i nepristranog izvještavanja, koje se temelji na dostupnim revizorskim dokazima i njegovoj stručnoj ocjeni. Revizor ne smije dopustiti nikakav sukob interesa, odnosno mora djelovati u najboljem interesu dioničara i drugih korisnika finansijskih izvještaja. Revizijska izvještavanja mogu direktno uticati na odluke investitora, odnosno velika je odgovornost nezavisnih revizora prema svim učesnicima u revizijskom procesu kao i javnosti u cjelini.

Revizija se takođe može posmatrati kroz funkciju vjerovatnoće, gdje će nezavisni revizor moći da otkrije namjerne greške iskazane u finansijskim izvještajima, te da je dovoljno nezavistan da informiše sve učesnike u javnosti. Takođe, revizor treba da izdrži

pritisak klijenta i da selektivno otkriva zapažene nepravilnosti. Revizoru je dopušteno pružati usluge izvan revizije, sve dotle, dok su sve prijetnje nezavisnosti svedene na prihvatljiv nivo uticaja.

Ugled revizora u uslovima asimetrije informacija između menadžera i dioničara, znači da se dioničari moraju više oslanjati na rad nezavisnog revizora, a u vezi finansijskog izvještavanja kompanije.

Eksterna revizija treba da proizvede visokokvalitetno i istinito izvještavanje dioniča i drugih. Nezavisnost podrazumjeva, da je moguće da dođe do kažnjavanja revizora i menadžera od strane dioničara, zbog neistinitog prijavljivanja i sastavljanja svih izvještaja u kompaniji.

Nerevizijske usluge odnose se na:

- 1) računovodstvene evidencije ili izvještaje klijenata,
- 2) implementaciju finansijskog informacijskog sistema,
- 3) vrjednovanje ili usluge vrjednovanja po fer vrijednosti,
- 4) aktuarske usluge,
- 5) usluge eksterne interne revizije,
- 6) upravljačke funkcije,
- 7) investicijske savjete,
- 8) pravne usluge koje se ne odnose na reviziju i
- 9) druge usluge, koje su utvrđene zakonskim propisima.

6. POSLOVANJE KOMPANIJA I RIZIK KAO BITAN FAKTOR U RADU EKSTERNE REVIZIJE

Poslovanje kompanije je proces u kome nastaje veći broj različitih uticaja na poslovanje kompanije. Eksterni revizori u svom poslovanju koriste identifikovane rizike po poslovanje kompanije ili po poslovanje njenih dijelova.

Kako bi ispravno procijenio rizik, nezavisni revizor obavlja sledeće radnje i zadatke:

- 1) otkriva rizike po poslovanje kompanije i njeno okruženje,
- 2) uključuje različite kontrole vezane uz rizik poslovanja,
- 3) analizira različite informacije relevantne za poslovanje kompanije,
- 4) povezuje informacije s identifikovanim rizicima,
- 5) razmatra jesu li rizici od takve važnosti da mogu značajno uticati na konačni rezultat poslovanja kompanije i
- 6) daje mišljenje o tome kako će lažno predstavljanje uticati na finansijske izvještaje.

Određivanje rizika od strane nezavisnih revizora stvar je revizorove profesionalne procjene. Iz tog razloga, prilikom davanja stručnog mišljenja o poslovanju kompanije za razdoblje u kojem se radi revizija, potrebno je analizirati sljedeća pitanja:

- 1) da li je rizik povezan s prevarom,
- 2) da li je povezan sa upravom kompanije,
- 3) kolika je vjerovatnost postojanja ukupnog rizika kompanije,
- 4) uticaj lažnih predstavljanja poslovanja,
- 5) da li je rizik vezan uz računovodstvene, ekonomske ili druge događaje,
- 6) kako složene transakcije mogu uticati na nastanak rizika,
- 7) kako povezana lica utiču na ukupni rizik,
- 8) koji je stepen subjektivnosti prisutan i
- 9) kako transakcije, koje revizor izdvaja po važnosti, utiču na poslovanje kompanije.

Da bi revizija bila uspješna, tim za ocjenjivanje i reviziju moraju biti dobro obučeni i profesionalni. Osim toga treba da posjeduju posebne vještine i znanja.

Izrada nepristrasnog i poštenog izvještavanja, takođe zahtijeva veliku dozu profesionalnog skepticizma u prikupljanju i ocjenjivanju revizijskih dokaza. Ponekad je potrebno imati više nadzora, kao i dodatne elemente koji se odnose na vjerovatnosti i

nepredvidivosti u izboru daljih revizijskih postupaka.

Za kompaniju vrijedi i izjava da posluje u okruženju u kojem postoji velika nezvesnost od trenutka nabavke sirovina, energije, pa sve do trenutka preuzimanja i prodaje robe. Jednom rječju, postoji dinamika koja nameće, da se strategije i ciljevi preduzeća mogu brzo mjenjati i to u relativno kratkom vremenu. Rizici povezani s eksternim faktorima uticaja, nazivaju se poslovnim rizicima i oni su širi i značajniji od, na primjer pogrešnih prikaza u finansijskim izveštajima.

Rizici nastaju zbog:

- 1) određenih događaja,
- 2) okolnosti koje smanjuju sposobnost kompanije da ostvari svoje ciljeve.

Često, rizici proizlaze iz poslovnog okruženja kompanije kao i iz složenosti okruženja, a ponekad mogu proizaći i iz neuspjeha u prepoznavanju potrebe za promjenom i prilagođavanjem. Za opstanak kompanije važan je sveukupni teško mjerljiv kriterijum, kao što je ugled, stvoren u odnosu na proizvodnju ili distribuciju proizvoda kao redovnog poslovanja kompanije u dužem vremenskom periodu.

Nereagovanje menadžmenta na određene poslovne rizike može biti kobno za kompaniju. Poslovni rizici kojima kompanija ne upravlja su izrazito opasni za finansije i opstanak kompanije. Nezavisni revizori uvijek uzimaju u obzir odluke menadžmenta o riziku prilikom pripreme završne revizije.

Revizori razmatraju i vode računa u kojoj mjeri poslovni rizik utiče na materijalno značajno pogrešno prikazivanje, koje se javlja u kontekstu cjelokupne situacije u kompaniji, uključujući okruženje iste. Menadžeri mogu povećati značaj procesa poslovnog odlučivanja u slučaju uzimanja u obzir unutrašnjih i eksternih rizika s kojima se susreću u radu i poslovanju kompanija.

6.1. Rizik u poslovanju eksterne revizije

Rizik je prisutan u slučajevima kada nezavisni revizor nehotice u svom radu ne izrazi

svoje stručno mišljenje o finansijskim izvještajima. Savremeni pristup reviziji kao profesiji zahtijeva da nezavisni revizori obrate posebnu pažnju na rizike s kojima se susreću tokom obavljanja revizijskog posla. .

Proces revizijskog rizika treba posmatrati kao dio cjelokupnog procesa revizije. Ako nezavisni revizor u svom radu postavi revizijski rizik niži, tada će se obaviti više revizijskih poslova, pa je verovatnost otkrivanja grešaka veća.

Postoji opravdana zabrinutost nezavisnih revizora da će se u svom radu susresti sa situacijama, da interna kontrola u kompaniji u kojoj se obavlja revizija na pojedinim mjestima ne funkcionše kako treba, te da ne mogu otkriti sve pojedinačne pogrešne iskaze date na razmatranje.

Nešto teže se otkrivaju inherentni rizici, odnosno faktori koji utiču na prikaz boljeg stanja kompanije nego u stvarnosti, a te rizike je teško otkriti i kontrolisati. Postoje i vrlo ozbiljni rizici, koji se nazivaju značajnim pogrešnim iskazima na nivou tvrdnji. Oni predstavljaju dvije komponente: komponentu inherentnog rizika i komponentu rizika kontrole.

Inherentni rizik pretpostavlja, da će povezani finansijski izvještaji imati pogrešne izvještaje često zbog loše organizacije u kompaniji i loše postavljenih kontrolnih tačaka, kao i nedostatka odgovarajuće interne kontrole koja bi na vrijeme otkrila i minimizirala pogrešne iskaze.

Veći inherentni rizik povezan je s višom stopom otkrivenih grešaka u društvu u kojem nezavisni revizor obavlja reviziju.

Prilikom sastavljanja plana revizije potrebno je napraviti procjenu inherentnog rizika, odnosno nezavisni revizor treba procijeniti vjerovatnoću ispravnosti prikazanih i primljenih transakcija, mjesta gdje se očekuju greške.

Brojni su faktori koji mogu uticati na spomenuti rizik, a najvažniji su:

- 1) poštenje menadžmenta koji dostavlja dokumente,
- 2) iznos stanja na računu,
- 3) broj transakcija,
- 4) povezane osobe i
- 5) njihov uticaj na poslovanje i drugo.

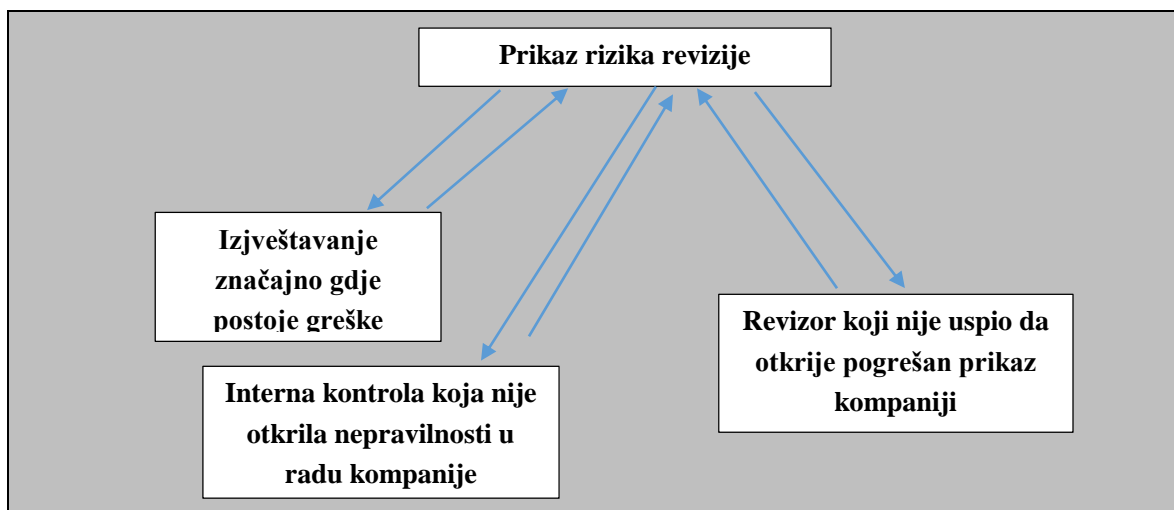
Plan programa revizije zavisi od znanja i vještina revizora, kao i od vjerovatnosti

otkrivanja grešaka, što svakako može uticati na ispravno i objektivno revizorsko izvještavanje. Ponekad imamo situaciju da revizor pri osmišljavanju revizijskih postupaka, inherentni rizik treba procijeniti kao maksimalni rizik, te ga u prijedlogu programa revizije objaviti menadžmentu koji ga je angažovao.

Rizik je prisutan u slučajevima kada nezavisni revizor nehotice u svom radu ne izrazi svoje stručno mišljenje, odnosno kada se iznese neodgovarajuće revizijsko mišljenje o finansijskim izvještajima. Savremeni pristup reviziji kao profesiji zahtijeva da nezavisni revizori obrate posebnu pažnju na rizike s kojima se susreću tokom revizije.

Rizik revizije u kompanijama (slika 23).

Slika broj 23. Prikaz rizika revizije u kompanijama

Izvor: Autor (2022)

Eksterni revizori u svom radu često koriste upitnik, za procjenu opšteg kontrolnog okruženja u kompaniji, uzimajući u obzir stav menadžera o uspostavljenim internim kontrolama. Na osnovu popunjenog upitnika, eksterni revizor stiče sliku o ukupnom poslovanju u kompaniji, ali i o mjestima gde se uočava postojanje većeg rizika za dugoročno održivo poslovanje.

Eksterni revizori koriste nalaze internih kontrola, na osnovu kojih osnažuju revizijska uvjerenja, jer će ona biti potpunija, s daleko manje grešaka i pružit će kompletniju sliku ukupnog poslovanja kompanije, naročito kada se radi o sigurnosti smanjenja rizika po procese donošenja validnih poslovnih odluka.

Eksterni revizori treba da uvažavaju nalaze internih kontrola u kompaniji, ali je neophodno istaći da će rizik po poslovanje uvijek postojati. Ukupan rizik po poslovanje kompanije povezan je sa brojem otkrivenih grešaka i devijantnih pojava u kompaniji.

Smanjenjem broja internih kontrola, neminovno dolazi do povećanja broja grešaka, koje direktno mogu uticati na finansijsko poslovanje kompanije u kojoj eksterni revizor obavlja reviziju.

6.2. Vrste rizika koji mogu biti od značaja za rad eksternog revizora

Rizik, kao posledica neobjavlivanja nastaje, kada nezavisni revizor nije u mogućnosti da otkrije materijalno značajne greške koje mogu uticati na efikasnost revizijskih postupaka i njihovoj primjeni od strane revizora.

Eksterni revizor ne ispituje sve transakcije, kao što su stanja računa, ali može odabrati netačne revizijske postupke u svom radu, pogrešno ih primijeniti ili lažno prikazati rezultate. To predstavlja rizik, vezan uz vrstu, vrijeme i opseg dokazanih postupaka koje sprovodi revizor u svom radu, odnosno u postupku vršenja eksterne revizije za potrebe kompanije.

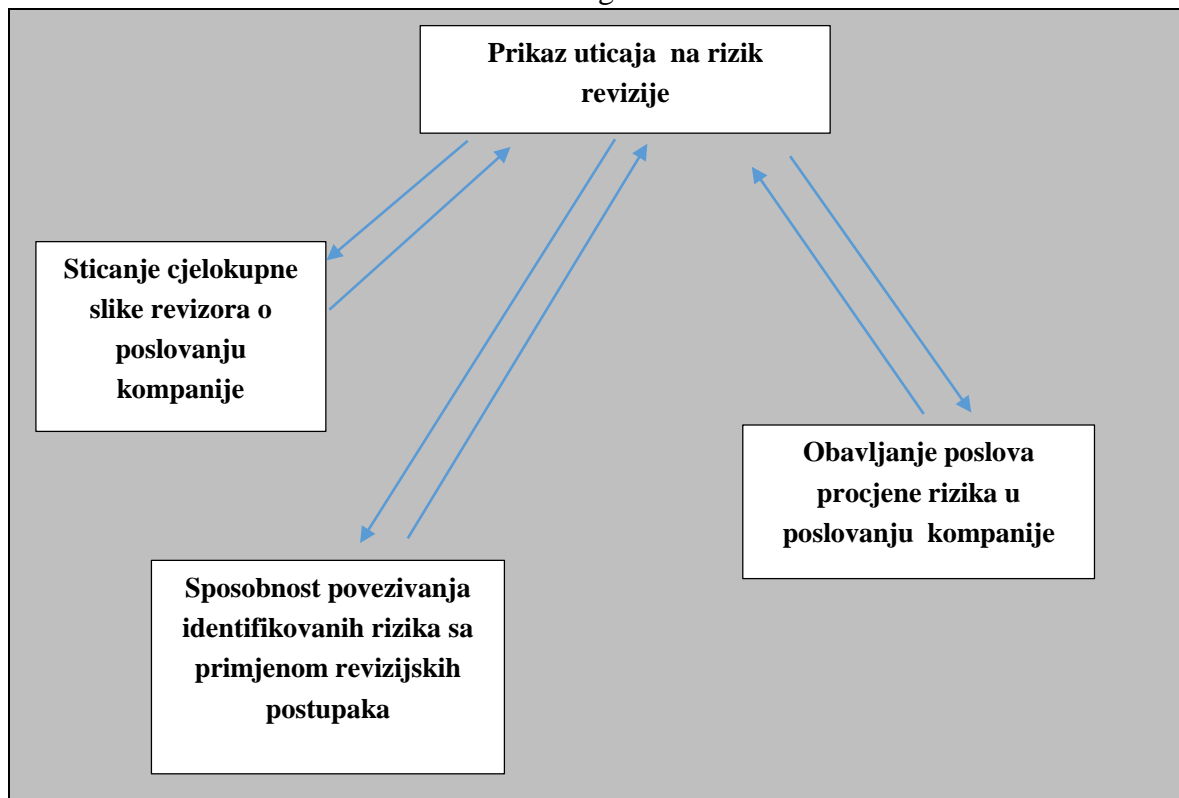
Cilj vršenja revizorovih radnji i postupaka od strane revizora je da se smanji revizijski rizik na prihvatljivo niski nivo po kompaniju.

Rizik u postupku revizije zavisi od:

- 1) sprovedene analize,
- 2) testiranja uzoraka koje su sproveli revizori i
- 3) od ukupne provjere transakcija koje su se dogodile u razdoblju za koje se revizija obavlja.

Uticaj različitih pristupa u otkrivanju i određenju rizika koji mogu uticati na rad nezavisnog revizora (slica 24).

Slika 24. Prikaz uticaja različitih pristupa u određenju rizika koji mogu uticati na rad nezavisnog revizora

Izvor: Autor (2022).

Zaposleni radnici u kompaniji često su skloni da urade namjerno i nenamjerno pogrešno prikazivanje poslovanja u kompaniji i prave greške u svom poslovanju i radu.

Ukoliko su kontrole koje se redovno sprovode u kompaniji slabe, tada je rad eksterne revizije daleko teži.

Nezavisni revizor u situaciji kada je uočio slabu kontrolu u kompaniji, može procijeniti da li postoji visok rizik dobijenih rezultata u postupku revizije. Saznanja do kojih je došao, treba da uključi u izvještaje eksterne revizije, koje podnosi upravi kompanije.

Odgovor menadžmenta na postojanje inherentnog rizika, često je usmeren na korekciju računovodstvenog sistema i usvojenog poslovanja internih kontrola u kompaniji, kako bi se spriječilo lažno predstavljanje u budućem radu kompanije.

Inherentni i kontrolni rizik su rizici koji nastaju u kompaniji i koji postoje nezavisno o uspostavljenoj eksternoj reviziji finansijskih izveštaja.

Međunarodni standardi revizije govore o tome da postoji istovremeno kombinirani rizik, tzv. rizik značajnog lažnog predstavljanja u sve većem broju kompanija.

Tokom pripreme posla za izradu revizorskog izvještaja, nezavisni revizor snima cjelokupno poslovanje kompanije, kao i njegovo okruženje, a aktivnosti koje preduzima nazivaju se postupci procjene rizika.

Pomoću procene rizika može da se dobije značajan izvor revizijskih dokaza, koji služe za jačanje i podizanje nivoa procjene rizika u kompaniji. To je od značaja pogotovo u uslovima postojanja pogrešnog prikazivanja poslovanja u finansijskim izvještajima.

Najčešći revizijski dokazi su:

- 1) razne transakcije koje nastaju tokom poslovanja kompanije u toku finansijske godine,
- 2) stanja na računima,
- 3) izvještaji o internim kontrolama i
- 4) posebno planirani postupci revizije.

U svom radu revizori često koriste različite namjenski osmišljene ankete, testove i druge revizijske postupke, kako bi reviziju učinili efikasnijom.

Da bi revizija bila uspješna, nezavisni revizor mora imati dovoljno znanja i iskustva, vezanog za davanje ocjene poslovanja kompanije u kojoj obavlja reviziju. Revizor treba da prepozna i razumije događaje koji su se dogodili tokom perioda u kome je urađena eksterna revizija. Revizorsko mišljenje može imati uticaj na finansijske izvještaje kao i na revizijsko izvještavanje.

Najčešće urađeni postupci procene rizika su:

- 1) ispitivanje menadžmenta,
- 2) ispitivanje ostalih zaposlenih u kompaniji,
- 3) ispitivanje osoba zaduženih za korporativno upravljanje,
- 4) individualna analiza pokazatelja i trendova,
- 5) pregled djelatnosti i poslovanja kompanije,
- 6) obilasci u kompaniji od strane eksternog revizora i
- 7) uvid u sve djelove kompanije u kojima se obavlja revizija.

Cilj svake revizije je, da revizor na osnovu relevantnih finansijskih izvještaja stvori sliku i mišljenje o tome, da li su finansijski izvještaji sastavljeni u skladu s određenim okvirom usvojene računovodstvene politike kompanije.

Međunarodno udruženje računovođa (IFAC) polazi od finansijskih informacija, jer one mogu ispravno ili netačno prikazati poslovanje kompanije. Finansijske informacije utiču na poslovne odluke kompanije i sastavni su dio finansijskih izvještaja.

Prilikom sastavljanja plana revizije, ovlašteni revizor utvrđuje prihvatljiv nivo važnosti kako bi otkrio sve pogrešne izvještaje.

Računovodstvene politike treba da:

- 1) tačno prikažu i opišu kako kompanija raspoređuje sredstva,
- 2) kako se raspolaže sredstvima u kompaniji,
- 3) šta se radi s postignutim rezultatima poslovanja i
- 4) da li je raspodjela sredstava urađena u skladu sa zakonskim normama.

Revizor sa naročitom pažnjom razmatra i ocjenjuje računovodstvene politike, čak i kada ocjenjuje učinak pogrešnog prikazivanja u izvještajima u kompaniji.

Revizor koristi različite postupke i kombinuje ih, kako bi smanjio revizijski rizik i sveo ga na prihvatljivo nizak nivo.

Eksterna revizija uključuje sve finansijske izvještaje, transakcije i stanja pojedinačnih računa u kompaniji. Ako tokom revizijskog rada nezavisni revizor zaključi, da ukupni neispravljeni pogrešni iskazi nisu materijalno značajni i ne utiču bitno na poslovanje, dužan je da izjmeni izvještaj o obavljenoj eksternoj reviziji.

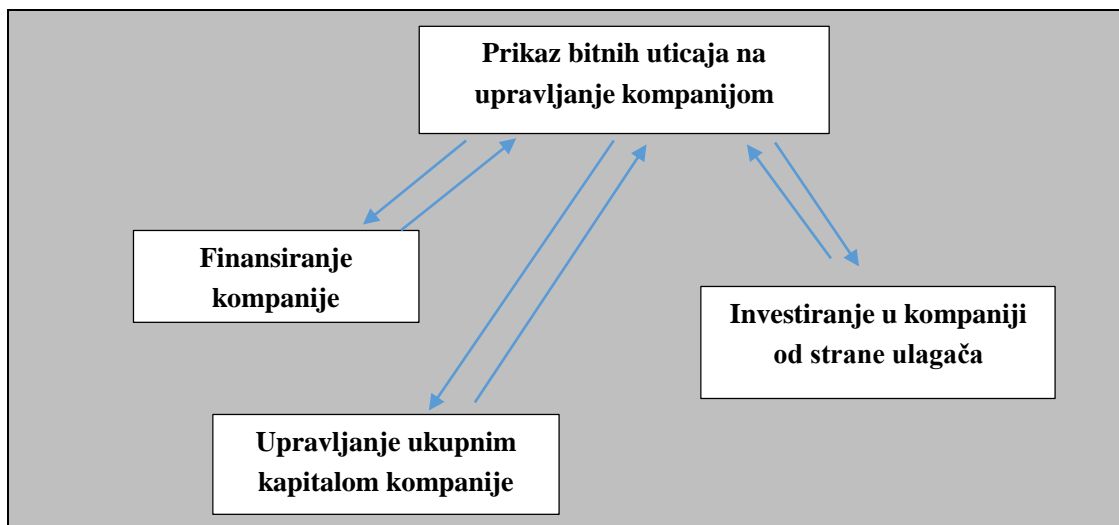
ČETVRTI DIO – ZNAČAJ KORPORATIVNIH FINANSIJA

1. POSMATRANJE POSLOVNOG OKRUŽENJA KOMPANIJE KAO FAKTORA UTICAJA NA DONOŠENJE POSLOVNIH ODLUKA TOP MENADŽMENTA

Savremene korporativne finansije obuhvataju nekoliko segmenata.

Bitni najčešće korišćeni segmenati u upravljanju kompanije (slika 25).

Slika 25. Prikaz bitnih segmenata u upravljanju kompanije

Izvor: Autor (2022).

Na osnovu prikaza sa Slike 24 može se uočiti da pomenuti segmenti bitni za upravljanje kompanijom imaju veliki uticaj na sam top menadžment i to putem posmatranja:

- 1) finansiranja, gdje pravni subjekti treba da izvrši obezbeđenje potrebnog kapitala za nesmetano odvijanje procesa funkcionisanja kompanije,
- 2) investiranja, koje suštinski znači da se može izvršiti nesmetana alokacija raspoloživog kapitala za alternativne upotrebe i
- 3) upravljanja cjelokupnim kapitalom kompanije, kao bitnog faktora pomoću kojeg je moguće unaprediti ukupno poslovanje kompanije.

Top menadžment kompanije u savremenim uslovima poslovanja sve više se okreće ka realnom upravljanju kompanijom. Realno upravljanje kompanijom podrazumjeva kreiranje i održavanje realne vrijednosti kompanije, odnosno realno održavanje potrebne veličine novčanog toka, koji će omogućiti normalno funkcionisanje kompanije u dužem vremenskom periodu.

Pored toga, top menadžmentu kompanije se nameće zahtev za pronalaženje adekvatnog pristupa u procesu donošenja investicionih odluka, pogotovo kada se radi o odlukama dugoročnog finansiranja u kompaniji.

Top menadžment kompanije prilikom donošenja upravljačkih odluka treba da razgraniči postojanje finansijskih i korporativnih odluka. Finansijske poslovne odluke top menadžmenta vezuju se za postojanje kratkoročnih finansijskih kategorija kao što su: dobitak, stopa prinosa, koeficijenti obrta ili zarada po akciji i drugih.

Za razliku od finansijskih poslovnih odluka, odluke top menadžmenta vezane za korporativno upravljanje, vezuju se za finansije koje se logički posmatraju i u okviru kojih se rješavaju problemi vezani za donošenje investicionih finansijskih odluka u kompaniji, kao i njihov uticaja na novčani tok, pa samim tim i posmatranje realne vrijednosti cjelokupne imovine kompanije i to u dužem vremenskom periodu, a što se može mjeriti putem korišćenja diskontovanog neto novčanog toka.

Cilj savremenih korporativnih finansija u uslovima postojanja velike ekonomske krize, u uslovima postojanja velikog broja tranzicionih zemalja, u uslovima političkog i

ekonomskog pritiska razvijenih ekonomija na male i slabe ekonomije često se utvrđuje putem realnog posmatranja zadovoljavajućeg nivoa tekuće likvidnosti u kompanijama.

Na osnovu naprijed navedenog, neophodno je da top menadžment kompanije donesene operativne ciljeve, strategije, procese, analitičke tehnike, pristupe mjerenja performansi, organizaciono ponašanje kao i kultura da budu tretirani u poslovanju, te da svi budu realno podređeni opštem cilju funkcionisanja kompanije.

Teorija i praksa korporativnih finansija brzo se mijenja i unaprijeđuje.

Da bi se realno moglo posmatrati korporativno upravljanje, top menadžment kompanije treba da posveti veliku pažnju procesima realnog upravljanja kompanijom. U ovim procesima će se velika pažnja posvetiti analizi i objašnjenju dugoročnih aspekata investicionih i finansijskih odluka i njihovog uticaja na ukupnu vrijednost kompanije.

Posmatranje korporativnih finansija ima primjenu kako u praktičnom upravljanju velikog broja kompanija u tranzicionim ekonomijama tako i u budućim teorijskim raspravama vezanim za korporativno upravljanje i finansijsko posmatranje.

Rezultati poslovanja, korporativno upravljanje i finansije koje prate korporativno upravljanje, mogu da posluže velikom broju top menadžera u više zemalja kao orijentir za donošenje validnih poslovnih odluka.

1.1. Prilagođavanje odluka top menadžmenta savremenom funkcionisanju

Savremeno poslovno odlučivanje top menadžmenta zahtjeva kontinuirano prilagođavanje poslovnom okruženju kompanije. Ono zahtjeva od top menadžmenta da se stalno prilagođava i donosi kvantitativne i kvalitativne promjene koje su prvenstveno uslovljene stanjem u kompaniji.

Brze ekonomske promjene se povećavaju i odvijaju linearno u jedinici vremena i to po eksponencijalnom rastućem trendu i to u svim zemljama, nezavisno od njihove ekonomske snage i uticaja na privredu ostalih zemalja.

Ekonomski rast i tehnički progres, uzrokuju ne samo enorman razvoj postojećih

oblasti privređivanja, nego i pojavu novih privrednih grana, što predstavlja realno privredno okruženje za brojne kompanije u kojima poslovne odluke top menadžmenta treba da se donose na što realniji i racionalniji način.

Veliku pomoć u poslovnom odlučivanju donosi postojanje uvedenih standarda u poslovanju kompanija. Uvođenje internih kontrola, interne revizije i postojanje informacionog sistema u kompanijama vodi kvalitativnim promjenama u celokupnoj privredi brojnih zemalja.

Sve promjene koje se mogu uočiti kao važne za poslovanje velikog broja heterogenih kompanija, otvaraju bazu za novim polugama koje prije svega imaju podršku finansija i pravne regulative u kompanijama koje egzistiraju na sve zahtjevnijim tržištima.

Svjetska ekonomija je od 2008 godine poslovala u uslovima postojanja ekonomske krize⁸³ koja se vrlo često može definisati kao finansijska kriza. Nastanak i prisustvo krize bilo je fascinantno za brojne autore koji su je često poistovjećivali sa kontinualnom integralnom ekonomskom krizom u svjetskim okvirima.

Njena prisutnost je bila u svim ekonomijama kako u razvijenom poslovnom svijetu tako i u slabim, tranzicionim ekonomijama.

Stalne kvantitativno-kvalitativne promjene u sferi donošenja poslovnih odluka od strane menadžmenta prilikom poslovanja kompanija nameću potrebu za pronalaženjem novih poslovnih modaliteta, gdje svakako finansije dolaze u prvi plan. Posmatranje finansija je od naročite važnosti za donošenje dugoročnih poslovnih odluka od strane top menadžmenta kompanija.

Postojeći finansijski instrumenti koji su funkcionisali u klasičnom poslovanju kompanija nisu bili dovoljni da prate komplikovano funkcionisanje aktuelnog tržišta, pogotovo u uslovima postojanja ekonomske krize koja se vrlo često naziva i finansijskom krizom. Iz tog razloga je top menadžment kompanija u realnim privrednim uslovima, morao da pronađe prije svega, adekvatne izvore finansiranja za potrebe realnog poslovanja kompanija koje je vodio.

Traženi su i pronađeni novi oblici (izvori) finansiranja u cilju nesmetanog odvijanja

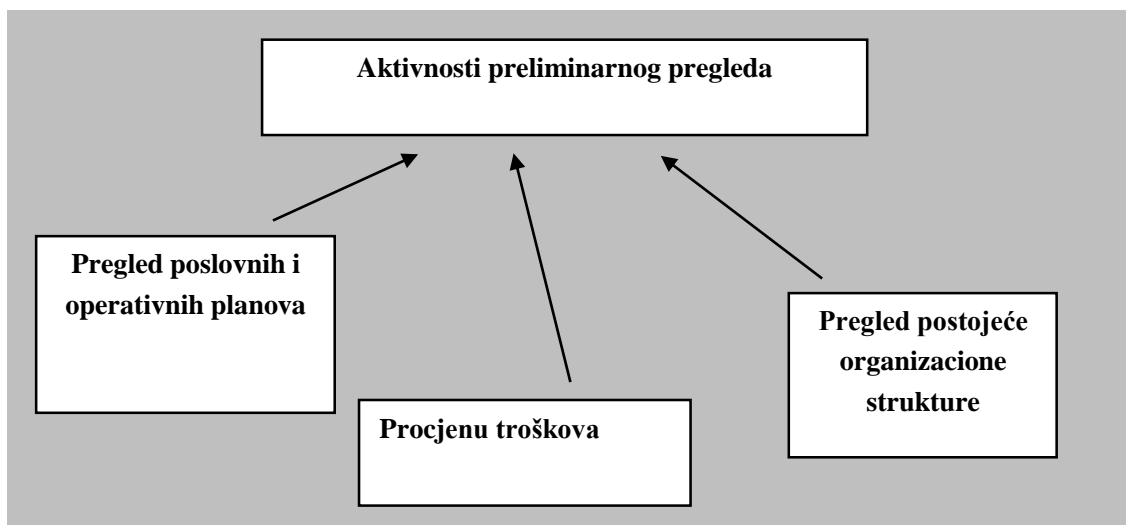
⁸³ Šoškić, D.: *Globalna finansijska kriza i Srbija: pouke i mjere*//*Svjetska ekonomska kriza i Ekonomska politika Srbije u 2009.godini*, Ekonomski fakultet Beograd, Beograd, 2009, str. 111.

realnih poslova koje standardno obavlja kompanija. Njihovom razvoju ne doprinosi samo potreba za rešavanjem tržišnog problema kompanija od strane top menadžmenta, već se u problem rešavanja vezano za finansije u privredi snažno uključuju i vlade svih zemalja, naročito posle 2008⁸⁴.

1.2. Prilagođavanje odluka top menadžmenta kompanije preliminarnom pregledu prije donošenja konačne upravljačke odluke

Aktivnosti u vezi preliminarnog pregleda od strane top menadžmenta (slika 26).

Slika 26. Prikaz preliminarnog pregleda u kompaniji od strane top menadžmenta

Izvor: Autor (2022).

U ovoj fazi je moguće uraditi po nalogu top menadžmenta reviziju sistema⁸⁵ poslovanja kompanije.

Tada revizori treba da obave razgovore sa rukovodiocima nadležnim za sektor koje

⁸⁴ Tomas-Miskin, S.: *Financial crisis and its general impact on developments within the banking sector of Bosnia and Herzegovina*, TEMEL-IJ, Vol.5.Iss.2. (Nov.2021), 2021, 18 – 25, str. 2

⁸⁵Kabok, J., Radišić, S., Lendak-Kabok, K.: *Application and development of financial management and control exemplified by the provincial secretariat for higher education and scientific research*, Megatrend revija - Megatrend review, Vol. 17, No 2, 2020, 125-142

će biti predmet revizije i drugim rukovodiocima kako bi:

- 1) razmotrili ciljeve koje dati sistem treba da ostvari;
- 2) razmotrili relevantne poslovne aktivnosti i stekli opšti uvid u značajne rizike koje te aktivnosti nose;
- 3) stekli opšti uvid u dužnosti, odgovornosti i linije izveštavanja među zaposlenim;
- 4) razmotrili potencijalne probleme, odnosno oblasti koje bi zaposleni želeli da revizija pregleda;
- 5) usaglasili obim revizije i ciljeve kontrola koji će biti definisani planom revizije;
- 6) dogovorili okvirno vreme trajanja revizije i ciljne datume završetka;
- 7) objasnili proces izveštavanja tokom revizije, odnosno prelazni izveštaj, nacrt izveštaja i konačni izveštaj; i
- 8) utvrdili opštu strategiju upravljanja rizicima koja je usvojena u oblastima koje su predmet revizije.

Istaknuti ciljevi sistema upravljanja u kompaniji mogu biti zvanični⁸⁶.

Ciljevi utvrđeni na operativnom nivou često se razlikuju u detaljnosti, i konkretniji su kad su u pitanju zaposleni na nižim položajima u preduzeću⁸⁷. Na primjer, rukovodilac nabavke može utvrditi cilj, da se obezbijedi, da se svi postupci nabavke vode u skladu sa Zakonom o javnim nabavkama. Zaposleni u okviru ovog odjeljenja mogu imati konkretnije ciljeve, kao na primjer, da se obezbijedi pribavljanje najmanje tri ponude, ili , da se obezbijedi da se dostavljene ponude ne otvaraju prije utvrđenog datuma. Istaknuti ciljevi su dio cjelokupne revizije sistema u konkretnom slučaju, javnih nabavki u preduzeću, gdje se vrši revizija sistema javnih nabavki u kompaniji.

Revizija u kompaniji treba u potpunosti da obuhvati relevantne ciljeve kontrola. Ona

⁸⁶Liakopoulou, I.: *Crowdfunding platforms in us and eu: empirical analysis of social capital*, Megatrend revija - Megatrend review, Vol. 17, No 2, 2020, 31-44.

⁸⁷Popović, S., Novaković, S., Đuranović, D., Mijić, R., Grublješić, Ž, Aničić, J. & Majstorović, A.: *Application of international accounting standard-16 in a public company with predominantly agricultural activities*, Economic Research-Ekonomska Istraživanja, 30(1), 2017, 1850–1864.

treba da obrazuje okvir u svakoj reviziji sistema i treba detaljno da predstavi različite aspekte ciljeva koje određeni sistem treba da ostvari.

Ciljevi kontrola identifikuju specifične ciljeve na osnovu kojih revizori ocenjuju postojeće kontrole u kompanijama koje posluju u velikom broju heterogenih delatnosti, na primer u oblasti poljoprivrede⁸⁸.

Ciljevi kontrola treba da budu dovoljno konkretni da bi omogućili ovakvu ocjenu i neophodni su za validno donošenje poslovnih odluka u kompaniji.

Korišćenje zakonskih odredbi, prilikom definisanja očekivanih kontrola od ključnog je značaja za ciljeve kontrola, budući da one predstavljaju mjeru usaglašenosti koja se mora primjeniti da bi se ispoštovali zakoni, ali i neophodno poslovanje top menadžmenta u kompaniji u kojoj se donose validne poslovne odluke.

Koristan način za utvrđivanje ciljeva kontrola koji se obavlja u kompanijama, može biti analiza organizacione strukture i to:

- 1) identifikovanje osnovnih aktivnosti;
- 2) utvrđivanje ciljeva rukovodstva u pogledu svake od tih aktivnosti; i
- 3) definisanje ciljeva kontrola koje omogućuju ostvarivanje ciljeva rukovodstva u pogledu osnovnih aktivnosti.

Ukoliko se radi na primjer, o reviziji sistema nabavke, gdje postoji više odjeljenja kao: odjeljenje koje podnosi zahtjev za nabavku roba, usluga ili radova, odjeljenje za nabavku i ugovore, odjeljenje zaduženo za prijem roba ili usluga, i odjeljenje za fakturisanje nabavljene robe.

Za svako od ovih odjeljenja, mogu se utvrditi aktivnosti koje se obavljaju u postupku nabavke, što će pomoći pri određivanju ciljeva kontrola. Kod postupka nabavke na primjer:

- 1) *odjeljenje koje podnosi zahtjev za robu, usluge ili radove*, bilo bi zaduženo za pripremu zahtjeva za izdavanje narudžbenica, prijem robe, usluga ili radova, gdje bi

⁸⁸ Radović, M., Vitomir, J., Laban, B., Jovin, S., Nastić, S., Popović, V. & Popović S.: *Management of joint-stock companies and farms by using fair value of agricultural equipment in financial statements on the example of imt 533 tractor*, Economics of Agriculture, 1, 2019, 35-50.

mogući cilj kontrole bio: „obezbjediti da se svi zahtjevi za izdavanje narudžbenice pripremaju ispravno i blagovremeno“,

- 2) *odjeljenje za nabavku i ugovore*, bilo bi zaduženo za obradu podnijetih zahtjeva za nabavku, sprovođenju postupka nabavke, raspisivanju javnih poziva i zaključivanju ugovora, održavanju baze podataka o dobavljačima, itd., gdje bi mogući cilj kontrole bio: „obezbjediti da su sve nabavke sprovedene na osnovu odobrenih zahtjeva za izdavanje narudžbenice i u skladu sa utvrđenim procedurama“, i
- 3) *odjeljenje za fakturisanje nabavljene robe*, bilo bi zaduženo da na osnovu primljenih faktura i proratne dokumentacije priprema i ovjerava zahtjeve za plaćanje, dostavlja zahtjeve za plaćanje Upravi za trezor, vodi pomoćne knjige i evidencije o izvršenim plaćanjima gdje bi mogući cilj kontrole bio, „obezbediti da se plaćaju samo fakture za primljenu robu ili usluge, u skladu sa uslovima navedenim u narudžbenici“.

Osim toga u postupku revizije sistema može se uključiti i čitav niz parcijalnih finansijskih analiza poput:

- 1) praćenja računa prihoda i rashoda,
- 2) kretanje izvještaja o distribuciji gotovine,
- 3) praćenje budžetskih zahtjeva državnih organa prema pravnih licima u kojima se sprovodi interna revizija,
- 4) utvrđivanje razlika između projektovanog i stvarnog finansijskog stanja,
- 5) kontrole usaglašenosti sa zakonima i propisima,
- 6) kontrole čuvanja podataka,
- 7) mogućnost postojanja pronevjera,
- 8) nastanak kriminalnih radnji i dr.

1.3. Finansiranje i odlučivanje top menadžmenta u kontekstu donošenja finansijskih odluka

Pojam finansiranja u savremenim uslovima privređivanja podrazumijeva pribavljanje finansijskih sredstava, njihovo plasiranje, vraćanje finansijskih sredstava i usaglašavanje finansijskih odnosa prema izvorima finansiranja. Takvi realni uslovi privređivanja zahtjevaju uvažavanje celokupnog procesa finansiranja u procesima donošenja validnih odluka od strane top menadžmenta.

U procesu finansiranja kontinuirano se smjenjuju sljedeći procesi:

- 1) Finansiranje,
- 2) Investiranje,
- 3) Dezinvestiranje – suprotno investiranju,
- 4) Definansiranje – suprotan proces finansiranju.

Finansiranje je proces, kojeg treba posmatrati kao proces koji obuhvata nekoliko cjelina, a najznačajnije su:

- 1) Pribavljanje novca, kao osnovne komponente za finansiranje, ali ne i najvažnije jer je to početak procesa koji ima još svojih važnih faza.
- 2) Ulaganje, je druga faza u kojoj se nabavljena sredstva ulažu u imovinu i vezuju za različite oblike osnovnih i obrtnih sredstava.
- 3) Vraćanje novca, je treća faza gdje se uložena sredstva oslobađaju iz kružnog toka poslovanja i ponovo ulažu u skladu sa potrebama preduzeća.
- 4) Usklađivanje izvora finansiranja sa ulaganjima, je važna faza jer se u poslovanju preduzeća stalno događaju promjene u imovini i izvorima. Ove promjene se u ovoj fazi usklađuju sa izvorima finansiranja u pasivi sa ulaganjima u aktivni.

Da bi kompanija mogla da započene proces redovnog poslovanja, top menadžment mora da obezbjediti, određenu optimalnu količina novca za odvijanje procesa funkcionisanja kompanije.

Neophodnom količinom novčanih sredstava top menadžment obezbjeđuje potrebna sredstva za rad. Nakon obezbjeđenja potrebnih sredstava za rad proizvodni menadžment započinje proizvodnju, što vodi sve do prodajnog menadžmenta koji između ostalog vrši i naplatu gotovih proizvoda. Sve ovo treba posmatrati kao moguće upravljanje u savremenim uslovima poslovanja.

1.4. Vrste i oblici finansiranja od značaja za poslovno odlučivanje top menadžmenta

Top menadžment preduzeća sa velikom pažnjom treba da uvaži u redovnom poslovanju kompanija postojanje nekoliko bitnih oblika finansiranja. U studiji slučaja će se spomenuti samo najznačajnije vrste finansiranja koje treba da uvaži top menadžment u realnom poslovanju kompanija.

Vrste finansiranja mogu biti:

Prema roku raspoloživosti izvora:

- 1) kratkoročno finansiranje, raspoloživo u vremenu do jedne godine,
- 2) srednjoročno finansiranje, raspoloživo u vremenu od 1-5 godina,
- 3) dugoročno finansiranje, raspoloživo sa više od 5 godina.

Osim toga finansiranje može biti prema porijeklu izvora finansiranja:

- 1) Unutrašnje finansiranje, koje je stvorila sama kompanija.
- 2) Spoljno finansiranje, koja se pribavljaju van kompanije.

Prema vlasništvu izvora finansiranja, razlikuje se finansiranje iz:

- 1) sopstvenih izvora, i kod njih ne postoji obaveza vraćanja, i

2) tuđih izvora, gdje se izvori moraju vratiti u nekom određenom roku.

Funkcionisanje realne privrede omogućava postojanje više podsistema unutar kompanije, od kojih je finansijski sistem jedan od najvažnijih njegovih dijelova pomoću kojih top menadžment može da upravlja funkcijama kompanije kao cjeline.

Ni jedna privreda ne može funkcionisati autonomno, odnosno ne može da funkcionise bez odgovarajućeg finansijskog sistema privrede u kojoj posluje sama kompanija. Finansijski sistem ima svoje podsisteme kao što su monetarni, bankarski i dr., posredstvom kojih, više ili manje, efikasno funkcionise. Njegov osnovni zadatak je da omogući nesmetano funkcionisanje i protok sredstava u nekoj društveno-ekonomskoj zajednici. To je naročite važnosti za funkcionisanje i posmatranje funkcionisanja kompanija, koje pretežnu djelatnost ostvaruju u nerazvijenim ekonomijama, odnosno u tranzicionim ekonomijama koje u velikoj mjeri zavise od spoljašnjeg okruženja.

Finansiranje je stara disciplina, kao objektivna potreba i fenomen, koliko i uspostavljeni robno-novčani odnosi. Ono je, na sasvim određen način, veoma važna djelatnost, kako na makro nivou i funkcionisanja privrede kao celine, tako i na mikro-nivou i posmatranja pojedinačnog poslovanja kompanije.

Finansiranje je podložno promjenama i sa vremenom se finansiranje mijenja. Treba istaći da će do promjena sigurno doći u skorijoj i daljoj budućnosti, što će neminovno dovesti do novih nivoa prilagođavanja. Top menadžment kompanije ima stalnu potrebu za prilagođavanjem kako bi donosio realne i validne poslovne odluke.

U oblasti finansija kontinuirano se javljaju novi proizvodi i novi učesnici na tržištima. Različitost proizvoda, tržišta i učesnika korespondira sa nivoom i strukturom određene privrede. Svaki viši nivo privrednog razvoja zahtijeva, ne samo više finansijskih sredstava, nego i neke nove oblike finansiranja, kao sredstava za njegovo funkcionisanje na većem nivou.

Posebno se ti trendovi odvijaju u visoko-razvijenim zemljama u kojima postaju sve složeniji, postavljajući nivoi pred poslovne subjekte i nove izazove. Promjene koje sa sobom nose tehničko-tehnološki progres i njegov stalni razvoj iniciraju i uspostavljanje novih izvora finansiranja kako u kompanijama tako i prilikom posmatranja privrede kao cjeline.

Svaka komponenta finansijskog sistema: finansijska tržišta, finansijske institucije i

finansijski instrumenti imaju odgovarajuću ulogu u njegovom adekvatnom funkcionisanju.

Ni jedan od njih ne može sopstvenu ulogu prepustiti bilo kome drugom, jer oni predstavljaju jedinstvenu cjelinu.

Samo adekvatno ukomponovani i uređeni mogu biti poluga brzog privrednog rasta i razvoja bilo koje zemlje.

Finansijski sistem funkcionise posredstvom finansijskog tržišta.

Finansijsko tržište je institucionalni mehanizam kreiran od nekog društva sa ciljem, da se kanališe štednja i ostale finansijske usluge, od onih koji imaju višak sredstava prema onim individuama i institucijama koje imaju manjak sredstava i koje su voljne da za pružene usluge plate.

Funkcije globalnog finansijskog sistema mogu se posmatrati najčešće putem:

1. funkcije štednje,
2. funkcije likvidnosti (transfera hartija od vrijednosti u gotovinu i obratno),
3. funkcije plaćanja,
4. Funkcije realizovanja politike (zapošljavanja, inflacije, održivog ekonomskog razvoja i dr.),
5. Funkcije bogatstva (akumuliranje vrijednosti od strane ekonomskih učesnika kao rezultata njihove štednje),
6. Kreditne funkcija,
7. Funkcije rizika.

Takvo posmatranje funkcionisanja finansija može da znači da je finansiranje u jednoj ekonomiji blizu realnog, a u takvim okvirima i same kompanije imaju mogućnost da opstanu i da se razvijaju u očekivanim i planiranim okvirima, što se ukratko može posmatrati kao napredno posmatranje finansija sa stanovišta realnog upravljanja od strane top menadžmenta.

2. OBLICI FINANSIRANJA KAO OSNOVA POSLOVNOG ODLUČIVANJA

Finansiranje i oblici finansiranja su neraskidivi dio vezan za poslovno odlučivanje. Prije donošenja bilo koje odluke top menadžmenta za finansiranje, poželjno je da se izvrše neke radnje, kao na primer, revizije svake aplikacije u procesima finansiranja.

Korisno je uporediti arhitekturu aplikacije sa arhitekturama koje su usvojene u drugim dijelovima organizacije. Čak i veoma dobre aplikacije ne mogu funkcionisati adekvatno u okruženju koje je loše vođeno. Osnovna pitanja koja treba razmotriti su:

Da li je arhitektura informacionih tehnologija:

- 1) bazirana na internetu (*on-line*) vs. Batch processing?
- 2) centralizovana ili decentralizovana?
- 3) centralna jedinica/ periferna jedinica / krajnji korisnik / jedan računar?
- 4) telekomunikacioni sistem?
- 5) arhitektura aplikacije?
- 6) Da li je aplikacija kopirana u različite kancelarije?
- 7) Da li različite kancelarije imaju različite verzije programa?
- 8) Postoji li preklapanje aplikacija ili njihovih procesa?
- 9) Arhitektura informacija?
- 10) Kakav je informacioni model?
- 11) Centralizovana ili decentralizovana baza podataka?
- 12) Postoje li preklapanja podataka?
- 13) Lokacija glavnog skladištenja podataka?
- 14) Lokacija kopija?
- 15) Strategija vezana za dobavljače?
- 16) Sopstveni razvoj?
- 17) Filozofija jednog dobavljača?
- 18) Filozofija više dobavljača?

Sve to može na neki način povećati sigurnost donošenja odluke o finansiranju u kompaniji. Informaciona tehnologija može doprinijeti povećanje stepena sigurnosti, prilikom donošenja odluka top menadžmenta, a u vezi finansiranja u kompaniji.

2.1. Novi oblici razvoja finansiranja kao osnova poslovnog odlučivanja

Savremena konstelacija odnosa u finansiranju podrazumjeva stalno praćenje dešavanja od strane top menadžmenta kompanije i usvajanje realnih informacija iz ekonomskog okruženja kompanija.

Što znači, da klasični oblici finansiranja postepeno gube primat u strukturi izvora, ustupajući svoje mjesto novim oblicima finansiranja. Zato se danas sve više može govoriti o savremnim oblicima realnog funkcionisanja finansiranja, kojeg usvajaju gotovo svi top menadžeri kompanija, pogotovo onih koji žele da njihove kompanije imaju stalnu uzlaznu liniju rasta i razvoja.

Kombinacija pojedinih oblika, sa podoblicima toliko je velika da je gotovo teško sve njih pobrojiti i identifikovati.

Ipak, polazeći od visokog nivoa apstrakcije, moguće je identifikovati četiri osnovne grupe izvora finansiranja:

- 1) sopstvena sredstva, nezavisno od vremena nastanka i trenutnog njihovog oblika,
- 2) pozajmljena sredstva (klasični zajmovi, različite ročnosti i dr.) i
- 3) razni oblici zajedničkih ulaganja,
- 4) Novi i specifični oblici finansiranja koji se sve više razvijaju.

Evidentne su svakodnevne promjene na svim tržištima. Nivo potrebnih sredstava i oblici finansiranja su se mijenjali, zavisno od više faktora, među kojima su nezaobilazni:

- 1) vrijeme u kome se analizira poslovanje nekog preduzeća,
- 2) položaj preduzeća na tržištu (lider, preduzeće sa prosječnim tržišnim učešćem, satelit i sl.)
- 3) položaj preduzeća u reprodukcijonom lancu (proizvodjač sirovina, preduzeće čiji su inputi široko korišćeni od drugih preduzeća, finalista),
- 4) veličina osvojenog i perspektivnog tržišta,
- 5) stanje na finansijskom tržištu,
- 6) razvijenost privrede u kojoj posluje,
- 7) nagomilane akumulacije i vrijednost aktive kojom raspolaže,
- 8) nivo zaduženosti preduzeća,
- 9) razvijenost tržišta novca i kapitala i sl.

Pored nabrojanih faktora koji determinišu pojedine oblike finansiranja, moguće je pobrojati više njih. U analizi faktora koji uslovljavaju oblike finansiranja ni jedna podjela nije definitivna niti može biti sa pretenzijom da obuhvati sve njih.

Umjesto toga, pored identifikovanja osnovnih determinanti važno je istaći neke od bitnih za donošenje poslovnih odluka od strane top menadžmenta kompanja i to:

- 1) Prvo, da u savremenom privređivanju postoji više oblika finansiranja nego bilo kada u privrednoj istoriji.
- 2) Drugo, pojedini oblici, koji su bili dominantni u nekom periodu ili nekoj privredi, ustupaju mjesto nekim drugim oblicima.
- 3) Treće, sa razvojem tržišne privrede razvijaju se novi oblici finansiranja, koji zamjenjuju klasične, pogotovo u nekim oblastima privređivanja.
- 4) Četvrto, globalizacija i sve promjene koje se odvijaju izuzetnom brzinom, zahtijevaće nove oblike finansiranja.
- 5) Peto, savremena informaciona tehnologija omogućava da se finansijska tržišta veoma brzo povezuju.

Finansiranje koje se posmatra kao dinamički proces od strane top menadžmenta može da obuhvata neke od bitnih dijelova koji neosporno učestvuju u ukupnom upravljanju

kompanija i to:

- 1) pribavljanje novčanih sredstava,
- 2) ulaganje novčanih sredstava,
- 3) vraćanje novčanih sredstava, i
- 4) usklađivanje izvora finansiranja sa ulaganjima.

U svakoj od ovih faza uloga finansijskog menadžera je veoma važna. Finansijski menadžment ima još jednu bitnu funkciju koju mora da ispuni. Naime, finansijski menadžment ima obavezu kontinuiranog redovnog izvještavanja prema top menadžmentu.

On ima posebno mjesto kako na strani priliva, tako i na strani odliva sredstava u kompanijama u kojima donosi bitne odluke, koje su vezane za realno finansiranje u kompanijama.

2.2. Oblici finansiranja i donošenje validnih upravljačkih odluka od strane top menadžmenta

Finansijska struktura kompanije kojom upravlja top menadžment je vrlo promjenljiva kategorija. Svi izvori finansiranja nisu jednako prihvatljivi sa stanovišta cijene, ročnosti, rizika i dr. faktora. Iz tih razloga se traži njihova otpimalna kombinacija, kako bi odluke top menadžmenta bile što bliže optimalnim, po kompaniju koju vode.

Prije donošenju odgovarajuće poslovne odluke od strane top menadžmenta prethodi izrada brojnih kalkulacija i analiza vezanih i za pitanja donošenja pojedinih oblika finansiranja.

Cijena koštanja pojedinih izvora se, u osnovi, sastoji iz dva dijela, i to:

- 1) troškova pribavljanja sredstava i
- 2) troškova korišćenja sredstava.

Kontrole i primjena IT tehnologija može olakšati rad u procesima donošenja odluka u vezi finansiranja. Na primer, primjenom aplikacija koje predstavljaju radnje i strukture koje mogu uticati na prikupljanje podataka, unos, obradu i izbacivanje podataka, a koriste se sa ciljem da se obezbjedi da su podaci:

- 1) kompletni - sve transakcije koje treba obraditi su obrađene u potpunosti i samo jednom,
- 2) vjerodostojni,
- 3) bezbjedni - samo ovlašćeni korisnici imaju pristup podacima,
- 4) kompatibilni - podaci su ažurirani i mogu se porediti sa sličnim podacima iz prethodnih perioda,
- 5) relevantni - podaci imaju smisla i odgovaraju kontekstu.

2.3. Sredstva koja nastaju unutar kompanije iz poslovanja

Sredstva koja predstavljaju rezultat profitabilnog poslovanja i rada kompanije (akumulirani neto dobitak), naplate glavnica dugoročnih plasmana, dugoročnih rezervisanja, efekata revalorizacije, amortizacije ili nekog nenavedenog izvora mogu se definisati kao sredstva kompanije koja su autonomno nastala u samoj kompaniji.

Postoji tri bitna pred-uslova za postojanje finansijskih sredstava koja se nazivaju sredstva kompanije tzv. samo-finansirajuća a to su najčešće:

- 1) da kompanija uopšte realno posluje i da suštinski postoji,
- 2) da je rentabilno privređivala, odnosno da je poslovala sa profitom u toku dužeg vremenskog perioda u prošlosti, i
- 3) da je atraktivna za buduće investitore.

Samofinansiranje predstavlja sigurna sredstva kompanije nastala iz njenog uspješnog poslovanja ali ova kategorija ne predstavlja jednostavnu kategoriju sredstava. Sredstva samofinansiranja se mogu posmatrati sa više različitih aspekata:

- 1) putem volumena sredstava (bruto i neto),
- 2) putem vremenskog roka finansiranja (trajno i povremeno samofinansiranje),
- 3) putem rokova raspoloživosti sa njima,
- 4) putem troškova koji su neophodni za finansiranje i dr., i
- 5) putem internih i eksternih sredstava koji nastaju u kompaniji.

2.4. Kreditiranje kao oblik finansiranja

Kreditiranje je jedan od najstarijih oblika finansiranja kompanija. Zasniva se na dužničko-povjerilačkom odnosu između učesnika, koji raspolaže viškom novčanih sredstava i koje želi pozajmiti uz ugovorenu nadoknadu i drugog učesnika koji ima potrebu za njima.

To je dužničko-povjerilački odnos u kome se uspostavlja, na neki način povjerenje u poslovanju između poslovnih partnera.

Rezultat koncepta kreditiranja je uspostavljanje kredita kao instrumenta, putem kojeg se finansira poslovanje i razvoj kompanije, kojom upravlja top menadžment.

Najčešće se radi o plasmanu određenog iznosa novčanih sredstava od strane banke prema klijentu u ovom slučaju kompaniji, pod ugovorno određenim uslovima u pogledu: iznosa, kamatne stope, pripadajućih naknada banci, valuti, vremenu trajanja finansiranja, elementima osiguranja i dr.

Kredit se, u okviru finansiranja odnose na:

- 1) određenu sumu novčanih sredstava, koja se dobija od strane trećeg lica,

- 2) namjenu,
- 3) cijenu upotrebe pozajmljenih sredstava,
- 4) vremenskom periodu u kome se mogu koristiti sredstva,
- 5) vrijeme u kome se moraju vratiti pozajmljena novčana sredstva i
- 6) ostale uslove koji podrazumjevaju različita obezbjeđenja ugovorenog finansiranja.

Kredit predstavlja tradicionalni oblik finansiranja. Kreditom se sredstva dobijaju na početku poslovnog odnosa, a kod na primer lizinga se zahtijeva isporuka opreme, sredstava, tehnologije, dakle naturalno.

Kredit ostvaruje aktivnost putem motiva koji se nalazi u očekivanom prinosu po osnovu investiranja od strane korisnika, a kod na primer lizinga u vidu operacije kod koje korisnik ne upotrebljava vlastiti fond sredstava, jer je on potpuno dat od strane davaoca lizinga u ugovorenom odnosu.

2.5. Zajednička ulaganja kao oblik finansiranja

Zajednička ulaganja za razliku od kredita kod kojeg se definiše kamata, kao utvrđena nadoknada za njegovo korišćenje, prinos na ulaganja je sam po sebi udio u uspjehu poslovanja, i obrnuto, neizvjesnost poslovnog uspjeha, predstavlja rizik, ali i podsticaj ulagaču da doprinosi poboljšanju poslovanja. Zajednička ulaganja kao oblik finansiranja, najčešće proizilaze iz šireg konteksta spoljno-ekonomske komponente neke zemlje.

Sa stanovišta finansiranja, interesovanja za zajednička ulaganja mogu biti važan izvor finansiranja kompanija.

U finansiranje zajedničkog posla se ulazi sa sledećim obilježjima:

- 1) posao finansiraju dvije ili više kompanija,
- 2) rizik se zajednički snosi i profit međusobno dijeli u nekim unaprijed utvrđenim iznosima,

- 3) međusobna prava i obaveze regulišu se posebnim ugovorom,
- 4) ulaganje može biti vremenski ograničeno i obično je u pitanju dugi rok,
- 5) ulaganje je najčešće zatvoreno za treća lica,
- 6) u pitanju bude konkretan projekat na koga se ulaganje odnosi, itd.

Zajedničko ulaganje kao izvor finansiranja za određeni posao sa očekivanim profitom, kao osnovnim motivom za sve strane koje ulažu u određeni projekat je specifično i predstavlja ulaganje, gdje je rizik uvijek prisutan i to po pravilu u višem stepenu nego kod kreditnog posla.

Umjesto da se traže neki drugi izvori investiranja, strane u poslu objedinjavaju raspoloživa sredstva u cilju zajedničkog finansiranja neke poslovne aktivnosti. Uopšteno, zajedničko ulaganje istovremeno ne znači da neka od strana nije obezbijedila i drugi izvor finansiranja pored sopstvenih sredstava koje ima na raspolaganju, što može zakomplikovati buduće međusobne odnose, pogotovo ako nastane period lošeg poslovanja kompanije, koja se dovodi u težu poziciju i ne bude u mogućnosti da vrati ulagačima očekivane iznose.

2.6. Finansijska konsolidacija i rekonstrukcija kao oblik finansiranja

Veliki broj kompanija pogotovo onih koje nisu stalno uspješne, vremenom dolaze u složenu poslovno-finansijsku situaciju. Nedovoljna konkurentnost, smanjena prodaja (ili potpuna nemogućnost prodaje), povećanje troškova iznad prodajne cijene, nelikvidnost i sl., dovode do oskudnosti izvora finansiranja kompanija, usporavanja ili prekida njihovih reprodukcija.

S obzirom na znatne materijalne vrijednosti koje se nalaze u tim kompanijama, često se pristupa njihovoj revitalizaciji.

U praksi su prisutne dvije vrste saniranja i to:

- (1) saniranje u širem smislu – ekonomsko saniranje i

(2) saniranje u užem smislu - finansijsko saniranje⁸⁹.

Saniranje se provodi sa jasno određenim ciljem i to na način da se izvrši povratak kompanije na redovno poslovanje.

Ekonomsko saniranje se odnosi na cjelokupni set mjera kojima treba da se prvo otkriju uzroci, a zatim i eliminišu, tako da se u poslovanju kompanije izvrši povrat u zonu rentabilnog poslovanja. Finansijsko saniranje ili saniranje u užem smislu, usmjereno je na uspostavljanje finansijske ravnoteže.

Dugoročno prisutan gubitak je pokazatelj da tržište ne prihvata ponudu kompanije. Prekid toka reprodukcije pomenutih kompanija onemogućava kontinuitet poslovanja i u dugom roku vodi bankrotstvu. Nedostatak sopstvenih i nemogućnost pribavljanja finansijskih sredstava dovode do realne potrebe finansijske konsolidacije preduzeća.

Najčešće se radi o traženju novih izvora finansiranja i to izvan kompanije.

Finansijskom konsolidacijom treba da se spriječi stečaj kompanije i da se, ako je ikako moguće, pokuša njen povratak u zonu normalnog poslovanja. Ukupni, finansijski i svi drugi raspoloživi zahvati treba da se preduzmu, kako bi se poslovanje u kompaniji vratilo u pređašnje stanje profitabilnog poslovanja.

Finansijska konsolidacija kompanija ima svoj tok i svoj proces. U sklopu finansijske konsolidacije prvo treba izvršiti analizu finansijskog rezultata, kao odnosa prihoda i troškova, odnosno objektivne situacije u kojoj se kompanija nalazi. To predstavlja ustanovljenje odnosa između prodajne cijene i cijene koštanja pojedinih proizvoda koje kompanija plasira na tržištu.

Nakon toga top menadžment treba da utvrdi uzroke nastalih gubitaka. Zatim slijedi analiza finansijskog položaja, sa posebnim akcentom, na analizu finansijske ravnoteže kompanije. U okviru ove analize potrebno je uzeti u obzir kratkoročni i dugoročni aspekt, relevantan za traženje finansijskih izvora pomoću kojih će se moći uspostaviti izbalansiran odnos finansijskih sredstava i poslovanja kompanije.

⁸⁹ Mikerević, D.: *Finansijski menadžment*, Ekonomski fakultet, Banja Luka, 2005.

Analizom zaduženosti treba da se identifikuje rizik sadašnjih i potencijalnih povjerilaca, kako kompanija ne bi zapala u tešku finansijsku situaciju i kako se ne bi dovela u poziciju, da nije u mogućnosti da vrati pozajmljena sredstva ili sredstva koja treba da povrati na bazi dogovora, ugovora i slično.

3. FINANSIJSKO IZVJEŠTAVANJE KAO OKVIR KORPORATIVNOG IZVJEŠTAVANJA

Male zemlje se nalaze u procesu kontinuirane tranzicije i transformacije privrednog sistema. To je izraženo naročito u društvima koja su iz socijalističkog sistema upravljanja prešla u kapitalistički način organizacije privrede i društva.

Društveni procesi, posebno u posljednjim decenijama, zahvatili su sve pravne subjekte u jednoj privredi istovremeno zahtijevajući od njih brzu reakciju i prilagođavanje novim uslovima života i rada.

Promjene su posebno izražene u vlasničkim odnosima pravnih lica, ali i u realnim poslovnim odlukama koje kontinuirano donosi top menadžment heterogenih kompanija i to u novonastalim ili preoblikovanim društvima, pogotovo u zemljama koje su nastale raspadom jedinstvene nekadašnje Jugoslavije.

U takvim uslovima raste potreba za objedinjavanjem finansijskog izvještavanja kako u kompanijama tako i u privredama pomenutih zemalja, uz evidentno prisustvo unificiranja i standardizacije finansijskog izvještavanja.

Prema tome, može se istaći da je finansijsko izvještavanje vrlo bitan dio upravljanja, pogotovo kada se radi o upravljanju u okviru posmatranja korporacija.

U procesu upravljanja korporacija finansijsko izvještavanje treba da postane osnova za validno donošenje poslovnih odluka top menadžmenta.

Pored validnog donošenja poslovnih odluka top menadžmenta u upravljanju korporacija, finansijsko izvještavanje, treba da je postane osnova za validno donošenje poslovnih odluka i nižih organa upravljanja ali i prilikom izvještavanja akcionara i državnih organa u vidu redovnih i obaveznih izvještaja u toku jedne godine..

3.1. Značaj finansijskog izvještavanja u kompanijama kao dio korporativnog upravljanja

Finansijsko izvještavanje top menažmenta kompanije obavlja se kontinuirano. Međutim, finansijsko izvještavanje se vrši od strane kompanija i za potrebe izvještavanja državnih struktura i organa, o relevantnim i potrebnim finansijskim i drugim dešavanjima.

Ono se obavlja i za potrebe: investitora, dioničara, ali i za potrebe bankarskih, osiguravajućih i drugih organizacija. U tom kontekstu treba posmatrati izvještavanje koje se vrši u kompanijama.

Upravljanje od strane top menadžmenta kompanije vrši se donošenjem odluka na različitim organizacijskim pozicijama i na različitim nivoima odgovornosti. Stoga je finansijsko izvještavanje izuzetno važno za upravljanje finansijama kompanije, ali i cjelokupnog upravljanja u samoj kompaniji, jer od uspješnosti poslovnog upravljanja zavisi i opstanak ili razvoj kompanije.

Donešena poslovna odluka top menadžmenta kompanije podrazumijeva, da se vrši angažovanje svih raspoloživih resursa kompanije i da se očekuje poboljšanje poslovanja, na osnovu čijih rezultata će se moći izvršiti i povraćaj angažovanih sredstava. Kako bi poslovna odluka top menadžmenta bila produktivna, treba da se zasniva na pravovremenim, relevantnim i pouzdanim poslovnim i drugim informacijama. Najčešći izvor informacija za usvojene poslovne odluke dolazi iz računovodstvenog dijela kompanije.

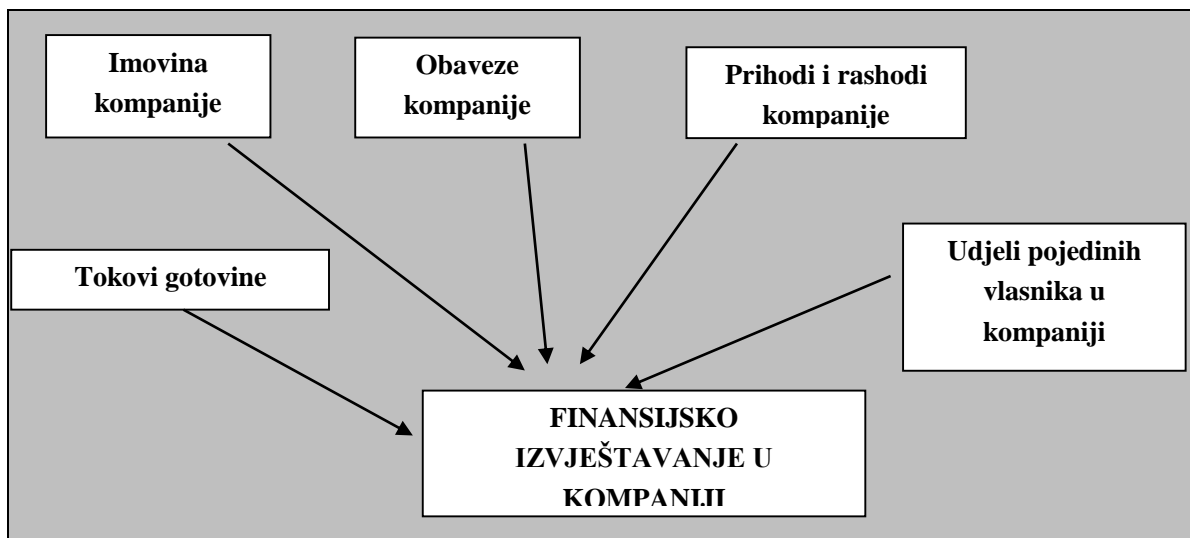
Top menadžment kompanije ima očekivanja da će dobijene informacije iz svih dijelova kompanije biti relevantne, pravovremene i pouzdane. U računovodstvu se kontinuirano prikupljaju i uređuju podaci vezani za poslovne događaje kompanije.

Sve promjene u kompaniji bilježe se hronološkim redom, na temelju izvorne dokumentacije sa kojom raspolaže, prvenstveno računovodstveni sektor kompanije.

Knjigovodstvene isprave i podaci imaju karakter dokaza. Prezentacija obrađenih informacija spoljnim i internim korisnicima, na osnovu kojih je moguće pokazati uspješnost donesenih poslovnih odluka i finansijski položaj kompanije kao posljedicu donošenja poslovnih odluka, računovodstvo prikazuje u obliku zahtjevanih ili propisanih finansijskih izvještaja.

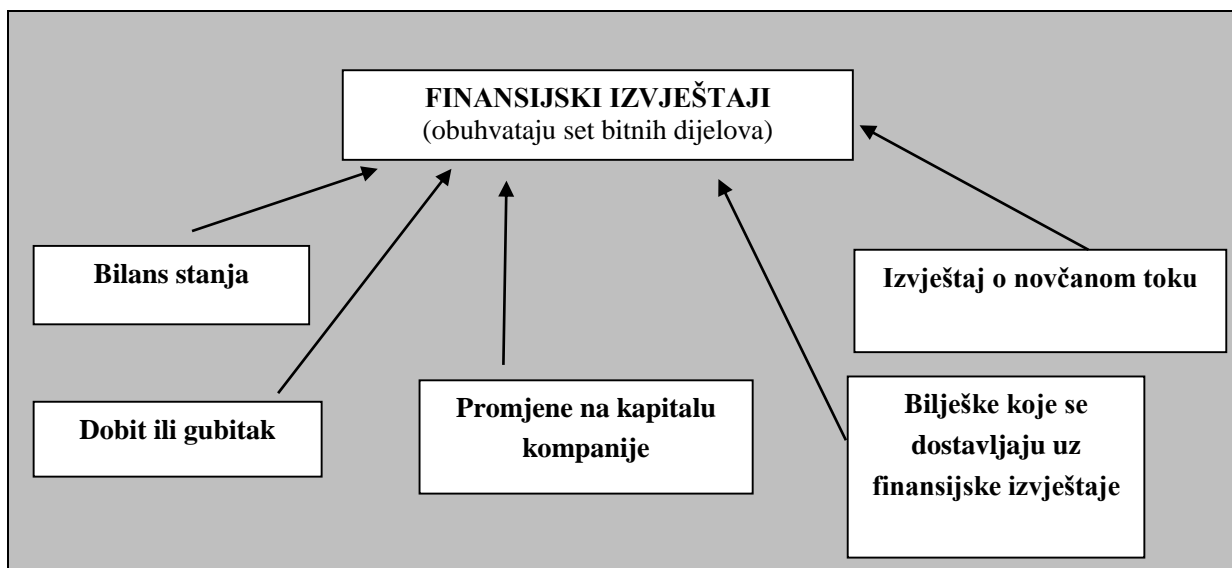
Prikaz modela, bitnog finasijskog izvještavanja u kome su datie neke od bitnih informacija koje su u interakciji sa finasijskim izvještajima u kompaniji (slika 27).

Slika 27: Prikaz bitnog finasijskog izvještavanja u kompaniji

Izvor: Autor (2022).

Slika 28: Prikaz osnovnih dijelova finasijskog izvještavanja kompanije.

Izvor: Autor (2022).

Iako se finansijsko izvještavanje izrađuje u računovodstvu kompanije, odgovornost za njegovu tačnost i ispravnost snosi top menadžment kompanije.

Finansijski izvještaji, kada prikazuju stanje i rezultate poslovanja kompanije, posmatraju se putem novčanih jedinica i prikazuju poslovni događaj, stanje i rezultate poslovanja kompanije u određenom vremenskom periodu.

Na temelju navedenog, dolazi se do zaključka, da finansijski izvještaji predstavljaju najcjelovitiji sistem cjelovite komunikacije i tumačenja poslovnih i finansijskih aktivnosti, te svih performansi relevantnih za sistem finansijskog izvještavanja i analizu finansijskih izvještaja u kompaniji, ali se može reći i na nivou privrede jedne ekonomije.

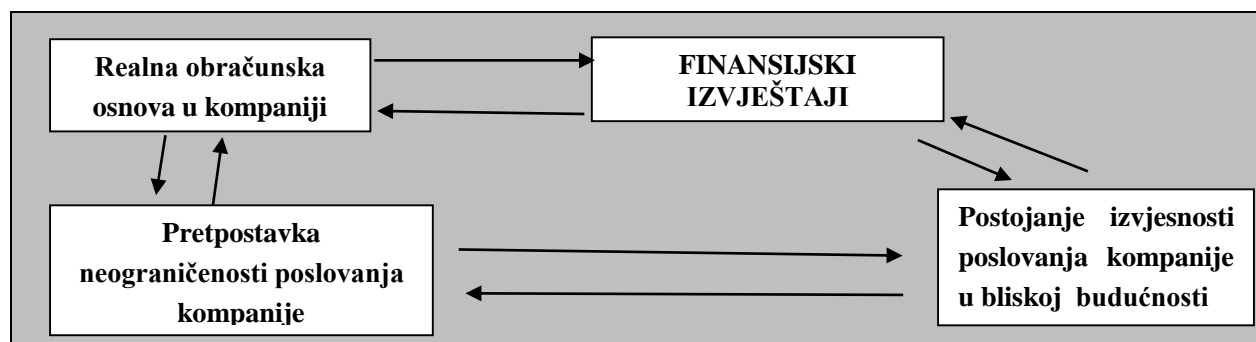
Oni predstavljaju istinitu i poštnu izjavu o finansijskom poslovanju i aktivnostima kompanije. Svrha finansijskih izvještaja je pružiti informacije o finansijskom položaju, uspješnosti i promjenama u finansijskom položaju kompanije u cjelini.

Ove informacije korisne su širem krugu korisnika u procesu donošenja poslovnih odluka, posebno, poslovnih odluka o kojima zavisi uspjeh i opstanak same kompanije.

3.2. Pretpostavke održivosti finansijskog izvještavanja u kompanijama

Postoje neke bitne pretpostavke i interakcije za obavljanje finansijskog izvještavanja u kompanijama (slika 29).

Slika 29: Prikaz postojanja pretpostavki interakcija finansijskog izvještavanja u kompanijama.

Izvor: Autor (2022).

Primjena i korišćenje finansijskih izvještaja u savremenom poslovanju je od egzistencijalne važnosti za donošenje čitavog niza praktičnih odluka od strane top menadžmenta u kompaniji. Osim toga, kompanija obavlja i druge djelatnosti koje doprinose stvarnom poslovanju i poslovnom uspjehu kompanije.

Među tim aktivnostima sve je aktualnije pitanje procjene vrijednosti kompanije, odnosno njenih dijelova. Vrednovanje kapitala predstavlja postupak, koji ima za cilj, da se dobije validno mišljenje o vrijednosti imovine u kompaniji i to na određeni dan tj, dan kada je urađena procjena imovine kompanije ili njenog dijela.

3.3. Procjena vrijednosti kompanije

Procjena vrijednosti imovine kompanije obavlja se za određeni dio kompanije, u odnosu na glavnica kompanije, u odnosu na neto imovinu, uloženi kapital kompanije koji osim sopstvenog može uključivati i posuđeni kapital.

Procjena vrijednosti kompanije ili njenog dijela predstavlja, osim teorijskog pitanja za ekonomiju jedne zemlje i praktičan primjenjiv značaj. Ona se primjenjuje i jedan je od bitnih podataka u poslovanju brojnih heterogenih kompanija.

Procjena vrijednosti imovine kompanije podrazumijeva primjenu određene metodologije, određenih standarda i etičkih pravila, kako bi se na određeni dan izrazila nova vrijednost dijela poslovnog subjekta ili cjeline, po zahtjevu naručioca.

Može se koristiti pri kupovini ili prodaji imovinskih interesa na nacionalnoj osnovi ili u slučajevima kada se mijenja vlasnik kapitala kompanije.

Finansijski izvještaji treba da prikažu finansijski položaj, finansijski učinak i novčane tokove kompanije na pošten načinu u datom vremenu, kada se i iskazuje procjena vrijednosti imovine.

Osim toga, fer prezentacija zahtijeva istinit prikaz svih učinaka, učinka transakcija, drugih događaja i uslova, a u skladu s definisanim kriterijima za priznavanje imovine, obveza, prihoda i rashoda utvrđenih okvirom za sastavljanje finansijskih izvještaja u kompanijama.

Sama primjena Međunarodnih standarda finansijskog izvještavanja, pretpostavlja pošten prikaz svih dijelova u kompaniji, aktivnosti i rezultate za izvještavanje u datom periodu izvještavanja.

Finansijski izvještaji, međunarodni računovodstveni standardi i međunarodni standardi finansijskog izvještavanja neophodni su za vođenje finansijske politike u kompanijama.

Finansijska politika ima za cilj postizanje i održavanje finansijske snage kompanije, koristeći utvrđena načela kojih se treba pridržavati u izvršavanju svojih zadataka.

U kvantitativnom smislu, finansijska snaga kompanije znači obim sredstava, dok u kvalitativnom smislu finansijska snaga uključuje:

- 1) trajnu sposobnost plaćanja,
- 2) trajnu sposobnost finansiranja,
- 3) očuvanje imovine i
- 4) povećanje imovine kompanije.

Sva četiri uslova vezana za imovinu, po pravilu se obuhvataju i popraćena su novom procjenom vrijednosti kompanije i dostavljanjem mišljenja ovlaštenog procjenitelja upravi kompanije, dioničarima, bankama, kao i klijentu koji je zahtijevao procjenu, na dalje postupanje.

Tak tada kompanija ima osnovu da se novo-izražena vrijednost imovine kompanije na pravilan i pošten način uvede u poslovne knjige kompanije.

Na kraju poslovne godine, kompanija je dužna da na osnovu primjene Zakona o privređivanju kompanija, mora da angažuje nezavisne revizore za reviziju finansijskih izvještaja za dati period izvještavanja, koji se putem izvještaja dostavlja državnim organima i organima upravljanj u kompaniji.

Usluge koje pružaju revizorske kompanije, najčešće su revizija godišnjih finansijskih izvještaja, kao i drugi oblici revizije na temelju finansijskih izvještaja i revizije uspješnosti poslovanja kompanije.

Svakako treba pomenuti i postojanje poslova koji su slični reviziji, poput procjene imovine kompanije, poresko savjetovanje, finansijsko savjetovanje, knjigovodstvo i drugi poslovi koje revizorske kompanije mogu obavljati.

Rezultat rada nezavisnog revizora je mišljenje revizora o objektivnosti i istinitosti prikaza stanja imovine, kapitala, obveza i dobiti, odnosno gubitka u kompaniji u kojoj je obavljao poslove revizije za naručioca.

Sve navedeno mora se prikazati isključivo kao stvarno i ralno stanje po kompaniju (najčešće naručioca posla revizije). Za kvalitet finansijskog izvještavanja odgovorn je top menadžment kompanije^{90,91} koja je naručila reviziju.

Revizor je odgovoran za izraženo mišljenje i snosi posljedice kako moralne tako i materijalne) za eventualne propuste, a postoji imperativ da se revizorske kompanije moraju osigurati po osnovu zakonskih rješenja za djelatnost koju pretežno obavljaju.

Kao završni dio rada u postupku revizije, revizor daje svoje mišljenje, a ono predstavlja izjavu revizora o uvjerenju da su finansijski izvještaji urađeni i predati u skladu sa standardima koje informacije u izvještaju moraju zadovoljiti. Revizor je dužan dostaviti svoje mišljenje u pisanoj formi.

Ako se radi o dioničkom društvu, dostavlja se na adresu glavne skupštine dioničara koja je angažovala revizora, čime se ističe nezavisnost revizora u odnosu na društvo i njegovu upravu, tj. top menadžment.

Procjena vrijednosti imovine, predstavlja jedan od bitnih segmenata za validno odlučivanje top menadžmenta u kompaniji.

Osim toga, to je baza, za realno iskazivanje realne vrijednosti imovine u poslovnim knjigama kompanija.

⁹⁰ Vukasović, D.: *Konurentnost i globalna liberalizacija kapitala*, Svarog, 3, Banja Luka, 2011, 127-133.

⁹¹ Vuković-Perduv, V., Babić, Z., Vranić, I., Čeklić, J. Čeklić, B.: *Forenzička revizija u funkciji kvalitetnijeg finansijskog izvještavanja*, *Poslovne studije*, No. 13, 25-26, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, Časopis za poslovnu teoriju i praksu, Banja Luka, 2021, str. 49-62.

3.4. Uvažavanje potreba za vrjednovanjem u finansijskim izvještajima kompanije

Proces vrjednovanja u kompanijama odvija se kontinuirano uz primjenu međunarodnih računovodstvenih standarda i međunarodnih standarda finansijskog izvještavanja. Sve to mora da bude usklađeno sa stručnom i zakonskom računovodstvenom regulativom. Vrijednost kompanija treba posmatrati kao vrijednost neto imovine kompanije.

Neto imovina je razlika između imovine i obveza, odnosno neto imovina nastaje kao razlika između poslovne imovine i obveza uvećanih za dugoročna rezervisanja i obračunate troškove i odgođene prihode. Razumljivo je, na da je vrijednost kompanije jednaka iznosu kapitala koji je vlasnik uložio u kompaniju i koji je uvećan tokom poslovanja na temelju dobiti koja nije isplaćena vlasnicima. Iznos kapitala za kompaniju je od kapitalne važnosti.

Sam proces evaluacije vrjednovanja imovine kompanija podložan je promjenama.

Nastaje na osnovu ključnih promjena u načinu evidentiranja, a pravni osnov sadržan je u izmjenama stručnih propisa koji prate poslovanje kompanija u nacionalnoj ekonomiji.

Proces promjene dešava se i posebno tretira u izmjenama niza međunarodnih računovodstvenih standarda, kao i usvajanjem novih standarda finansijskog izvještavanja od strane Odbora za međunarodne računovodstvene standarde. Izmjene su napravljene s ciljem poboljšanja primjene međunarodnih računovodstvenih standarda i međunarodnih standarda finansijskog izvještavanja⁹².

Ciljevi izmjene međunarodnih računovodstvenih standarda su povećanje nivoa standardizacije finansijskih izvještaja, smanjenje broja alternativnih rješenja unutar međunarodnih računovodstvenih standarda, kao i usklađivanje određenih nesuglasica između pojedinih međunarodnih računovodstvenih standarda. Osim navedenog, cilj standardizacije je otklanjanje kontradiktornosti, kao i usklađivanje pojedinih kontradiktornih pitanja unutar određenih međunarodnih računovodstvenih standarda, odnosno poboljšanja u širem smislu.

⁹²Vukasović, D., Kovačević, Ž.: *Značaj analize angažovanih sredstava preduzeća u restrukturiranju*, Svarog, 6, Banja Luka, 2013, 223-230.

Procjena vrijednosti kompanija, a posebno aktivnih kompanija, za njih je od velike važnosti iz dva glavna razloga, a to su:

1) Prvi razlog se odnosi na stvarno mjerenje stvarnog stanja, odnosno vrijednosti koju kompanija ima na dan kada se vrši procjena, a nakon toga se u finansijskim izvještajima vrše eventualni ispravke na kontima kompanije u vidu knjiženja viškova ili manjkova. U suštini, to znači pokazati stvarnu vrijednost kompanije, čime se o kompaniji daje realna slika koja se prezentuje npr. bankama, zainteresovanim investitorima i drugim poput deoničara.

2) Drugi razlog odnosi se na realan prikaz vrijednosti, uz moguću promjenu poreske prijave kompanije, nakon sređivanja poslovnih knjiga, kod poreskih organa države. Na temelju realne procjene i uvođenja novo-procijenjene vrijednosti imovine kompanije moguće je utvrditi povećanje ili smanjenje poreske osnove kompanije.

Proces tranzicije i transformacije iz socijalističke u tržišno privređivanje, je veoma složen proces. Reforme treba da se sprovedu, uzimajući u obzir bitne tržišne faktore uticaja na poslovanje kompanija.

U uslovima postojanja tranzicije i uslovima postojanja ekonomske krize, bitno je istaći da se u zemljama u razvoju dešavaju procesi u kojima sve više dolazi do izražaja da u što kraćem roku urade procijene vrijednost svih kompanija, kako bi se dobili informacije o stvarnoj vrijednosti imovine kojom raspolažu i upravljaju kompanije određene zemlje.

Osim toga, sve je veća potreba za jedinstvenim finansijskim izvještavanjima, kako top menadžmenta kompanija, tako i izvještavanja državnih organa o relevantnim i potrebnim podacima za upravljanje privredom.

Glavni predmet aktivnosti u kompanijama je primjena validnih modela vrjednovanja, a posebno trgovačkih društava, u cilju poboljšanja kvaliteta finansijskog izvještavanja u nacionalnoj ekonomiji.

U pomenutim uslovima privređivanja u kompanijama sve više se uspostavlja mehanizam interne kontrole sa ciljem poboljšanja kontrolnih funkcija u samim kompanijama. Uvažavajući vrijeme u kome kompanije posluju nameće se sve veća potreba da se češće izražava prava vrijednost svih kompanija u nacionalnoj ekonomiji.

Da se zaključiti da će u budućnosti sve više dolaziti do realnog uvažavanja različitih modela vrjednovanja kompanija i to u funkciji unapređenja finansijskog izvještavanja. Time

se naglašava suština samog realnog i praktičnog pristupa problemima vrjednovanja u kompanijama.

Praktična primjena modela procjene vrijednosti kompanija može biti korisna na prostoru koje je šire od područja jedne zemlje, okruženja, kao i cijelog Balkana. Da se primjetiti, da primjena realnog procjenjivanja imovine kompanija sve više dolazi do izražaja na prostoru nekada jedinstvenog prostora Jugoslavije.

Modeliranje vrjednovanja kompanija u funkciji unapređenja finansijskog izvještavanja u osnovi bi trebalo da, doprinese unapređenju cjelokupnog sistema finansijskog izvještavanja, ukoliko se na pravilan način tretira od strane top menadžmenta heterogenih kompanija.

Pored osnovnih, postoje i druge situacije kada se provodi vrjednovanje u kompanija i ono se obavlja:

- 1) prilikom spajanju više kompanija, odnosno društava,
- 2) prilikom spajanja i podjele kompanije (subjekata, odnosno trgovačkih društava),
- 3) prilikom obračuna poreza na poklon,
- 4) prilikom osiguranja imovine,
- 5) prilikom uzimanja kredita,
- 6) prilikom dokapitalizacije,
- 7) prilikom rješavanje sporova pred sudom i
- 8) drugim razlozima.

Donošenjem odluke top menadžmenta da se izvrši ponovna procena vrednosti imovine, po „fer vrednosti“ nastaju uslovi da se u kompaniji uspostavi sistem realnog iskazivanja vrednosti imovine. Na taj način se imovina može uvesti sa pravim iznosom vrednosti imovine u poslovne knjige kompanije. To je od velike važnosti naročito kada se donose krupne odluke top menadžmenta po pitanjima: da li da zadrži postojeću kompaniju, da li da je proda, da li da menja njenu osnovu delatnost i u drugo^{93,94,95}.

⁹³ Rodić, J.: Filipović, M.: *Procena vrednosti preduzeća*, ASIMEX DOO, Beograd, 2010.

⁹⁴ Stanišić, M.: *Revizija*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009.

⁹⁵ Vukasović, D.: *Računovodstvene informacije u službi korporativne decentralizacije*, Svarog, No. 1, Banja Luka, 2010, 181-188.

3.5. Uvažavanje primjene metoda vrjednovanja u finansijskim izvještajima kompanije

Kompanije primjenjuju različite metode vrjednovanja u okviru postupka vrjednovanja u kompanijama.

Metoda prinosa je metoda gde je vrijednost kompanije jednaka sadašnjoj vrijednosti i njegovih budućih rezultata.

Unutar ovog koncepta postoje dva pristupa:

- 1) Kapitalizacija ostvarenih rezultata, odnosno dobiti i
- 2) kapitalizacija neto novčanog toka.

Primjenjuje se u situacijama u kojima se ne očekuje da će kompanija značajno promijeniti svoje poslovanje u odnosu na postojeće stanje, odnosno, kada se primjenom određene stope rasta mogu procijeniti budućí poslovni rezultati.

Vrijednost se dobiva tako da se postignuti rezultat podijeli sa stopom kapitalizacije.

Diskontovanje budućih poslovnih rezultata posmatra se kroz diskontni neto novčani tok i diskontnu buduću dobit. Primjenjuje se u slučajevima kada se očekuje da će kompanija značajno promijeniti svoje poslovanje u odnosu na postojeće stanje.

Stopa kapitalizacije i diskontna stopa važni su parametri u primjeni koncepta prinosa. Očekivani rezultat može se izraziti ili kao dobit ili kao novčani tok. Diskontna stopa pretvara buduće rezultate u njihovu sadašnju vrijednost⁹⁶.

Tržišna metoda je metoda prema kojoj se vrijednost kompanije dobija poređenjem sa sličnim kompanijama. Moguće je koristiti multiplikatore (kapital/dobit, kapital/novčani tok, kapital/dohodak, itd.) koje procjenitelj kombinuje i poredi s drugim sličnim kompanijama.

U praksi je prilično teško pronaći slične kompanije za poređenje, te se koristi upoređivanje koje uzima u obzir razliku u ukupnom prihodu, razliku u veličini kompanije,

⁹⁶ Leko, V., Vlahović, A. Poznanić, V.: *Procena vrednosti kapitala-metodologija i primeri*, Економски институт Beograd, Beograd, 1997.

očekivanja u visini prihoda, rizik ulaganja i drugo. Unutar tržišne metode koristi se druga metoda ili analiza transakcija.

Najčešće se koriste podaci o kupovini ili prodaji sličnih kompanija u nedavnoj prošlosti. Ovo je podatak o vrijednostima za koje su kupljene iste ili slične kompanije.

Razlike između subjekta koji se porede i subjekta koji se ocjenjuje moraju se identifikovati i uzeti u obzir pri donošenju zaključaka o vrijednosti koristeći ovaj pristup.

Troškovna metoda je metoda prema kojoj se vrijednost kompanije procjenjuje na temelju troškova zamjene ili reprodukcije imovine kojom raspolaže. Ova metoda zahtijeva određivanje fer vrijednosti imovine i obveza.

Moguće metode unutar ovog pristupa su:

- 1) metodu neto imovine koja se temelji na pretpostavci da će kompanija nastaviti poslovati u neograničenom budućem periodu, i
- 2) način likvidacijske vrijednosti koji pretpostavlja prestanak poslovanja rada kompanije, odnosno njegovu likvidaciju.

Ostale metode procjene su u osnovi kombinacija gore navedenog:

- 1) Metoda viška prinosa koristi se za procjene manjih kompanija. Najprije se utvrđuje fer prinos na angažiranu materijalnu imovinu, zatim se izračunava višak povratka koji predstavlja razliku između fer prinosa i prinosa koji kompanija ostvaruje na angažovanu materijalnu imovinu. Višak povratka se tada kapitalizuje primjenom stope kapitalizacije na nematerijalnu imovinu. Vrijednost kompanije kapitalizuje se dodavanjem vrijednosti nematerijalne imovine.
- 2) Metoda novčanog toka primjenjuje se na manje kompanije i trgovine u kojima je vlasnik zaposlen. Ova metoda znači da kupac istovremeno kupuje kompaniju i svoj budući posao. Novčani tok podrazumijeva, osim dobiti kompanije, sav prihod koji vlasnik ima po osnovu zaposlenja, a vrijednost se dobiva primjenom koeficijenta utvrđenog na osnovu podataka o prodaji sličnih kompanija u novčanom toku.

- 3) Ponekad se procjena može napraviti tako da se vrijednost kompanije utvrdi kao trogodišnja neto dobit, uvećana za vrijednost imovine kojom raspolaže.
- 4) Specifične metode vrjednovanja karakteristične su u slučajevima kada procjenitelj smatra da se informacijama može iskazati njihova vrijednost, npr. u nedavnoj prošlosti dionice kompanije prodate su na tržištu kapitala, a zatim na osnovu njihove cijene, uz moguće korekcije, može se dobiti pokazatelj vrijednosti kapitala.

Prilikom primene postupka vrednovanja jednog subjekta, odnosno kompanije, u praksi se najčešće biraju dve ili više metoda, što ovisi o svrsi procene, definiciji vrednosti, vrsti kompanije, dostupnim podacima itd. Za donošenje ocene dominantno je mišljenje procenitelja o svrsishodnosti pojedinih metoda za određeni slučaj. Sam izbor određene metode ocenjivanja za konkretnu kompaniju utječe na kvalitet procene, odnosno na realnost rezultata^{97, 98, 99, 100}.

Izbor metoda procjene imovine kompanije određuje i njene poslovne rezultate. Treba naglasiti da je najčešća praksa kombinacija više metoda ocenjivanja, kako kod nas, tako i u inostranstvu.

Prihvatljiv prikaz korišćenja metoda vrjednovanja u kompanijama, iz koga se jasno vidi kretanje rezultata procenjivanja u kompanijama u odnosu na prikaz procjene u poslovnim knjigama kompanije, je osnova za validno donošenje odluka top menadžmenta kompanije.

Prikaz mogućeg toka vrjednovanja i uvođenja novo-formirane vrijednosti u finansijske izvještaje kompanije (slika 30).

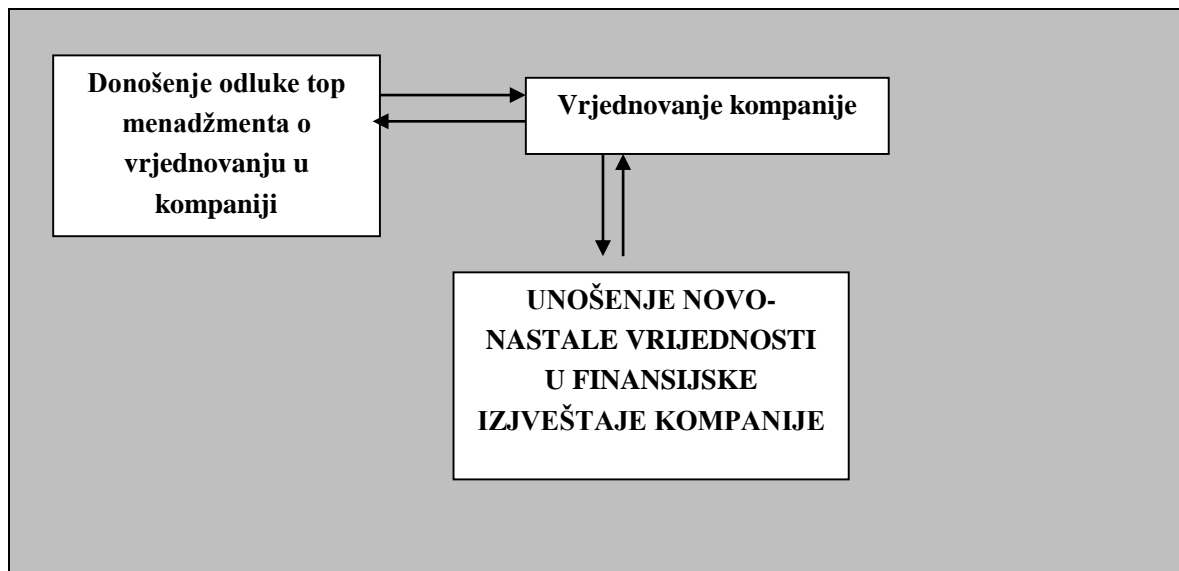
⁹⁷<https://www.bpa.edu.rs/FileDownload?filename=f4d86651-85ca-49fb-8033-a87e2425bc49.pdf&originalName=3-vrednovanje-kompanija-metodi-i-postupci.pdf>, preuzeteo, 27.01.2022. u 07 h.

⁹⁸<https://www.bpa.edu.rs/FileDownload?filename=f4d86651-85ca-49fb-8033-a87e2425bc49.pdf&originalName=3-vrednovanje-kompanija-metodi-i-postupci.pdf>, preuzeteo, 27.01.2022. u 08 h.

⁹⁹<https://www.bpa.edu.rs/FileDownload?filename=f4d86651-85ca-49fb-8033-a87e2425bc49.pdf&originalName=3-vrednovanje-kompanija-metodi-i-postupci.pdf>, preuzeteo, 27.01.2022. u 11 h.

¹⁰⁰<http://ebooks.iien.bg.ac.rs/782/1/5319%20MIHAJLO%20DJUKIC.pdf>, preuzeteo, 27.01.2022. u 13 h.

Slika 30: Prikaz toka vrjednovanja i uvođenja novo-formirane vrijednosti u finansijske izvještaje kompanije.

Izvor: Autor (2022).

3.6. Studija slučaja sa prikazom rezultata vrjednovanja u poslovnim knjigama kompanije

Studija slučaja prikazuje urađenu analizu konkretne kompanije, po pitanju vrjednovanja i prikupljeni sređeni podaci putem empirijske analize, su dati u nastavku studije. Dobijeni podaci su stvarni i odnose se na originalne podatke velike kompanije koji ima sjedište u drugom gradu po veličini u Republici Srbiji. U ovoj prezentaciji za kompaniju korišten je naziv NN, kako se ne bi imperativno naglašavalo o kojoj se kompaniji radi..

Podaci koji su dobijeni u sirovom stanju obrađeni su metodom statističkog grupisanja. Podaci su usporedivi i nude mogućnost poređenja s prikazanim vrijednostima. Dat je prikaz putem prezentacije grafikona.

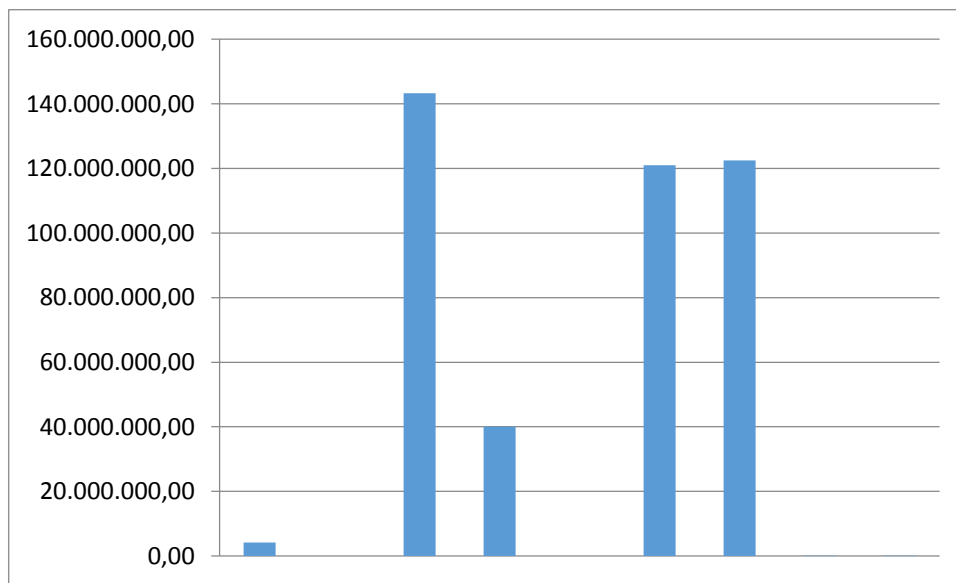
Na osnovu prikaza mogu se izvući zaključci vezani uz pojave grupisanja konta koji odražavaju uspješno poslovanje kompanije prije vrjednovanja, kao i zaključci koji se odnose

na primjenu vrjednovanja prema Međunarodnom računovodstvenom standardu 16 u konkretnoj velikoj i uspješnoj kompaniji.

Prikaz ilustracije studije slučaja putem prikaza 4 Grafikona u kojima je dat prikaz logično grupisanih konta u kompaniji nakon izvršenog vrjednovanja i primjene MRS-16, i to:

- 1) Grafikon br. 1: Pregled prikaza iznosa po pet grupa konta u glavnoj knjizi kompanije nakon vrjednovanja.
- 2) Grafikon br. 2: Pregled proknjiženih vrijednosti šest grupa osnovnih sredstava na kontima nakon vrjednovanja.
- 3) Grafikon br.3: Pregled ostvarene razlike proknjiženih vrijednosti osam grupa osnovnih sredstava na kontima nakon vrjednovanja.
- 4) Grafikon br. 4: Pregled stanja vrijednosti sedam grupa osnovnih sredstava na kontima ispravke vrijednosti nakon vrjednovanja.

Grafikon 1. Pregled prikaza iznosa po grupama konta u glavnoj knjizi kompanije nakon vrjednovanja.

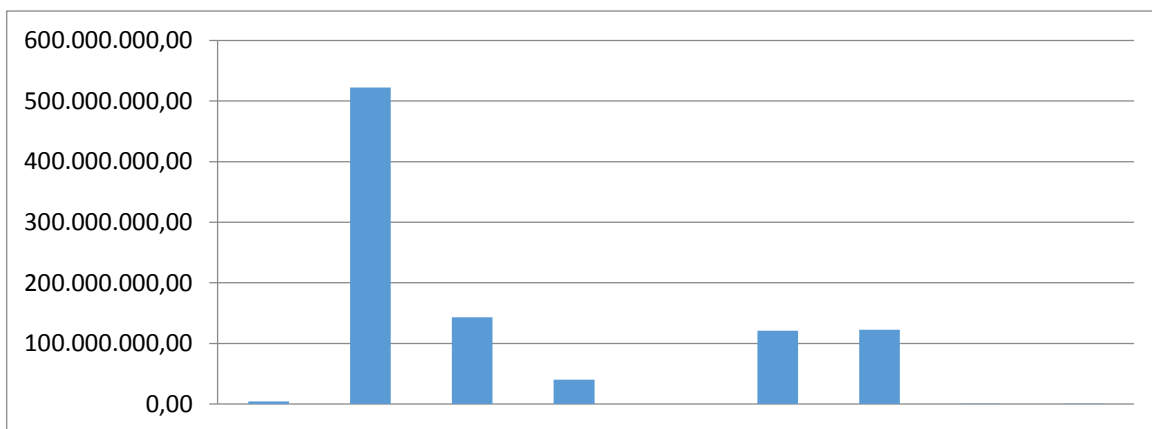
Izvor: Autor (2022).

U ilustraciji stanja nakon prikaza u grafikonu 1, daje se prikaz sledećih 8 grupa osnovnih sredstava, pri čemu plavi stubić predstavlja vrijednost istih nakon ponovnog vrjednovanja, tj. izraženu vrijednost sledećih 8 grupa osnovnih sredstava u poslovnim knjigama kompanije i to: računarska oprema, građevinski objekti, građevinski objekti u pripremi, postrojenja, poljoprivredna oprema, ostala oprema, domaće životinje i dijela likovne i druge umjetnosti.

Nakon prikaza visine novo-procjenjene vrijednosti osnovnih sredstava kompanije može se zaključiti da pojedinačno najvišu vrijednost imaju građevinski objekti kompanije, a potom poljoprivredna oprema kompanije.

Ujedno prikaz grafikona ukazuje i na to da je odluka top menadžmenta kompanije potpuno opravdana sa stanovišta da je bilo neophodno izvršiti ponovnu procjenu vrijednosti osnovnih sredstava putem primene fer vrijednosti vrjednovanja imovine kompanije.

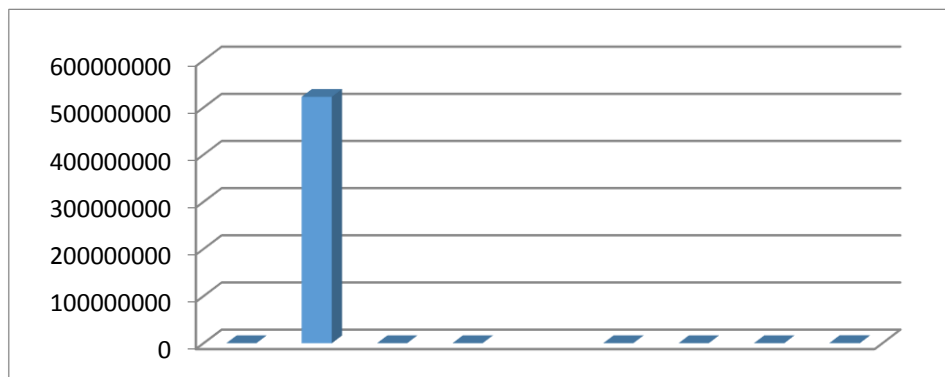
Grafikon 2. Pregled proknjiženih vrijednosti po grupama osnovnih sredstava na kontima nakon vrjednovanja.

Izvor: Autor (2022).

Nakon uvođenja novo-izraženih vrijednosti 8 grupa osnovnih sredstava na kontima kompanije, dat je prikaz njihove visine u prikazu grafikona 2, gde se nakon pregleda istog, može zaključiti da postoji realna opravdanosti fer vrednovanja osnovnih sredstava.

Grafikon 3. Pregled ostvarene razlike proknjiženih vrijednosti po grupama osnovnih sredstava na kontima nakon vrjednovanja.

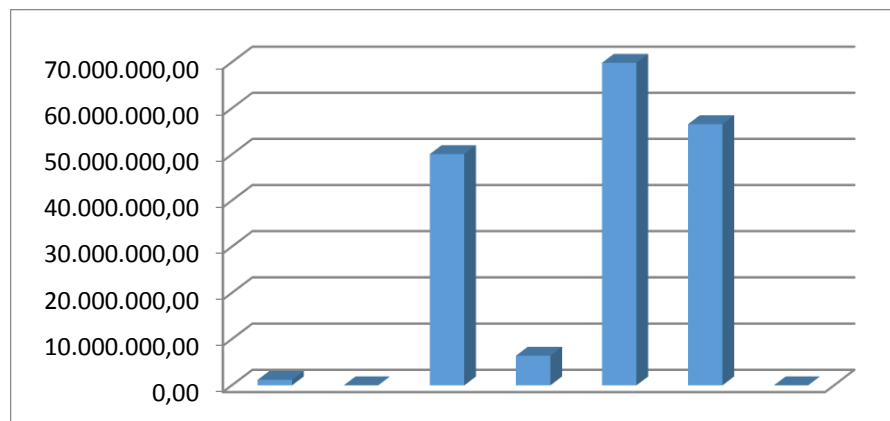

Izvor: Autor (2022).

Nakon prikaza grafikona 3, odnosno uvođenja novo-izraženih vrijednosti 8 grupa osnovnih sredstava, na kontima u poslovnim knjigama kompanije, može se zaključiti da je postojalo bitno odstupanje razlike u grupi građevinskih objekata (imaju najveću nominalnu i realnu vrijednost) dok je odstupanje kod svih ostalih grupa osnovnih sredstava znatno manje.

Osim toga, potrebno je istaći da se sve grupe osnovnih sredstava moraju realno prikazati na kontima, jer zbir njihovih vrijednosti u poslovnim knjigama, daje ukupnu realnu sliku o ukupnim vrijednostima osnovnih sredstava sa kojima upravlja topm menadžment kompanije.

Grafikon 4. Pregled stanja vrijednosti grupa osnovnih sredstava na kontima ispravke vrijednosti nakon vrjednovanja.

Izvor: Autor (2022).

Nakon prikaza grafikona 4, jasno se vidi opravdanost primjene fer vrijednosti iskazivanja osnovnih sredstava po grupama, odnosno ispravka vrijednosti osnovnih sredstava nakon vrjednovanja najviša je u grupama: građevinski objekti, poljorprivredna oprema i postrojenja kompanije.

Nakon prikaza grafikona 1-4 jasno se može zaključiti da postoji potpuna opravdanost uvođenja fer vrjednovanja u poslovanje kompanije, a neke buduće detaljnije analize mogu poslužiti top menadžmentu za donošenje budućih odluka u vezi vrjednovanja, brzine i učestalosti novog vrjednovanja i uvođenja njihovih vrijednosti u poslovne knjige kompanije.

4. DISKUSIJA I ZALJUČNA RAZMATRANJA NAKON PRIKAZA STUDIJE SLUČAJA

Postojanje savremenog korporativnog pristupa sa stanovišta finansija implicira da se u toku poslovanja treba kontinuirano vrjednovati imovina.

Uvažavajući osnovnu postavku u vezi vrjednovanja imovine kompanije kao i postavku glavne hipoteze, koja glasi, da ne postoji bitno odstupanje u vrjednostima imovine prije i poslije vrjednovanja imovine kompanija. Na osnovu istraživanja studije slučaja ova hipoteza se ne prihvata.

Naime u prikazu rezultata istraživanja Grafikona 1-4 vidljivo je postojanje odstupanja u vrijednosti imovine i to u svim grupama imovine kako se vodi u poslovnim knjigama kompanije.

Na osnovu postavki pomoćnih hipoteza, koje glase, da ne postoji odstupanje u vrijednostima imovine prije i poslije vrjednovanja imovine kompanija, a što je vidljivo nakon uvedenih novo-procjenjenih vrijednosti u poslovnim knjigama kompanije, kao i hipoteza da ne postoji razlika u vrijednostima imovine prije i poslije vrjednovanja imovine kompanija, kao i da ne postoji razlika u vrijednostima imovine prije i poslije vrjednovanja

imovine u kompaniji može se zaključiti da se one odbacuju, jer prikazi Grafikona 1-4 jasno pokazuju bitna odstupanja u vrijednosti imovine prije i poslije vrjednovanja.

Generalno se može istaći, da studija slučaja pokazuje da top menadžment treba da u realnom vremenu donosi odluke, da se vrijednost imovine kompanije procjeni, da se novo-procjenjena vrijednost imovine uvede u poslovne knjige, a sve u cilju donošenja validnih poslovnih odluka na nivou kompanije i njenim upravljanjem.

Postojanje savremenog korporativnog pristupa sa stanovišta finansija, strukturalno znači, da se više segmenata mora podjednako tretirati od strane top menadžmenta kompanije i to putem uvažavanja:

- 1) finansiranja, koje suštinski znači da kompanija treba da izvrši obezbeđenje potrebnog kapitala za nesmetano odvijanje procesa funkcionisanja kompanije,
- 2) investiranja, koje očigledno znači da se treba izvršiti nesmetana alokacija raspoloživog kapitala na alternativne načine korištenja i
- 3) upravljanja celokupnim kapitalom kojim raspolaže kompanija.

Realno upravljanje kompanijama od strane top menadžmenta predstavlja poslovanje, koje se logički sve više okreće pronalaženju i upotrebi realnog vrednovanja u procesima upravljanja u kompanijama.

Nov pristup i stvaranje novog upravljačkog pravca sve više uzima maha u realnim privrednim tokovima tranzicionih ekonomija.

Takvo upravljanje je od nužnog značaja za kreiranje i održavanje realne vrjednosti kompanije, odnosno podrazumeva realno održavanje potrebne veličine novčanog toka, koji će omogućiti normalno funkcionisanje kompanije u dužem vremenskom periodu.

Temeljno upravljanje kompanijom dovodi do primjene formirane novo-nastale vrijednosti, a koje je nastalo u procesu vrjednovanja kompanije ili njenih dijelova.

Pomenuti proces treba posmatrati kao prvu stepenicu savremenog upravljanja, a slijedećem koraku, da se novo-nastala vrijednost nakon procjene uvede u poslovne knjige kompanije.

Top menadžment kompanije prilikom donošenja upravljačkih odluka treba da razgraniči postojanje finansijskih i korporativnih odluka.

Cilj savremenih korporativnih finansija u uslovima postojanja velike ekonomske krize, često se utvrđuje putem realnog posmatranja zadovoljavajućeg nivoa tekuće likvidnosti u kompanijama.

Ovim prikazom praktične primjene vrjednovanja u studiji slučaja skreće se pažnja stručnoj javnosti na važnost novog pristupa u procesima upravljanja kompanijom.

Takav pristup ističe važnost vrjednovanja u kompanijama, jer se pravilnim vrjednovanjem imovine kompanija bitno omogućava, sigurno upravljanje od strane top menadžmenta kompanije u dugom vremenskom periodu.

PETI DIO – OCJENA TOP MENADŽMENTA PO PITANJU IMPLEMENTACIJE OBLIKA POVEĆANJA SIGURNOSTI FINANSIJSKOG IZVJEŠTAVANJA

Izricanje ocjene top menadžmenta po pitanju finansijskog izvještavanja u kompaniji u velikoj mjeri može da zavisi od ukupnog kvaliteta, kao što su: tačnosti, istinitosti, brzine, optimalnosti i dr., urađene finansijske analize. Ona se kontinuirano sprovodi u okviru redovnog poslovanju kompanije. Ocjena top menadžmenta kompanije treba da se vrši kontinuirano i jedan od načina takvog cjelovitog izražavanja same ocjene. Data je kao realan primjer i vodilja koja se može koristiti u davanju takvih ocjena za veliki broj heterogenih kompanija.

Ipak, valja naglasiti da se ocjena top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja u kompanija može sprovoditi i povremeno, a cilj takvih aktivnosti je da se donesu mjere pomoću kojih bi se moglo poboljšati poslovanje u velikom broju heterogenih kompanija i to putem unaprjeđenja i poboljšanja finansijskog izvještavanja.

Na taj način finansijsko izvještavanje postaje važan segment pomoću koga se omogućava top menadžmentu kompanija da donose veliki broj validnih poslovno-upravljačkih odluka.

Inicijativa za pokretanje finansijske analize u cilju podizanja nivoa sigurnosti poslovanja u kompaniji može poteći od top menadžmenta ali i od:

- 1) interne kontrole,
- 2) interne revizije,
- 3) eksterne revizije,
- 4) državnih organa,
- 5) akcionara,
- 6) vlasnika kompanije i
- 7) drugih subjekata izvještavanja koje izvještava kompanija.

Cilj ocjene top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja, mora da bude usmjeren na korekciju postojećeg sistema finansijskog izvještavanja, a sve kako bi se moglo doći do uspostavljanja realnog sistema finansijskog izvještavanja top menadžmenta u poslovanju kompanija.

Pravilno i fer izvještavanje top menadžmenta doprinosi stvaranju boljih poslovnih odluka, na osnovu kojih će top menadžment moći da donese validne poslovne odluke, te na osnovu kojih će moći ostvariti bolje poslovne rezultate u redovnom poslovanju kompanije.

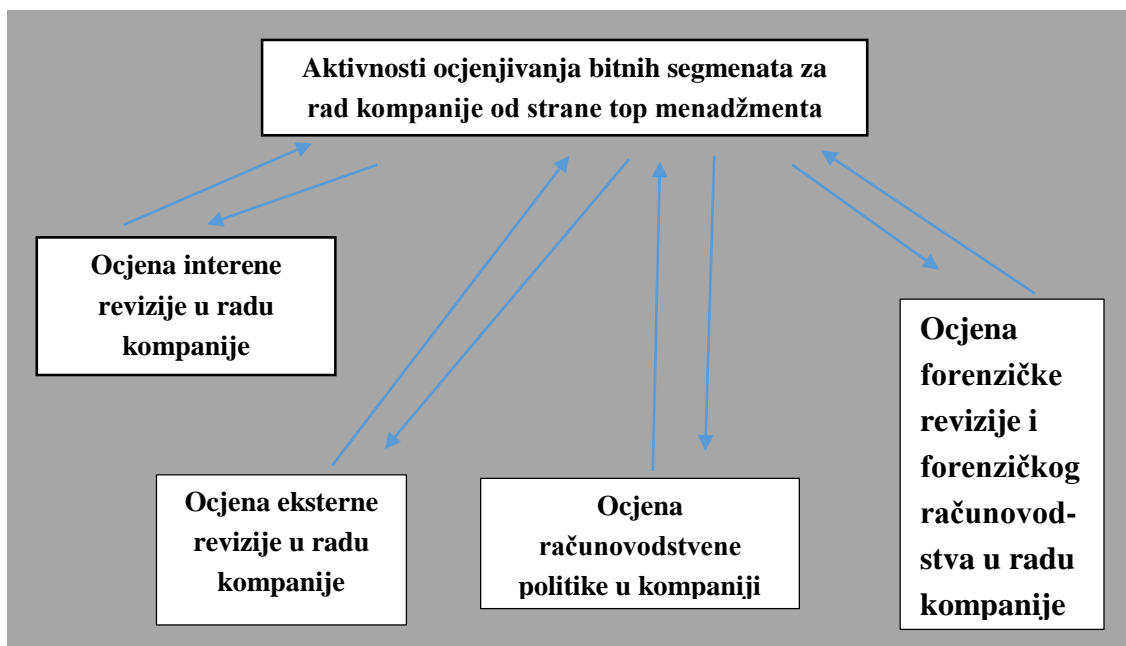
1. ZNAČAJ OCJENE TOP MENADŽMENTA PO PITANJU FINANSIJSKOG IZVJEŠTAVANJA

Top menadžment kompanije na osnovu dobijenih validnih finansijskih izvještaja može da donosi validne poslovne odluke na nivou kompanije. Forenzička revizija i računovodstvo treba da dostave validne finansijske evidencije o poslovanju svih djelova kompanije u određenom vremenskom periodu.

Dostavljanje finansijskih izvještaja treba da se posmatra u sferi sveobuhvatnog izvještavanja finansijskog menadžmenta, ali i top menadžmenta, koje treba da se vrši kontinuirano i sa velikom dozom pažnje, odnoso uz što manje učinjenih grešaka.

Poboljšanje izvještavanja top menadžmenta treba da uvažava više faktora uticaja, na moguće odlučivanje, koje uključuje i ocjenu bitnih faktora u radu kompanije (slika 31).

Slika 31. Prikaz značaja ocjenjivanja top menadžmenta po pitanju bitnih segmenata upravljanja u radu kompanije

Izvor: Autor (2022).

1.1. Ocjena top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja prije i nakon uvedene interne revizije

Ocjena top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja sprovodi se kontinuirano u odnosu na izvještaje koje dostavlja interna revizija u kompaniji. Može da se uradi (da ocjena) kao ocjenjivanje top menadžmenta, prije i nakon uvedene interne revizije.

Polazeći od toga, urađena je postavka H:1, odnosno postavka je bila urađena tako da je negirano postojanje razlika koja može postojati po pitanju dobijenih ocjena od strane top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja prije i nakon uvedene interne revizije u poslovanju kompanije.

Prikaz rezultata deskriptivne statistike, gde su sumirani rezultati ocjena top menadžmenta po pitanju implementacije interne revizije u poslovanju kompanije, prije i nakon uvođenja interne revizije dat je u tabeli broj 22.

Tabela 22. Deskriptivna statistika zasnovana na ocjeni od strane top menadžmenta po pitanju implementacije interne revizije u poslovanju kompanije

Date vrijednosti putem ocjene top menadžmenta	N	Std. Deviation	Std. Error Mean
Ocjene top menadžmenta prije uvođenja interne revizije u poslovanje kompanije	144	.68417	.05701
Ocjene top menadžmenta nakon uvođenja interne revizije u poslovanje kompanije	144	.66184	.05515

Izvor: Autor (2022).

Na osnovu prikaza u Tabeli 22, jasno se vidi postojanje razlika u ocjeni top menadžmenta po pitanju uvođenja interne revizije, odnosno ocjene koje su date od strane top menadžmenta su različite prije i nakon uvođenja interne revizije u poslovanje kompanije.

Dobijena srednja vrijednost prije uvođenja interne revizije u poslovanje kompanije iznosila je .68417, da bi dobijena srednja vrijednos nakon uvođenja interne revizije u poslovanje kompanije iznosila .68184, što ilustruje prethodno izrečeno.

Tabela 23. Prikaz dobijenih rezultata nezavisnih uzoraka koji je zasnovan na dobijenoj ocjeni top menadžmenta po pitanju poslovanja kompanije prije i nakon implementacije interne revizije u poslovanje

Date vrijednosti putem ocjene top menadžmenta	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Ocjene top menadžmenta prije uvođenja interne revizije u poslovanje kompanije	144	7.6458	.68417	.05701
Ocjene top menadžmenta nakon uvođenja interne revizije u poslovanje kompanije	144	9.4028	.66184	.05515

Izvor: Autor (2022).

Na osnovu prikaza u Tabeli 23, jasno se vidi postojanje razlika u ocjeni top menadžmenta po pitanju uvođenja interne revizije, odnosno ocjene koje su date od strane top menadžmenta su različite prije i nakon uvođenja interne revizije u poslovanje kompanije.

Dobijena vrijednost (Mean) prije uvođenja interne revizije u poslovanje kompanije iznosila je 7.6458, da bi dobijena srednja vrijednost nakon uvođenja interne revizije u poslovanje kompanije iznosila 9.4028, što ojačava izrečene stavove date u Tabeli broj 22.

Tabela 24. Upareni uzorak T-testa zasnovan na dobijenoj ocjeni top menadžmenta po pitanju implementacije interne revizije u poslovanju kompanija

Date vrijednosti putem ocjene top menadžmenta	Paired Differences							
				95% Confidence Interval of the Difference				
	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	Lower	Upper	t	Df	Sig. (2-tailed)
Prije uvođenja interne revizije u poslovanje kompanije	-	.99120	.08260	-1.92022	-1.59367	-21.271	143	.000
Nakon uvođenja interne revizije u poslovanje kompanije	1.75694							

Izvor: Autor (2022).

Na osnovu prikaza u Tabeli 24, odnosno prikaza rezultata uparenog uzorak T-testa jasno se vidi postojanje razlika u ocjeni top menadžmenta po pitanju uvođenja interne revizije, odnosno ocjene koje su date od strane top menadžmenta su različite prije i nakon uvođenja interne revizije u poslovanje kompanije, te se Hipoteza 1 može sa sigurnošću odbaciti, jer rezultati t-testa za nezavisne uzorke pokazuju da postoje značajne razlike ($p=.00$).

1.2. Ocjena top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja prije i nakon uvedene eksterne revizije

Jedan od bitnih poslova u redovnom poslovanju i donošenju odluka top menadžmenta je davanje ocjene top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja u kompaniji. Pogotovo se odnosi na odlučivanje nakon izvještavanja eksterne i interne revizije u kompaniji.

Polazeći od toga, urađena je postavka H:2, gdje je negirano postojanje razlika koje mogu postojati po pitanju dobijenih ocjena od strane top menadžmenta, po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja prije i nakon uvedene eksterne revizije u poslovanju kompanije.

U prikazu dobijenih rezultata dat je prikaz deskriptivne statistike u Tabeli 25, gde su sumirani rezultati ocjena top menadžmenta po pitanju implementacije eksterne revizije u poslovanju kompanije i to prije i nakon uvođenja eksterne revizije.

Tabela 25. Deskriptivna statistika zasnovana na ocjeni od strane top menadžmenta po pitanju implementacije eksterne revizije u poslovanju kompanije

Date vrijednosti putem ocjene top menadžmenta	N	Std. Deviation	Std. Error Mean
Ocjene top menadžmenta prije uvođenja interne revizije u poslovanje kompanije	144	.47993	.03999
Ocjene top menadžmenta nakon uvođenja interne revizije u poslovanje kompanije	144	.59716	.04976

Izvor: Autor (2022).

Na osnovu prikaza u Tabeli 25, jasno se vidi postojanje razlika u ocjeni top menadžmenta po pitanju uvođenja interne revizije, odnosno ocjene koje su date od strane top menadžmenta su različite prije i nakon uvođenja interne revizije u poslovanje kompanije.

Naime, dobijena srednja vrijednost prije uvođenja interne revizije u poslovanje kompanije iznosila je .47993, da bi dobijena srednja vrijednos nakon uvođenja interne revizije u poslovanje kompanije iznosila .59716, što ilustruje prethodno izrečeno.

Tabela 26. Prikaz dobijenih rezultata nezavisnih uzoraka koji je zasnovan na dobijenoj ocjeni top menadžmenta po pitanju poslovanja kompanije prije i nakon implementacije eksterne revizije u poslovanju kompanije

Date vrjednosti putem ocjene top menadžmenta	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Ocjene top menadžmenta prije uvođenja interne revizije u poslovanje kompanije	144	6.3542	.47993	.03999
Ocjene top menadžmenta nakon uvođenja interne revizije u poslovanje kompanije	144	7.9931	.59716	.04976

Izvor: Autor (2022).

Na osnovu prikaza u Tabeli 26, jasno se vidi postojanje razlika u ocjeni top menadžmenta po pitanju uvođenja eksterne revizije, odnosno ocjene koje su date od strane top menadžmenta su različite prije i nakon uvođenja eksterne revizije u poslovanju kompanije. Dakle, dobijena vrijednos (Mean) prije uvođenja interne revizije u poslovanje kompanije iznosila je 6.3542, da bi dobijena srednja vrijednos nakon uvođenja ekterne revizije u poslovanje kompanije iznosila 7.9931, što potvrđuje izrečene stavove date na osnovu prikaza u Tabeli broj 26.

Tabela 27. Upareni uzorak T-testa zasnovan na dobijenoj ocjeni top menadžmenta po pitanju implementacije interne revizije u poslovanju kompanije

Date vrijednosti putem ocjene top menadžmenta	Paired Differences							
				95% Confidence Interval of the Difference				
	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	Lower	Upper	T	Df	Sig. (2-tailed)
Prije uvođenja interne revizije u poslovanje kompanije	-	.77198	.06433	-1.76605	-1.51172	-25.475	143	.000
Nakon uvođenja interne revizije u poslovanje kompanije	1.63889							

Izvor: Autor (2022).

Na osnovu prikaza u Tabeli 27, odnosno prikaza rezultata uparenog uzorak T-testa jasno se vidi postojanje razlika u ocjeni top menadžmenta po pitanju uvođenja eksterne revizije.

Ocjene koje su date od strane top menadžmenta su različite prije i nakon uvođenja eksterne revizije u poslovanje kompanije, tako da se Hipoteza 2 može sa sigurnošću odbaciti, jer rezultati t-testa za nezavisne uzorke pokazuju da postoje značajne razlike ($p=.00$).

1.3. Ocjena top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja nakon uvedene interne revizije i nakon primjenjene eksterne revizije u poslovanju kompanije

Ocjena top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja nakon uvedene interne revizije i nakon primjenjene eksterne revizije u poslovanju kompanije može da se posmatra na osnovu postavke H:3. U postavci H:3 negirano je postojanje razlika koje mogu postojati po pitanju dobijenih ocjena od strane top menadžmenta i po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja nakon uvedene interne revizije i nakon primjenjene eksterne revizije u poslovanju kompanije.

Dobijeni rezultati deskriptivne statistike, gde su sumirani rezultati ocjena top menadžmenta po pitanju implementacije sigurnosti finansijskog izvještavanja nakon uvedene interne revizije i nakon primjenjene eksterne revizije u poslovanju kompanije (tabela 28).

Tabela 28. Deskriptivna statistika zasnovana na ocjeni od strane top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja nakon uvedene interne revizije i nakon primjenjene eksterne revizije u poslovanju kompanije

Date vrijednosti putem ocjene top menadžmenta	N	Std. Deviation	Std. Error Mean
Ocjene top menadžmenta nakon uvođenja interne revizije u poslovanje kompanije	144	.66184	.05515
Ocjene top menadžmenta nakon uvođenja eksterne revizije u poslovanje kompanije	144	.59716	.04976

Izvor: Autor (2022).

Na osnovu prikaza u Tabeli 28, jasno se vidi postojanje razlika u ocjeni top menadžmenta po pitanju ocjena koje su date od strane top menadžmenta, po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja nakon uvedene interne revizije i nakon primjenjene eksterne revizije u poslovanju kompanije. Naime, dobijena srednja vrijednost nakon uvođenja interne revizije u poslovanje kompanije iznosila je .66184, da bi rezultati dobijene srednje vrijednosti nakon uvođenja eksterne revizije u poslovanje kompanije iznosila .59716, što ilustruje prethodno izrečeno.

Tabela 29. Prikaz dobijenih rezultata nezavisnih uzoraka koji je zasnovan na dobijenoj ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja nakon uvedene interne revizije i nakon primjenjene eksterne revizije u poslovanju kompanije

Date vrijednosti putem ocjene top menadžmenta	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Ocjene top menadžmenta nakon uvođenja interne revizije u poslovanje kompanije	144	9.4028	.66184	.05515
Ocjene top menadžmenta nakon uvođenja eksterne revizije u poslovanje kompanije	144	7.9931	.59716	.04976

Izvor: Autor (2022).

Na osnovu prikaza u Tabeli 29, jasno se vidi postojanje razlika u ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja nakon uvedene interne revizije i nakon primjenjene eksterne revizije u poslovanju kompanije, koje se zasniva na dobijenim vrijednostima ojcena, koje su date od strane top menadžmenta. Ustvari, dobijena vrijednost (Mean) nakon uvođenja interne revizije u poslovanje kompanije iznosila je 9.4028, da bi dobijena srednja vrijednost nakon uvođenja eksterne revizije u poslovanje kompanije iznosila 7.9931, što potvrđuje izrečene stavove date na osnovu prikaza u Tabeli broj 29.

Prikaz uparenih uzoraka putem T-testa koji je zasnovan na dobijenoj oceni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja nakon uvedene interne revizije i nakon primjenjene eksterne revizije u poslovanju kompanije (tabela 30).

Tabela 30. Upareni uzorak T-testa zasnovan na dobijenoj oceni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja nakon uvedene interne revizije i nakon primjenjene eksterne revizije u poslovanju kompanije

Date vrijednosti putem ocjene top menadžmenta	Paired Differences							
				95% Confidence Interval of the Difference				
	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	Lower	Upper	T	Df	Sig. (2- tailed)
Nakon uvedene interne revizije u poslovanje kompanije	1.40972	.78814	.06568	1.27990	1.53955	21.464	143	.000

Izvor: Autor (2022).

Na osnovu prikaza u Tabeli 30, odnosno prikaza rezultata uparenog uzoraka T-testa jasno se vidi postojanje razlika u ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja nakon uvedene interne revizije i nakon primjenjene eksterne revizije u poslovanju kompanije, te se Hipoteza 3 može sa sigurnošću odbaciti, jer rezultati t-testa za nezavisne uzorke pokazuju da postoje značajne razlike ($p=.00$).

1.4. Ocjena top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja prije i nakon uvedene inovirane računovodstvene politike u poslovanju kompanije

Ocjena top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja prije i nakon uvedene inovirane računovodstvene politike u poslovanju kompanije može da se posmatra na osnovu postavke H:4, odnosno da nema razlika po pitanju dobijenih ocjena od strane top menadžmenta u odnosu na sigurnosti finansijskog izvještavanja prije i nakon uvedene inovirane računovodstvene politike u poslovanju kompanija. U prikazu dobijenih rezultata dat je prikaz deskriptivne statistike u Tabeli broj 31, gde su sumirani rezultati ocjena top menadžmenta po pitanju implementacije sigurnosti finansijskog izvještavanja prije i nakon uvedene inovirane računovodstvene politike u poslovanju kompanija.

Tabela 31. Deskriptivna statistika zasnovana na ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja prije i nakon uvedene inovirane računovodstvene politike u poslovanju kompanije

Date vrijednosti putem ocjene top menadžmenta	N	Std. Deviation	Std. Error Mean
Ocjene top menadžmenta prije uvođenja inovirane računovodstvene politike u poslovanju kompanija	144	.47305	.03942
Ocjene top menadžmenta nakon uvođenja inovirane računovodstvene politike u poslovanju kompanija	144	.37398	.03116

Izvor: Autor (2022).

Na osnovu prikaza u Tabeli 31, jasno se vidi postojanje razlika u ocjeni top menadžmenta po pitanju ocjena koje su date od strane top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja prije i nakon uvedene inovirane računovodstvene politike u poslovanju kompanija. Dobijena srednja vrijednost nakon uvođenja interne revizije u poslovanje kompanije iznosila je .47305, da bi rezultati dobijene srednje vrijednosti nakon uvođenja eksterne revizije u poslovanje kompanije iznosila .37398, što ilustruje prethodno izrečeno.

Tabela 32. Prikaz dobijenih rezultata nezavisnih uzoraka, koji je zasnovan na dobijenoj ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja, prije i nakon uvedene inovirane računovodstvene politike u poslovanju kompanija

Date vrijednosti putem ocjene top menadžmenta	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Ocjene top menadžmenta prije uvođenja inovirane računovodstvene politike u poslovanju kompanija	144	5.3333	.47305	.03942
Ocjene top menadžmenta nakon uvođenja inovirane računovodstvene politike u poslovanju kompanija	144	7.1667	.37398	.03116

Izvor: Autor (2022).

Na osnovu prikaza u Tabeli 32, jasno se vidi postojanje razlika u ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja, prije i nakon uvedene inovirane računovodstvene politike u poslovanju kompanija, koje se zasniva na dobijenim vrijednostima ocjena koje su date od strane top menadžmenta.

Dobijena vrijednost (Mean) prije uvođenja inovirane računovodstvene politike u poslovanju kompanija iznosila je 5.3333, da bi dobijena srednja vrijednost nakon uvođenja

inovirane računovodstvene politike u poslovanje kompanije iznosila 7.1667, što potvrđuje iskazane stavove date na osnovu prikaza u Tabeli broj 32.

Rezultati uparenih uzoraka putem prikaza T-testa, koji je zasnovan na dobijenoj ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja prije i nakon uvedene inovirane računovodstvene politike u poslovanju kompanija (tabela 33).

Tabela 33. Upareni uzorak T-testa zasnovan na dobijenoj ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja prije i nakon uvedene inovirane računovodstvene politike u poslovanju kompanija

Date vrijednosti putem ocjene top menadžmenta	Paired Differences							
				95% Confidence Interval of the Difference				
	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	Lower	Upper	T	Df	Sig. (2-tailed)
Ocjene top menadžmenta prije uvođenja inovirane računovodstvene politike u poslovanju kompanija	-	.37398	.03116	-1.89494	-1.77173	-58.827	143	.000
Ocjene top menadžmenta nakon uvođenja inovirane računovodstvene politike u poslovanju kompanija	1.83333							

Izvor: Autor (2022).

Na osnovu prikaza u Tabeli 33, odnosno prikazanih rezultata uparenog uzorak T-testa jasno se vidi postojanje razlika u ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja prije i nakon uvedene inovirane računovodstvene politike u poslovanju kompanija, te se Hipoteza 4 može sa sigurnošću odbaciti, jer rezultati t-testa za nezavisne uzorke pokazuju da postoje značajne razlike ($p=.00$).

1.5. Ocjena top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja prije i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanija

Ocjena top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja prije i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanije može da se posmatrata na osnovu postavke H_5 , odnosno da se posmatra da nema razlika po pitanju dobijenih ocjena od strane top menadžmenta u odnosu na sigurnosti finansijskog izvještavanja prije i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u redovnom poslovanju kompanija.

Prikaz dobijenih rezultata deskriptivne statistike, gdje su sumirani rezultati ocjena top menadžmenta po pitanju implementacije sigurnosti finansijskog izvještavanja prije i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanija (tabela 34)

Tabela 34. Deskriptivna statistika zasnovana na ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja prije i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanije

Date vrijednosti putem ocjene top menadžmenta	N	Std. Deviation	Std. Error Mean
Ocjene top menadžmenta prije uvođenja forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanije	144	.61007	.05084
Ocjene top menadžmenta nakon uvedenog for. rač u posl. kompanije	144	1.01022	.08418

Izvor: Autor (2022).

Na osnovu prikaza u Tabeli 34, jasno se vidi postojanje razlika u ocjeni top menadžmenta po pitanju ocjena koje su date od strane top menadžmenta, po pitanju sigurnosti finansijskog izveštavanja prije i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanije. Dobijena srednja vrijednost prije uvođenja forenzičkog računovodstva u poslovanje kompanije iznosila je .61007, da bi rezultati dobijene srednje vrijednosti nakon uvođenja forenzičkog računovodstva iznosili 1.01022, što ilustruje prethodno izrečeno.

Tabela 35. Prikaz dobijenih rezultata nezavisnih uzoraka koji je zasnovan na dobijenoj ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izveštavanja prije i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanije

Date vrijednosti putem ocjene top menadžmenta	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Ocjene top menadžmenta prije uvođenja inovirane računovodstvene politike u poslovanju kompanija	144	7.1389	.61007	.05084
Ocjene top menadžmenta nakon uvođenja inovirane računovodstvene politike u poslovanju kompanija	144	8.4792	1.01022	.08418

Izvor: Autor (2022).

Na osnovu prikaza u Tabeli 35, jasno se vidi postojanje razlika u ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izveštavanja prije i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanije koje se zasniva na dobijenim vrijednostima ocjena koje su date od strane top menadžmenta.

Dobijena vrijednost (Mean) prije uvođenja inovirane računovodstvene politike u poslovanju kompanija iznosila je 7.1389, da bi dobijena srednja vrijednost nakon uvođenja

inovirane računovodstvene politike u poslovanje kompanije iznosila 8.4792, što ojačava izrečene stavove date na osnovu prikaza u Tabeli 35.

Prikaz uparenih uzoraka T-testa koji je zasnovan na dobijenoj ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izveštavanja prije i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanija (tabela 36).

Tabela 36. Upareni uzorak T-testa zasnovan na dobijenoj oceni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izveštavanja prije i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanija

Date vrijednosti putem ocjene top menadžmenta	Paired Differences							
				95% Confidence Interval of the Difference				
	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	Lower	Upper	t	Df	Sig. (2-tailed)
Ocjene top menadžmenta prije uvođenja inovirane računovodstvene politike u poslovanju kompanija	-	.87036	.07253	-1.48365	-1.19691	-18.479	143	.000
Ocjene top menadžmenta nakon uvođenja inovirane računovodstvene politike u poslovanju kompanija	1.34028							

Izvor: Autor (2022).

Na osnovu prikaza u Tabeli 36, odnosno prikaza rezultata uparenog uzorak T-testa jasno se vidi postojanje razlika u ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izveštavanja prije i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanija, te se Hipoteza 5 može sa sigurnošću odbaciti, jer rezultati t-testa za nezavisne uzorke pokazuju da postoje značajne razlike ($p=.00$).

1.6. Ocjena top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izveštavanja nakon uvedene inovirane računovodstvene politike i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanija

Ocjena top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izveštavanja nakon uvedene inovirane računovodstvene politike i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanije može da se posmatra na osnovu postavke H:6, odnosno, da nema razlika po pitanju dobijenih ocjena od strane top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izveštavanja u redovnom poslovanju kompanija.

U nastavku teksta dat je prikaz rezultata putem deskriptivne statistike, što je od suštinske važnosti za postizanje validne ocjene top menadžmenta po pitanju implementacije sigurnosti finansijskog izveštavanja.

Prvenstveno se odnosi na stanje u kompaniji nakon uvedene inovirane računovodstvene politike.

Povrh toga, poboljšanja u vidu podizanja nivoa sigurnosti izveštavanja moguća su i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanija.

Prikaz dobijenih rezultata deskriptivne statistike, gde su sumirani rezultati ocjena top menadžmenta po pitanju implementacije sigurnosti finansijskog izveštavanja nakon uvedene inovirane računovodstvene politike i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanija (tabela 37).

Tabela 37. Deskriptivna statistika zasnovana na ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja nakon uvedene inovirane računovodstvene politike i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanije.

Date vrijednosti putem ocjene top menadžmenta	N	Std. Deviation	Std. Error Mean
Ocjene top menadžmenta nakon primjene inovirane računovodstvene politike u poslovanju kompanija	144	.37398	.03116
Ocjene top menadžmenta nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanije	144	1.01022	.08418

Izvor: Autor (2022).

Na osnovu prikaza u Tabeli 37, jasno se vidi postojanje razlika u ocjeni top menadžmenta po pitanju ocjena koje su date od strane top menadžmenta, po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja nakon uvedene inovirane računovodstvene politike i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanija.

Dobijena srednja vrijednost nakon primjene inovirane računovodstvene politike u poslovanju kompanija iznosila je .37398, da bi rezultati dobijene srednje vrijednosti nakon uvođenja forenzičkog računovodstva u poslovanje kompanije iznosila .08418, što ilustruje prethodno izrečeno.

U daljem tekstu opisan je sistematiziran rezultat istraživanja koji se odnosio na nezavisne uzorake, a koji je bio zasnovan na dobijenoj ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja nakon uvedene inovirane računovodstvene politike i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanija (tabela 38).

Tabela 38. Prikaz dobijenih rezultata nezavisnih uzoraka koji je zasnovan na dobijenoj ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja nakon uvedene inovirane računovodstvene politike i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanija.

Date vrijednosti putem ocjene top menadžmenta	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Ocjene top menadžmenta nakon primjene inovirane računovodstvene politike u poslovanju kompanija	144	7.1667	.37398	.03116
Ocjene top menadžmenta nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanije	144	8.4792	1.01022	.08418

Izvor: Autor (2022).

Na osnovu prikaza u Tabeli 38, jasno se vidi postojanje razlika u ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja nakon uvedene inovirane računovodstvene politike i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanije.

Dobijena vrijednost (Mean) prije uvođenja inovirane računovodstvene politike u poslovanju kompanija iznosila je 7.1667, da bi dobijena srednja vrijednost nakon uvođenja inovirane računovodstvene politike u poslovanje kompanije iznosila 8.4792, što učvršćuje iznesene stavove date na osnovu prikaza u Tabele 38.

U nastavku istraživanja dat je prikaz uparenih uzoraka putem prikaza T-testa, koji se zasniva na dobijenoj ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja, nakon uvedene inovirane računovodstvene politike i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanija.

Prema tome, on objedinjuje dve bitne novine koje stoje na raspolaganju top menadžmentu i to uvođenje inovirane računovodstvene politike i uvođenje forenzičkog

računovodstva u poslovanju kompanija, kao jednog od mogućih mehanizama poboljšanja ukupnog poslovanja i donošenje validnih odluka top menadžmenta.

Prikaz uparenih uzoraka putem metode T-testa, koji je zasnovan na dobijenoj ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja nakon uvedene inovirane računovodstvene politike i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanije (tabela 39).

Tabela 39. Upareni uzorak T-testa zasnovan na dobijenoj ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja nakon uvedene inovirane računovodstvene politike i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanija

Date vrijednosti putem ocjene top menadžmenta	Paired Differences							
				95% Confidence Interval of the Difference				
	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	Lower	Upper	t	df	Sig. (2- tailed)
Ocjene top menadžmenta nakon primjene inovirane računovodstvene politike u poslovanju kompanija	-	1.07397	.08950	-1.48941	-1.13559	-14.665	143	.000
Ocjene top menadžmenta nakon uvedenog forenzičkog računovodsta u poslovanju kompanije	1.31250							

Izvor: Autor (2022).

Na osnovu prikaza u Tabeli 39, odnosno prikaza rezultata uparenog, uzoraka T-testa jasno se vidi postojanje razlika u ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja nakon uvedene inovirane računovodstvene politike i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanija.

Iz dobijenih rezultata u Tabeli 39, može se sa sigurnošću zaključiti, da se Hipoteza 6 može odbaciti, jer rezultati t-testa za nezavisne uzorke pokazuju da postoje značajne razlike ($p=.00$).

2. OCJENA TOP MENADŽMENTA PO PITANJU SIGURNOSTI FINANSIJSKOG IZVJEŠTAVANJA BANAKA PRIJE I NAKON UVEDENE INTERNE I EKSTERNE REVIZIJE, NAKON UVEDENE INOVIRANE RAČUNOVODSTVENE POLITIKE I NAKON UVEDENOG FORENZIČKOG RAČUNOVODSTVA U POSLOVANJU KOMPANIJA

Ocjena top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja banaka od strane kompanija prije i nakon uvedene interne i eksterne revizije, inovirane računovodstvene politike i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanije može da se posmatra na osnovu zasnivajuće postavke $H:0$, odnosno da nema razlika po pitanju dobijenih ocjena od strane top menadžmenta u odnosu na sigurnosti finansijskog izveštavanja, prije i nakon uvođenja pomenutih politika u redovno poslovanje kompanija.

Prikaz na osnovu dobijenih rezultata deskriptivne statistike, gde su sumirani rezultati ocjena top menadžmenta po pitanju implementacije sigurnosti finansijskog izvještavanja prema bankama od strane kompanija prije i nakon uvedene interne i eksterne revizije, inovirane računovodstvene politike i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva (tabela 40).

Tabela 40. Deskriptivna statistika zasnovana na ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja banaka od strane kompanija prije i nakon uvedene interne i eksterne revizije, inovirane računovodstvene politike i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanije

Date vrijednosti putem ocjene top menadžmenta	N	Std. Deviation	Std. Error Mean
Prije primjene uvedene interne i eksterne revizije, inovirane računovodstvene politike i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanije u finansijskom izvještavanju banka od strane kompanija	144	.37398	.03116
Nakon primjene uvedene interne i eksterne revizije, inovirane računovodstvene politike i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanije u finansijskom izvještavanju banka od strane kompanija	144	1.01022	.08418

Izvor: Autor (2022).

Na osnovu prikaza u Tabeli 40, jasno se vidi postojanje razlika u ocjeni top menadžmenta po pitanju ocjena, koje su date s njihove strane, sigurnosti finansijskog izvještavanja banaka od strane kompanija prije i nakon uvedene interne i eksterne revizije, inovirane računovodstvene politike i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanija.

Naime, dobijena srednja vrijednost prije primjene uvedene interne i eksterne revizije, inovirane računovodstvene politike i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanije, inovirane računovodstvene politike u poslovanju kompanija iznosila je .37398, da bi rezultati dobijene srednje vrijednosti nakon izvještavanja banaka od strane kompanija prije i nakon uvedene interne i eksterne revizije, inovirane računovodstvene politike i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanije iznosili 1.01022, što ilustruje prethodno izrečeno.

Tabela 41. Prikaz dobijenih rezultata nezavisnih uzoraka koji je zasnovan na dobijenoj ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja banaka od strane kompanija prije i nakon uvedene interne i eksterne revizije, inovirane računovodstvene politike i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanija

Date vrijednosti putem ocjene top menadžmenta	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Prije primjene uvedene interne i eksterne revizije, inovirane računovodstvene politike i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanije u finansijskom izvještavanju banka od strane kompanija	144	26.4722	.37398	.03116
Nakon primjene uvedene interne i eksterne revizije, inovirane računovodstvene politike i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanije u finansijskom izvještavanju banka od strane kompanija	144	33.0417	1.01022	.08418

Izvor: Autor (2022).

Na osnovu prikaza u Tabeli 41, jasno se vidi postojanje razlika u ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja banaka od strane kompanija prije i nakon uvedene interne i eksterne revizije, inovirane računovodstvene politike i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanija

Naime, dobijena vrijednost (Mean) prije uvođenja pomenutih politika u kompanijama iznosila je 26.4722, da bi dobijena srednja vrijednost nakon uvođenja inovirane računovodstvene politike u poslovanje kompanije iznosila 33.0417, što ojačava izrečene stavove date na osnovu prikaza u Tabeli 41.

Tabela 42. Upareni uzorak T-testa zasnovan na dobijenoj oceni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izveštavanja banaka od strane kompanija prije i nakon uvedene interne i eksterne revizije, inovirane računovodstvene politike i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanija.

Date vrijednosti putem ocjene top menadžmenta	Paired Differences							
				95% Confidence Interval of the Difference				
	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	Lower	Upper	t	Df	Sig. (2-tailed)
Ocjene top menadžmenta nakon primjene inovirane računovodstvene politike u posl. kompanija	-	1.70828	.14236	-6.85084	-6.28805	-46.148	143	.000
Ocjene top menadžmenta nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanije	6.56944							

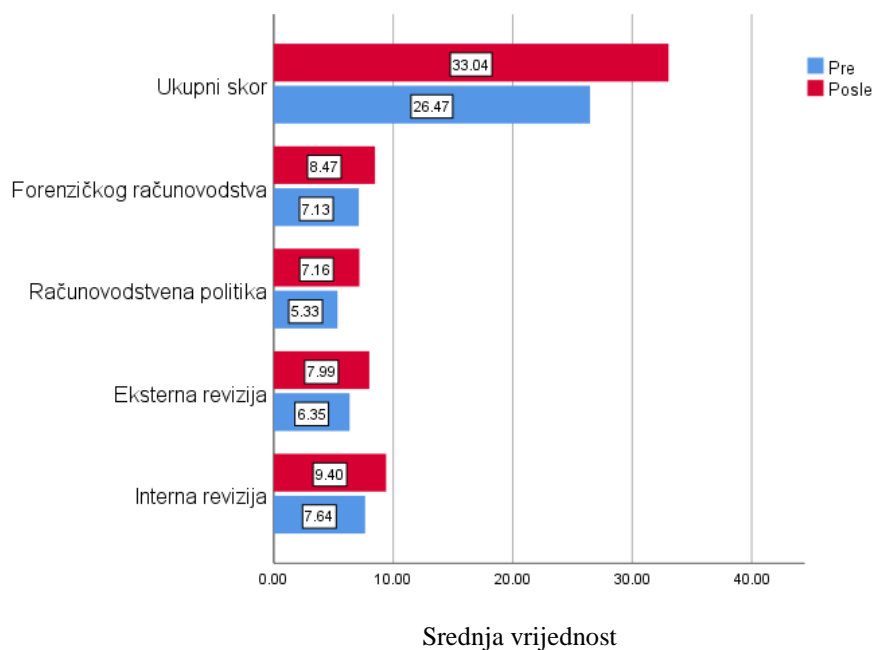
Izvor: Autor (2022).

U prikazu Tabele 42 dat je prikaz uparenih uzoraka T-testa, koji je zasnovan na dobijenoj ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja banaka od strane kompanija prije i nakon uvedene interne i eksterne revizije, inovirane računovodstvene politike i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanija.

Na osnovu prikaza u Tabeli 42, odnosno prikaza rezultata uparenog uzorak T-testa jasno se vidi postojanje razlika u oceni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja prije i nakon uvedene interne i eksterne revizije, inovirane računovodstvene politike i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanija, te se postavka H_0 može sa sigurnošću odbaciti, jer rezultati t-testa za nezavisne uzorke pokazuju da postoje značajne razlike ($p=.00$).

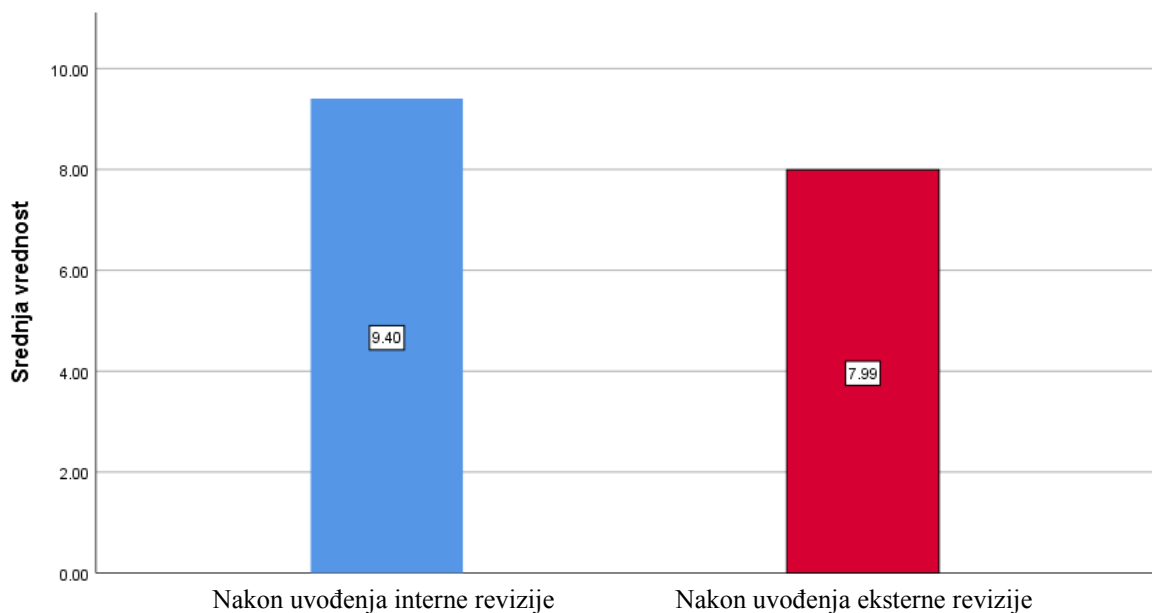
U nastavku teksta dat je grafički prikaz u vidu grafikona 1-3, koji ilustruju primjenu četiri oblika uvođenja poboljšanja, odnosno uvođenja politika u poslovanju kompanije koja se zasniva na dobijenoj ocjeni koju su dali top menadžeri ispitivanih kompanija, po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja u kompanijama.

Grafikon 5. Prikaz četiri srednje vrijednosti u implementiranoj politici poboljšanja finansijskog izvještavanja u kompanijama

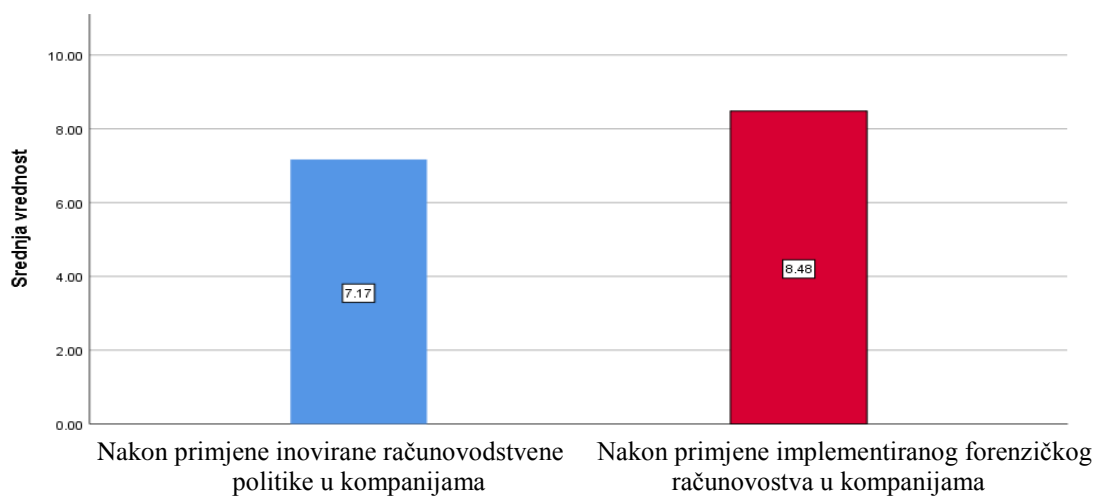
Izvor: Autor (2022).

Grafikon 6. Prikaz nakon uvođenja interne i eksterne revizije putem prikaza srednje vrijednosti u cilju poboljšanja finansijskog izvještavanja u kompanijama

Izvor: Autor (2022).

Grafikon 7. Prikaz nakon uvođenja inovirane računovodstvene politike u kompanijama i nakon primijene implementiranog forenzičkog računovodstva u kompanijama u cilju poboljšanja finansijskog izvještavanja u kompanijama

Izvor: Autor (2022).

ZAKLJUČAK

Upravljanje top menadžmenta u kompanijama nameće da isti kontinuirano uvodi inovativne metode poboljšanja upravljanja u kompanijama. Da bi se unaprijedilo upravljanje u kompanijama top menadžment može da uvede neki od oblika kontrole u okviru svog redovnog poslovanja.

Najčešće se uvođenje kontrolnih mehanizama može posmatrati putem uvažavanja sljedećih bitnih segmenta kontrole i to: interne kontrole, interne revizije, finansijskog upravljanja i kontrole u kompaniji, primjene forenzičkog računovodstva, eksterne revizije i drugih mehanizama pomoću čije primjene bi se mogalo podići ukupno poslovanje kompanije.

U ovom radu fokus je stavljen na posmatranje segmenata implementacije, pomoću kojih se može unaprijediti ukupno upravljanje u heterogenim kompanijama. Analiza je urađena u odnosu na implementaciju interne i eksterne revizije, potom na implementaciju inovirane računovodstvene politike, odnosno implementaciju forenzičkog računovodstva, a na kraju je sve to posmatrano kao simbioza implementacije svih izrečenih realizacija u sklopu poboljšanja finansijskog izvještavanja kompanije prema bankama.

Top menadžment kompanije u savremenim uslovima poslovanja sve se više okreće ka realnom upravljanju kompanijom, što podrazumijeva implementaciju brojnih inovacija vezanih za uspostavljanje različitih oblika kontrole u poslovanju heterogenih kompanija u odnosu na veličinu, vlasništvo i drugo.

To implicira da se radi o odgovornom pristupu upravljanja kompanijom, gdje se top

menadžment opredjelio da s jedne strane smanji troškove poslovanja u kompaniji, a sa druge strane takvo upravljanja može da poboljša poslovanje u kome se povećavaju ukupni prihodi u poslovanju kompanija.

Izuzev pomenutog, top menadžment kompanije formira internu i eksternu reviziju sa ciljem da se poveća sigurnost ukupnog poslovanja u kompaniji. Pored toga on se stara o inoviranju i prilagođavanju već postojeće računovodstvene politike, kao i o tome da se može donijeti odluka o uvođenju forenzike, odnosno forenzičkog računovodstva i revizije u redovno poslovanje kompanija.

Sigurnost poslovanja u kompaniji koje su implementirale neki od oblika kontrole mogu se podrazumjevati kao interno kontrolni mehanizmi. Važno je istaći, da poslovne kompanije koje u svojoj osnovi posjeduju formirane mehanizme kontrole u postupcima redovnog poslovanja imaju šansu da posluju uspješnije, sigurnije, odnosno da su im ukupni troškovi poslovanja minimalni.

Top menadžment kompanije prilikom donošenja upravljačkih odluka treba da razgraniči sigurnost poslovanja i troškova, koji tom prilikom nastaju, što znači da svaki oblik kontrole znači i određeno trošenje novčanih sredstava, vremena, radne snage i drugo.

U stručnoj literaturi ali i na osnovu izjava top menadžmenta vodećih kompanija uočeno je, da se prilikom savremenog upravljanja u kompanijama, pogotovo u uslovima postojanja velike ekonomske krize top menadžment okreće implementaciji nekog od oblika kontrole u okviru redovnog poslovanja kompanija.

Saglasno tome, savremeno upravljanje zahtjeva od top menadžmenta realan pristup u formiranju poslovnih odluka, koje donosi svakodnevno u svom radu. Očigledno, poboljšanja zavise od kvaliteta finansijskog i svakog drugog izvještavanja u kompanijama, a to uvažavanje kvaliteta izvještavanja znači i evidentno realno moguće poboljšanje ukupnog poslovanja u kompanijama.

Kvalitet rada interno kontrolnih mehanizama u redovnom poslovanju kompanija zavisi od primjenjenih pravila i metoda koje su usvojile kompanije u svom redovnom poslovanju. Profesionalnost u radu ljudi koji su angažovani na poslovima interno kontrolnih dijelova u kompanijama, uveliko zavisi od objektivnosti revizorskih stajališta i procjene revizorskih uvjerenja, razmatranju kvaliteta u primjeni revizijskih standarda, te od praktičnosti revizorskih preporuka.

Interna revizija koju formira top menadžment je organ koji nema inspekcijsku ulogu u kompanijama u kojima je uspostavljen. Interna revizija zahtjeva saradnju zaposlenih i menadžmenta, kako bi se dobila dovoljna količina istinitih informacija potrebnih za obavljanje revizorskih dužnosti. Najbolji način za održavanje atmosfere međusobnog povjerenja i saradnje je da interna revizija bude transparentna u svom radu i da ima dostižne ciljeve, te da u svakom trenutku održava profesionalne odnose i da primjenjuje pravila profesionalne prakse internog revizora.

Eksterna revizija se angažuje od strane top menadžmenta sa ciljem, vršenja eksterne revizije, a po dostavljanju svih bitnih izvještaja kompanije o poslovanju u određenom vremenskom periodu. Eksterni revizori dostavljaju kompaniji izvještaj o obavljenoj eksternoj reviziji. Za unapređenje poslovanja kompanije je bitno da top menadžment usvoji što veći broj preporuka koje su predložili eksterni revizori.

Za potrebe ovog istraživanja formulisane su sljedeće hipoteze:

H: 0 Ne postoji razlika u datoj ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja banaka od strane kompanija prije i nakon uvedene interne i eksterne revizije, inovirane računovodstvene politike i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanija.

H: 1 Ne postoji razlika u datoj ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja prije i nakon uvedene interne revizije.

H: 2 Ne postoji razlika u datoj ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja prije i nakon uvedene eksterne revizije.

H: 3 Ne postoji razlika u datoj ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja nakon uvedene interne revizije i nakon primjenjene eksterne revizije u kompanijama.

H: 4 Ne postoji razlika u datoj ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja prije i nakon inovirane računovodstvene politike u kompanijama.

H: 5 Ne postoji razlika u datoj ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja prije i nakon implementiranog forenzičkog računovodstva u kompanijama.

H: 6 Ne postoji razlika u datoj ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja nakon inovirane računovodstvene politike u kompanijama i nakon implementiranog forenzičkog računovodstva u kompanijama.

Na osnovu navedenog može se zaključiti sljedeće:

Hipoteza 0, može sa sigurnošću odbaciti, jer se nakon dobijenih rezultata t-testa (Tabela 42) za nezavisne uzorke potvrđuje, da postoje značajne razlike ($p=.00$) u pogledu implementacije inovirane računovodstvene politike u poslovanju kompanija, kao i implementiranog forenzičkog računovodstva prije i nakon njegovog uvođenja u cilju poboljšanja finansijskog izvještavanja u kompanijama.

Hipoteza 1, može sa sigurnošću odbaciti, jer se nakon dobijenih rezultati t-testa (Tabela 24) za nezavisne uzorke potvrđuje, da postoje značajne razlike ($p=.00$) u pogledu implementacije interne revizije prije i nakon njenog uvođenja u cilju poboljšanja finansijskog izvještavanja u kompanijama.

Hipoteza 2, može sa sigurnošću odbaciti, jer se nakon dobijenih rezultati t-testa (Tabela 27) za nezavisne uzorke potvrđuje, da postoje značajne razlike ($p=.00$) u pogledu implementacije eksterne revizije prije i nakon njenog uvođenja u cilju poboljšanja finansijskog izvještavanja u kompanijama.

Hipoteza 3, može sa sigurnošću odbaciti, jer se nakon dobijenih rezultati t-testa (Tabela 30) za nezavisne uzorke potvrđuje, da postoje značajne razlike ($p=.00$) u pogledu i nakon implementacije interne revizije i nakon primjene eksterne revizije u cilju poboljšanja finansijskog izvještavanja u kompanijama.

Hipoteza 4, može sa sigurnošću odbaciti, jer se nakon dobijenih rezultati t-testa (Tabela 33) za nezavisne uzorke potvrđuje, da postoje značajne razlike ($p=.00$) u pogledu implementacije inovirane računovodstvene politike prije i nakon njenog uvođenja u cilju poboljšanja finansijskog izvještavanja u kompanijama.

Hipoteza 5, može sa sigurnošću odbaciti, jer se nakon dobijenih rezultati t-testa (Tabela 36) za nezavisne uzorke potvrđuje, da postoje značajne razlike ($p=.00$) u pogledu implementacije forenzičkog računovodstva prije i nakon njegovog uvođenja u cilju poboljšanja finansijskog izvještavanja u kompanijama.

Hipoteza 6, može sa sigurnošću odbaciti, jer se nakon dobijenih rezultati t-testa (Tabela 39) za nezavisne uzorke potvrđuje, da postoje značajne razlike ($p=.00$) u pogledu implementacije

forenzičkog računovodstva prije i nakon njegovog uvođenja u cilju poboljšanja finansijskog izvještavanja u kompanijama.

Dokazivanje hipoteza je rađeno na modelu koji je uvažio implementaciju interne i eksterne revizije, inovirane računovodstvene politike i uvođenja forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanija, kao i na osnovu sintetičkog posmatranja iznijetih politika prema finansijskom izvještavanju kompanija prema bankama.

Na osnovu dobijenih rezultata istraživanja koji su prezentovani u tabelama 24-42, može se zaključiti da su se u Republici Srpskoj, Bosni i Hercegovini i Republici Srbiji, tokom perioda od 2021. do 2022. godine nezavisne varijable, odnosno implementacija pomenutih politika prije i nakon stvarne primjene pojedinih politika u pogledu povećanja sigurnosti finansijskog izvještavanja, kako u kompanijama tako i kada je riječ o izvještavanju kompanija prema bankama znatno poboljšale, nakon implementacije pojedinih politika od strane top menadžmenta kompanije.

Iznijeti stavovi su osnaženi, na osnovu dobijenih rezultata istraživanja, odnosno rezultata koji se odnose na postavke Hipoteza 0-6, tako da dobijeni rezultati upućuju na postojanje značajnih razlika. Odnosno, dobijene su vrijednosti $p=.00$, koje su prisutne u prezentaciji dobijenih istraživanja koje se odnose za svih sedam postavki hipoteza, a koje se odnose na implementaciju poboljšanja finansijskog izveštavanja u kompanijama.

Naučni doprinos, odnosno rezultati istraživanja se ogledaju i doprinose dolaženju do novih kvalitetnih saznanja o uticaju pojedinih primjenjenih politika koje stoje na raspolaganju top menadžmentu, a sve sa ciljem unaprjeđenja poboljšanja finansijskog izvještavanja u kompanijama. Osim toga, postoji istovremena potvrda nekih od zaključaka u postojanju prethodnih empirijskih studija koje su se bavile istim ili sličnim problemom i predmetom istraživanja. Na ovaj način je obezbjeđena osnova za sprovođenje budućih istraživanja, kojima bi se dalje ispitivao uticaj ovih i drugih politika implementacije, politika u poslovanju i u uslovima realnog poboljšanja finansijskog izvještavanja u kompanijama. Pored navedenog, rezultati istraživanja imaju i značajne praktične implikacije za kreatore javnih politika u navedenim zemljama, posebno za kreatore politika podsticanja i praktičnog poboljšanja finansijskog izvještavanja u heterogenim kompanijama.

Rezultati ove empirijske doktorske disertacije ukazuju na nova saznanja uz istovremenu potvrdu nekih od zaključaka prethodnih empirijskih studija i time obezbjeđuju

kvalitetnu osnovu za sprovođenje budućih istraživanja, kojima bi se dalje ispitivao uticaj pojedinih nezavisnih varijabli koje se mogu koristiti u cilju praćenja poboljšanja finansijskog izvještavanja u kompanijama, naročito u zemljama zapadnog Balkana.

Mogući pravci nekih budućih istraživanja:

- Poželjno bi bilo da se istraživanje sprovede primjenom neke druge ekonometrijske metode. Važno bi bilo da se bitno ne mijenja struktura uzorka, dužina vremenskog perioda istraživanja, kao ni struktura i način iskazivanja promjenljivih. Drugačijom metodologijom, mogli bi se dobiti rezultati koji bi ukazivali na nove zaključke, a svakako bi se moglo izvršiti poređenje sa već postojećim rezultatima što bi uslovalo i nastanak novih saznanja.
- Izvršiti drugačiji izbor, posmatranih mogućih politika, koje mogu dati svoj doprinos u cilju poboljšanja finansijskog izvještavanja u kompanijama.

LITERATURA

1. Adamkovicova, B.: *Assessment of changes within the economic structure of the Trenčín region*, Economics and Management, 19(2), 2014.
2. Balaban, M., Grubišić, Z.: *Finansijski menadžment*. Banja Luka: Univerzitet za poslovne studije, Banja, Luka, 2010.
3. Babatunde, S.: *Governmental Financial Reporting Reforms and Relationship Marketing: An Analysis of International Public Sector Accounting Standards Implementation*, Journal of Promotion Management, 25:5, 2019.
4. Barañano, A., Iñaki De La Peña, J. & Moreno, R.: *Valuation of real-estate losses via Monte Carlo simulation*, Economic Research-Ekonomska Istraživanja, 33:1, 2020.
5. Bartolini, S.: *Beyond Accumulation and Technical Progress: Negative Externalities as an Engine*, zbornika radova "From Transition to Development: Globalisation Political Economy of Development in Transition Economies", Faculty of Economics in Sarajevo, Sarajevo, 2003.
6. Bekkers, V. & Tummers, L. (2018). *Innovation in the Public Sector: Towards an Open and Collaborative Approach*, International Review of Administrative Science, 84(2).
7. Biščak, M. & Benčina, J. (2019). The Impact of HRM Practices on the Performance of Municipalities. The Case of Slovenia, Transylvanian Review of Administrative Sciences, 15(58 E).
8. Bjelica, B., Bakmaz, O., Mijić, R., Popović, S. & Popović, V.: *The implementation of heterogeneous risk to the company's operations and transition countries respecting the behavior of agricultural enterprises in the Republic of Serbia*. Annals, Economy Series, 3/2017, 2017.
9. Bekkers, V. & Tummers, L.: *Innovation in the Public Sector: Towards an Open and Collaborative Approach*, International Review of Administrative Science, 84(2),

2018.

10. Blair, D.: 'Private company finance and financial reporting: what do we know?': a practitioner's view, *Accounting and Business Research*, 47:5, 2017.
11. Brealy, R. i drugi :*Osnove korporativnih finansija, prevod, Mate, Zagreb, 2007.*
12. Brede, M. & Henn, C.: *Finland's public sector balance sheet*, *Baltic Journal of Economics*, 19:1, 2019.
13. Burda M. i Viploš, Č.: *Makroekonomija – Evropski udžbenik*, peto izdanje, Ekonomski fakultet, Beograd, 2012.
14. Caruana, J.: *The proposed IPSAS on measurement for public sector financial reporting—recycling or reiteration?*, *Public Money & Management*, 41:3, 2021.
15. Cocriș, V. & Elena-Nucu, A.: *Monetary policy and financial stability: empirical evidence from Central and Eastern European countries*, *Baltic Journal of Economics*, 13:1, 2013.
16. Coffee, J.: *Why do auditors fail? What might work? What won't?* *Accounting and Business Research*, 49:5, 2019.
17. Chen, H., Wang, D. & Zhou, N.: *A Comprehensive and Quantitative Internal Control Index: Construction, Validation, and Impact*, *Review of Quantitative Finance and Accounting*, 49, 2017.
18. Chen, R.: *Internal Control Audit Fee and Internal Control Audit Quality—Evidence from Integrated Audits*. *Open Journal of Business and Management*, 7, 2019.
19. Davidov., T., Vranić., I., Samardžić, V., Grublješić., Ž. & Popović, S.: *Application of new and modern software solutions in companies that are considered developmental in transition economies with reference to the application of internal audit*. *Annals, Economy Series*, Issue 3/2021, 2021.
20. Davila, A., Foster, G. & Jia, N.: *The Valuation of Management Control Systems in Start-Up Companies: International Field-Based Evidence*, *European Accounting Review*, 24:2, 2015.
21. Durocher, S. & Gendron, Y.: *Epistemic commitment and cognitive disunity toward fair-value accounting*, *Accounting and Business Research*, 44(6) 2014.
22. Esmaeili, A., Haghgoob, I., Davidaviciene, V. & Meidute-Kavaliauskiene, I.: *Customer Loyalty in Mobile Banking: Evaluation of Perceived Risk, Relative Advantages, and Usability Factors*, *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics*, 2021, 32(1), 2021.

23. Gandy, B.: *'21st century scandals: towards a risk approach to financial reporting scandals': a practitioner view*. Accounting and Business Research, 49:5, 2019.
24. Gennaioli, N. & Shleifer, A.: *A Crisis of Beliefs: Investor Psychology and Financial Fragility*, Princeton University Press, 2018.
25. Godlewska, M.: *The Impact of Interplay between Formal and Informal Institutions on Innovation Performance: Evidence from CEECs*, Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics, 2021, 32(1), 2021.
26. Gorton, G. B.: *Slapped by the Invisible Hand: The Panic of 2007*, Oxford University Press, 2010.
27. Gorton, G. B.: *Misunderstanding Financial Crises - Why We Don't See Them Coming*, Oxford University Press, 2012.
28. Gramlich, E. M.: *Subprime Mortgages: America's Latest Boom and Bust*, The Urban Institute Press, Washington, 2007.
29. Grubišić, Z.: *Kapital i finansiranje razvoja kompanija*. Comesgrafikona, Banjaluka, 2010.
30. Grubišić, Z., Ivanović, P., Fabris, N.: *Financial System Integration of Serbia in the European Financial System, Serbia and the European Union: Economic lessons from the new member states*, University of Coimbra – Faculty of Economics, Coimbra, Portugal, Institute of Economic Sciences, Belgrade and Belgrade Banking Academy, Coimbra, Portugal, 2011.
31. Grubišić Z., Ivanović, P. Milojević N.: *Financial stability and macroprudential policy in Serbia: experience and challenges*, Zbornik Contemporary trends and prospects of economic recovery, CEMAFI International Association, 2014.
32. Grubišić Z., Kamenković S.: *Uloga privatnog sektora u finansiranju infrastrukture: inostrana iskustva i preporuke = The role of the private sector in infrastructure financing: foreign experience and recommendations*, Zbornik Politika regionalnog razvoja: naučno utemeljenje i praktični primjeri = Regional development policy: scientific basis and empirical evidence, Beogradska bankarska akademija, Fakultet za bankarstvo osiguranje i finansije, Beograd, 2015.
33. Grublješić, Ž., Vranić, I., Vitomir, G., Samardžić, V., Davidov, T.: *Managing and appreciating the value of the assets of a company operating in the area of the green economy*, XXV international eco-conferencer 2021 xiv environmental protection of urban and suburban settlements 22th–24th september 2021, Novi Sad, Serbia, Novi Sad, 2021.

34. Hope, K. & Vyas, D.: *Private company finance and financial reporting*, Accounting and Business Research, 47:5, 2017.
35. Hua, Z., Yaning, L. & Wang, J.: *Study of the Transformation of Industrial Heritage from the Perspective of Holistic Governance*, Transylvanian Review of Administrative Sciences, No. 62 E/2021, 2021.
36. Izza, M.: *'Why do auditors fail? What might work? What won't?': a practitioner view*. Accounting and Business Research, 49:5, 2019.
37. Ivaniš, M.: *Financije poduzeća*, R@B College, Beograd, 2012.
38. Jingwen, N.: *When Internal Control Meets Internal Audit: Conflict or Combine?—Based on the Case Analysis of CIMC*, Open Journal of Accounting, 6, 2017.
39. Liakopoulou, I.: *Crowdfunding platforms in us and eu: empirical analysis of social capital*, Megatrend revija - Megatrend review, 17, (2), 2020.
40. Leko, V., Vlahović, A. Poznanić, V.: *Procena vrednosti kapitala-metodologija i primeri*, Економски институт Beograd, Beograd, 1997.
41. Lewis, C. & Young, S.: *Fad or future? Automated analysis of financial text and its implications for corporate reporting*, Accounting and Business Research, 49:5, 2019.
42. Lulewicz-Sas, A. & Kilon, J.: *Analysis of the effectiveness of socially responsible investing funds in Poland*, Economics and Management, 19(4), 2014.
43. Kabok, J., Radišić, S., Lendak-Kabok, K.: *Application and development of financial management and control exemplified by the provincial secretariat for higher education and scientific research*, Megatrend revija - Megatrend review, Vol. 17, No 2, 2020.
44. Kalvet, T., Vanags, A. & Maniokas, K.: *Financial engineering instruments: the way forward for cohesion policy support? Recent experience from the Baltic states*, Baltic Journal of Economics, 12:1, 2012.
45. Kanapickiene, R. & Marcinkevicius, R.: *Possibilities to apply classical bankruptcy prediction models in the construction sector in Lithuania*, Economics and Management, 19(4), 2014.
46. Kukovič, S., Haček, M. & Bukovnik, A.: *The Issue of Local Autonomy in the Slovenian Local Government System*, Lex Localis – Journal of Local Self-Government, 14(3), 2016.
47. Malakauskas, A. & Lakštutienė, A.: *Financial Distress Prediction for Small and Medium Enterprises Using Machine Learning Techniques*, Inžinerine Ekonomika-

- Engineering Economics, 2021, 32(1), 2021.
48. Malone, L., Tarca, A. & Wee, M.: *IFRS non-GAAP earnings disclosures and fair value measurement*, Accounting & Finance, 56(1), 2016.
 49. Minsky, H.: *Can It Happen Again*//ISBN 978-0-332213-3, 1982.
 50. Majstorović, A., Popović, S. & Volf, D.: *Teorija i politika bilansa, drugo izmenjeno i dopunjeno izdanje*, Novi Sad: Feljton, Novi Sad 2015.
 51. Mijić, R. & Popović, S.: *Finansijsko Računovodstvo*, Banja Luka: City print, Banja Luka, 2016.
 52. Mikerević, D.: *Finansijski menadžment*, Ekonomski fakultet, Banja Luka, 2005.
 53. Misund, B.: *Valuation of salmon farming companies*, Aquaculture Economics & Management, 22:1, 2018.
 54. Murphy, R.: *'Corporate tax avoidance: is tax transparency the solution?': a practitioner view*, Accounting and Business Research, 49:5, 2019.
 55. Nosheen & Rashid, A.: *Business orientation, efficiency, and credit quality across business cycle: Islamic versus conventional banking. Are there any lessons for Europe and Baltic States?*, Baltic Journal of Economics, 19:1, 2019.
 56. Novaković, S., Vukasović, D., Laban, B., Ivić, M., Popović, V. & Popović S.: *Managing agricultural company by using internal control and significance of risk presentation*, Economics of Agriculture, 2, 2018.
 57. Pešević, S., Subotić, S., Vukasović, D.: *Poslovne finansije*, NUBL, Banja Luka, 2020.
 58. Popović S.: *Socio-ekonomski faktori ograničenja razvoja agrara*, Novi Sad: Feljton, Novi Sad 2014.
 59. Popović, S., Majstorović, A., Grublješić, Ž.: *Valuation of facilities in use and application of international accounting standards*, Actual problems of economics, No. 3, 2015.
 60. Popović, S., Ugrinović, M., Tomašević, S.: *Upravljanje menadžmenta poljoprivrednog preduzeća preko praćenja ukupnih troškova održavanja traktora*, Poljoprivredna tehnika, 2, 2015.
 61. Popović, S., Tošković, J., Majstorović, A., Brkanlić, S., Katić, A.: *The importance of coinuous audit of financial statements of the company of countries joining the EU*, Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Economy Series, Special Issue, 2015.

62. Popović, S., Novaković, S., Đuranović, D., Mijić, R., Grublješić, Ž, Aničić, J. & Majstorović, A.: *Application of international accounting standard-16 in a public company with predominantly agricultural activities*, Economic Research-Ekonomska Istraživanja, 30(1), 2017.
63. Radović, M., Vitomir, J. and Popović, S.: *The Importance of Implementation of Internal Audit in Enterprises Founded by the Republic of Serbia*, Lex localis-journal of local self-government Vol. 17, No. 4, 2019.
64. Radović, M., Vitomir, J., Laban, B., Jovin, S., Nastić, S., Popović, V. & Popović S.: *Management of joint-stock companies and farms by using fair value of agricultural equipment in financial statements on the example of int 533 tractor*, Economics of Agriculture, 1, 2019.
65. Rodić, J.: *Teškoće primene MRS i MSFI*, časopis Financing 01/11, Banja Luka, 2011.
66. Rodić, J., Filipović, M.: *Procena vrednosti preduzeća*, ASIMEX DOO, Beograd, 2010.
67. Sakan, M.: *Metodologija nauke*, NUBL, Banja Luka, 2008.
68. Stanišić, M.: *Revizija*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009.
69. Shiller, R.: *Irrational Exuberance*, Princeton University Press, 2005.
70. Škarić-Jovanović, K.: *Finansijsko računovodstvo*, Ekonomski fakultet u Beogradu: Centar za izdavačku djelatnost, 2011.
71. Šoškić, D.: *Globalna finansijska kriza i Srbija: pouke i mjere//Svjetska ekonomska kriza i Ekonomska politika Srbije u 2009.godini*, Ekonomski fakultet Beograd, Beograd, 2009.
72. Tomas-Miskin, S.: *Financial crisis and its general impact on developments within the banking sector of Bosnia and Herzegovina*, TEMEL-IJ, Vol.5.Iss.2. (Nov.2021), 18 – 25, 2021.
73. Tosković, J., Adzić, J., Popović, S. & Marković, J.: *Comparative analysis of the investment environment in the economies of the western Balkans*. Regional and Business Studies, Vol. 8 No 1, 2016.
74. Vranić, I., Samardžić, V., Davidov, T., Grublješić, Ž. & Popović, S.: *Significance of consideration of internal control and internal audit in the business of companies that need to implement the implementation mentioned within the accounting policy of the company*, Annals, Economy Series, Issue 3/2021, 2021.

75. Vranić, I.: *Top management and audit activities in the decision function in green economy companies*, XXV International eco-conferencer 2021 xiv environmental protection of urban and suburban settlements 22th–24th september 2021, Novi Sad, Serbia, Novi Sad, 2021.
76. Vranić, I., Samardžić, V., Davidov., T., Grublješić., Ž. & Popović, S.: *Significance of consideration of internal control and internal audit in the business of companies that need to implement the implementation mentioned within the accounting policy of the company*, Annals, Economy Series, Issue 3/2021. 2021.
77. Vukasović, D., Vojinović, Ž.: *Finansijska analiza*, NUBL, Banja Luka, 2010.
78. Vukasović, D.: *Konurentnost i globalna liberalizacija kapitala*, Svarog, 3, Banja Luka, 2011.
79. Vukasović, D., Kovačević, Ž.: *Značaj analize angažovanih sredstava preduzeća u restrukturiranju*, Svarog, 6, Banja Luka, 2013.
80. Vukasović, D., Stanojević, S., Jeremić, D.: *Napredna revizija*, NUBL, Banja Luka, 2021.
81. Vukasović, D., Stanojević, S., Jeremić, D.: *Napredna revizija*, NUBL, Banja Luka, 2021.
82. Vukasović, D.: *Uloga računovodstva u kontinuelnom upravljanju finansijskim tokovima u nestabilnim finansijskim uslovima*, Svarog 13, Banja Luka, 2016.
83. Vukasović, D.: *Poslovne finansije*, Minerva, Subotica, 2009.
84. Vukasović, D.: *Računovodstvene informacije u službi korporativne decentralizacije*, Svarog, No. 1, Banja Luka, 2010.
85. Vuković-Perduv, V., Babić, Z., Vranić, I., Čeklić, J. Čeklić, B.: *Forenzička revizija u funkciji kvalitetnijeg finansijskog izvještavanja*, Poslovne studije, No. 13, 25-2, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, Časopis za poslovnu teoriju i praksu, Banja Luka, 2021.
86. Vunjak, N.: *Finansijski menadžment*, Proleter i dr., Subotica, 2002.
87. Williams, C.: *Principi menadžmenta*, Data Status, Beograd. 2010.

Ostali izvori:

88. <https://mfin.gov.rs/o-ministarstvu/interna-revizija>.
89. <https://mfin.gov.rs/sr/o-ministarstvu-1/interna-revizija-1>.
90. <https://www.bdo.co.rs/sr-latn-rs/usluge-sr/poslovno-savetovanje/upravljanje-rizicima/interna-revizija>.
91. <http://uirs.rs/wp-content/uploads/2017/01/upoznavanje.pdf>.
92. [http://www.mup.gov.rs/wps/portal/sr/ministarstvo/sluzba%20interne%20revizije!/ut/p/z0/fY2xDoIwFEV_hcQwv8pA4ogONUCiwiB2aQppyMP6Cm0hhq-3X-B4k3POBOEdCFIbjqgJWXifolcVsdLfuWc1byuzqxo2ts9Kx-nLGPQeiebVh5qFQhKEP_pmMNPWUQBYrAU9DdAN6-9wUGaeEkpm-2gA6mUfZDQB-V82GzKvFn3XiUYHUc6cXrDHScN85s_f_MqocE!/.](http://www.mup.gov.rs/wps/portal/sr/ministarstvo/sluzba%20interne%20revizije!/ut/p/z0/fY2xDoIwFEV_hcQwv8pA4ogONUCiwiB2aQppyMP6Cm0hhq-3X-B4k3POBOEdCFIbjqgJWXifolcVsdLfuWc1byuzqxo2ts9Kx-nLGPQeiebVh5qFQhKEP_pmMNPWUQBYrAU9DdAN6-9wUGaeEkpm-2gA6mUfZDQB-V82GzKvFn3XiUYHUc6cXrDHScN85s_f_MqocE!/)
93. <https://www.gmkonsalting.com/skola-forenzickog-racunovodstva/forenzicki-racunovodja-napredni-nivo/>.
94. <https://www.gmkonsalting.com/skola-forenzickog-racunovodstva/>.
95. <http://predmet.singidunum.ac.rs/course/view.php?id=143>.
96. https://www.google.com/search?q=forenzi%C4%8Dko+ra%C4%8Dunovodstvo&rlz=1C1BNSD_enRS963RS963&oq=forenzi%C4%8Dko+ra&aqs=chrome.0.0i512j69i57j0i22i30l4.6764j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8.
97. http://management-stari.fon.bg.ac.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=190%3Aforenzi-ko-raunovodstvo-karika-koja-nedostaje-u-obrazovanju-i-praksi&catid=33%3Amanagement-65&lang=sr.
98. <https://www.bpa.edu.rs/FileDownload?filename=f4d86651-85ca-49fb-8033-a87e2425bc49.pdf&originalName=3-vrednovanje-kompanija-metodi-i-postupci.pdf>.
99. <https://www.bpa.edu.rs/FileDownload?filename=f4d86651-85ca-49fb-8033-a87e2425bc49.pdf&originalName=3-vrednovanje-kompanija-metodi-i-postupci.pdf>.
100. <http://ebooks.iien.bg.ac.rs/782/1/5319%20MIHAJLO%20DJUKIC.pdf>.

REZIME

Savremeno upravljanje u kompanijama pretpostavlja da top menadžment ima realan pristup u formiranju poslovnih odluka, a koje će se zasnivati na finansijskom izvještavanju top menadžmenta koje će biti realno, istinito i čijom primjenom će se moći poboljšati ukupno poslovanje kompanije. Kvalitet rada interne i eksterne revizije u kompanijama zavisi o primjeni pravila i metoda koja su usvojile kompanije, a što je vidljivo u normativnom regulisanju samih kompanija.

Uvođenje inovirane računovodstvene politike i forenzičkog računovodstva suštinski zavisi od ukupne profesionalnosti zaposlenih, od njihove objektivnosti, od postavki revizorskih stajališta i procjene revizorskih uvjerenja i od primjene revizorskih standarda. Oni u svom radu mogu da daju top menadžmentu niz praktičnih revizorskih preporuka. Interna revizija koju formira top menadžment je organ koji nema inspekcijsku ulogu u kompanijama u kojima je uspostavljena. Interna revizija zahtijeva saradnju zaposlenih i menadžmenta kako bi se dobila dovoljna količina istinitih informacija potrebnih za obavljanje revizorskih dužnosti.

Najbolji način za održavanje atmosfere međusobnog povjerenja i saradnje je, da interna revizija bude transparentna u svom radu i da ima dostižne ciljeve, te da u svakom trenutku održava profesionalne odnose i da primjenjuje pravila profesionalne prakse internog revizora.

Usklađenost interne revizije sa eksternom revizijom treba posmatrati u odnosu na

zahtjeve top menadžmenta kompanije. To je osnova i ključ za osiguranje visokih standarda revizije u poslovanju brojnih kompanija. Međutim, budući da je revizija više "umjetnost" nego nauka, treba istaći da se njome može poboljšati ukupno poslovanje u kompanijama.

Osnovno obilježje primjene ovog pristupa ostaje i sam profesionalni revizorski sud, kojeg formira revizor u svom radu, na osnovu ovlaštenja koje mu daje top menadžment kompanije. Slično se može posmatrati i rad ljudi koji su zaposleni na poslovima računovodstva kao i na poslovima forenzičkog računovodstva.

Važno je da revizori budu detaljno upoznati sa svim aspektima realnog funkcionisanja revizije u kompanijama, kao i da: reviziju treba prilagoditi okolnostima unutar subjekta revizije, da se zasniva na procjeni revizijskog rizika, davanju mišljenja o internim kontrolama u kompanijama, ispitivanju strukture korporativnog upravljanja. Revizijske i računovodstvene nalaze treba blagovremeno prezentovati u izvještajima koji se kontinuirano dostavljaju top menadžmentu kompanije.

U prvom i drugom dijelu doktorske disertacije data je analiza interne revizije kao i njeno prezentovanje top menadžmentu u cilju poboljšanja finansijskog izveštavanja. Sve to je urađeno u cilju donošenja boljih i validnijih poslovanih odluka koje kontinuirano donosi top menadžment u svom radu.

U trećem i četvrtom dijelu doktorske disertacije data je analiza planiranja forenzičkog računovodstva, kao i izveštavanje forenzičkog računovodstva u cilju poboljšanja finansijskog izveštavanja top menadžmenta.

U petom dijelu doktorske disertacije data je analiza eksterne revizije kao osnove za poboljšanja finansijskog izveštavanja top menadžmenta heterogenih kompanija, analiza značaja korporativnih finansija i posmatranje poslovnog okruženja kompanije kao faktora uticaja na donošenje validnih poslovnih odluka top menadžmenta heterogenih kompanija, kao i analiza ocjene top menadžmenta po pitanju implementacije četiri oblika pomoću kojih je moguće izvršiti povećanje sigurnosti finansijskog izveštavanja od strane top menadžmenta kompanija koje su analizirane.

Ključne riječi: forenzičko računovodstvo i revizija, implementacija, korporacija, finansijsko izveštavanje, bankarski sektor, top menadžment.

SUMMARY

Modern management in companies assumes that top management has a realistic approach in forming business decisions, which will be based on financial reporting of top management that will be realistic, true and whose application will be able to significantly improve the overall business of the company.

The quality of internal and external audit work in companies depends on the application of rules and methods adopted by companies, which is evident in the normative regulation of the companies themselves.

The introduction of an innovative accounting policy and forensic accounting essentially depends on the overall professionalism of employees, their objectivity, the setting of audit positions and the assessment of audit credentials, and the application of auditing standards. In their work, they can provide top management with practical, primarily audit recommendations.

The internal audit formed by the top management is a body that essentially does not have an inspection role in the companies in which it was formed. Internal audit requires the cooperation of employees and management in order to obtain a sufficient amount of true information necessary to perform audit duties. The best way to maintain an atmosphere of mutual trust and cooperation is for internal audit to be transparent in its work and to achieve achievable goals, and to maintain professional relations at all times and to apply the rules of professional practice of the internal auditor.

The compliance of internal audit with external audit should be observed in relation to the requirements of the company's top management. This is the basis and key to ensuring high standards of auditing in the business of many companies. However, since auditing is more "art" than science, it should be pointed out that its application can significantly improve the overall business in companies.

The basic feature of the application of this approach remains the professional audit court itself, which is formed by the auditor in his work on the basis of the authority given to him by the top management of the company. The work of people employed in accounting as well as in forensic accounting can be similarly observed.

It is important that auditors are thoroughly acquainted with all aspects of the real functioning of auditing in companies, such as: the audit should be adapted to the circumstances within the audited entity and should be based on an audit risk assessment: giving opinions on internal controls in companies, examination of the structure of corporate governance, audit and accounting findings should be presented in a timely manner in reports that are continuously submitted to the company's top management.

The first and second parts of the doctoral dissertation provide an analysis of internal audit as well as its presentation to top management in order to improve financial reporting. All this was done in order to make better and more valid business decisions that are continuously made by top management in their work.

The third and fourth parts of the doctoral dissertation provide an analysis of forensic accounting planning, as well as forensic accounting reporting in order to improve the financial reporting of top management.

The fifth part of the doctoral dissertation provides an analysis of external audit as a basis for improving the financial reporting of top management of heterogeneous companies, analysis of the importance of corporate finance and observation of the company's business environment as a factor influencing the valid business decisions of top management of heterogeneous companies, analysis of the assessment of top management in terms of the implementation of four forms by which it is possible to increase the security of financial reporting by the top management of the companies analyzed.

Key words: forensic accounting and auditing, implementation, corporation, financial reporting, banking sector, top management.

PRILOZI

Slike, grafikoni, tabele

Slike

Slika 1.	Prikaz postavke forenzičkog računovodstva u radu kompanije	10
Slika 2.	Prikaz postavke forenzičkog računovodstva u odnosu na vlasništvo kompanija i subjekata	11
Slika 3.	Prikaz funkcionalne saradnje forenzičkog računovodstva i forenzičke revizije	16
Slika 4.	Prikaz povezanosti revizije i forenzike u kompanijama	19
Slika 5.	Prikaz gdje je „sumnja“ top menadžmenta osnova za angažovanje forenzike u kompanijama	20
Slika 6.	Prikaz gdje je interna kontrola bila osnov za pokretanje postojanja „sumnje“ na malverzaciju u kompaniji za angažovanje forenzike	21
Slika 7.	Prikaz opšte šeme rada forenzičke revizije i forenzičkog računovodstva u kompanijama	22
Slika 8.	Prikaz opšteg šematskog prikaza djelovanja forenzičke revizije i forenzičkog računovodstva u kompaniji	25
Slika 9.	Prikaz opšteg šematskog prikaza delovanja i uticaja forenzičke revizije i forenzičkog računovodstva u kompaniji	26
Slika10.	Prikaz toka djelovanja forenzičke revizije i forenzičkog računovodstva u kompaniji	26

Slika 11.	Prikaz osnovnih vrsta dokaza u procesima vršenja forenzičke revizije i forenzičkog računovodstva u kompaniji	28
Slika 12.	Prikaz donošenja odluke o uvođenju forenzičkog računovodstva u kompaniji	38
Slika 13.	Prikaz rada forenzičkog računovodstva u kompaniji	42
Slika 14.	Prikaz prikupljanja informacija u radu forenzičkog računovodstva u kompaniji.....	46
Slika 15.	Prikaz donošenja odluke top menadžmenta po pitanju osnivanja interne revizije u kompaniji	69
Slika 16.	Prikaz donošenja povelje interne revizije u kompaniji	71
Slika 17.	Prikaz izvještavanja internog revizora u kompaniji	73
Slika 18.	Prikaz praktičnog izvještavanja internog revizora u kompaniji	74
Slika 19.	Prikaz rezultata rada internog revizora u kompaniji	80
Slika 20.	Prikaz rezultata rada internog revizora u kompaniji	82
Slika 21.	Prikaz šeme izražavanja uvjerenja eksterne revizije u kompaniji	94
Slika 22.	Prikaz šeme izražavanja raspona izražavanja uvjerenja eksterne revizije u kompaniji	95
Slika 23.	Prikaz rizika revizije u kompanijama	106
Slika 24.	Prikaz uticaja različitih pristupa u određenju rizika a koji mogu uticati na rad nezavisnog revizora	108
Slika 25.	Prikaz bitnih segmenata u upravljanju kompanije	111
Slika 26.	Prikaz preliminarnog pregleda u kompaniji od strane top menadžmenta	115
Slika 27.	Prikaz bitnog finansijskog izvještavanja u kompaniji	134
Slika 28.	Prikaz osnovnih djelova finansijskog izvještavanja kompanije	134
Slika 29.	Prikaz postojanja pretpostavki interakcija finansijskog izvještavanja u kompanijama.....	135
Slika 30.	Prikaz toka vrjednovanja i uvođenja novo-formirane vrijednosti u finansijske izvještaje kompanije.....	145
Slika 31.	Prikaz značaja ocjenjivanja top menadžmenta po pitanju bitnih segmenata upravljanja u radu kompanije	154

Grafikoni

Grafikon 1.	Pregled prikaza iznosa po grupama konta u glavnoj knjizi kompanije nakon vrjednovanja.....	146
Grafikon 2.	Pregled proknjiženih vrijednosti po grupama osnovnih sredstava na kontima nakon vrjednovanja.....	147
Grafikon 3.	Pregled ostvarene razlike proknjiženih vrijednosti po grupama osnovnih sredstava na kontima nakon vrjednovanja.....	148
Grafikon 4.	Pregled stanja vrijednosti grupa osnovnih sredstava na kontima ispravke vrijednosti nakon vrjednovanja.....	148
Grafikon 5.	Prikaz četiri srednje vrijednosti u implementiranoj politici poboljšanja finansijskog izvještavanja u kompanijama	178
Grafikon 6.	Prikaz nakon uvođenja interne i eksterne revizije putem prikaza Srednje vrijednosti u cilju poboljšanja finansijskog izvještavanja u kompanijama	179
Grafikon 7.	Prikaz nakon uvođenja inovirane računovodstvene politike u kompanijama i nakon primjene implementiranog forenzičkog računovodstva u kompanijama u cilju poboljšanja finansijskog izvještavanja u kompanijama	179

Tabele

Tabela 1.	Prikaz plana forenzičkog računovodstva u kompanijama i mogući interval važnosti po segmentima plana	13
Tabela 2.	Prikaz vremenskog okvira plana forenzičkog računovodstva u kompanijama	14
Tabela 3.	Prikaz dopune plana forenzičkog računovodstva u kompanijama	15
Tabela 4.	Prikaz preduzimanja aktivnosti forenzičkog računovodstva i revizije kompanijama	17
Tabela 5.	Prikaz mogućeg vrjednovanja internih dokaza od značaja za forenziku kompanije	32

Tabela 6.	Prikaz mogućeg vrjednovanja eksternih dokaza od značaja za forenziku kompanije	33
Tabela 7.	Prikaz mogućeg izvještavanje forenzike prema top menadžmentu kompanije i prikaz intervala značajnosti	35
Tabela 8.	Prikaz bitnih elemenata izvještavanje forenzičke revizije i forenzičkog računovodstva u kompanijama.....	36
Tabela 9.	Prikaz uspješnosti u radu forenzičkog računovodstva i revizije u kompanijama	37
Tabela 10.	Prikaz relativne konkurentske sposobnosti kompanije u odnosu na skalu vrednovanja 1-9.....	44
Tabela 11.	Prikaz atraktivnosti tržišta na poslovanje kompanije.....	45
Tabela 12.	Prikaz pregleda poljoprivredne opreme koja se vodi na kartici opreme u knjigama kompanije izražena u 000 km u 2020 godini.....	47
Tabela 13.	Prikaz pregleda poljoprivredne opreme koja se vodi na kartici opreme u knjigama kompanije izražena u 000 km u 2021 godini.....	48
Tabela 14.	Prikaz pregleda ukupnih troškova održavanja poljoprivredne opreme izraženo u 000 km u periodu 2020-2021.....	49
Tabela 15.	Prikaz pregleda ukupnih troškova održavanja poljoprivredne opreme izraženo u 000 km u periodu 2020-2021. godine nakon donošenja odluke da se svi troškovi uvedu u prikaz evidencije opreme i nakon fer vrjednovanja iste sa prikazom razlike između njihovih vrijednosti.....	50
Tabela 16.	Prikaz pregleda ukupnih troškova održavanja poljoprivredne opreme izraženo u 000 km u periodu 2020-2021. godine prikaz fer vrjednovanja opreme i njena starost uz izražavanje rizika po kompaniju.....	51
Tabela 17.	Prikaz deskriptivnih pokazatelja u poslovanju kompanije po pitanju arhiviranja nakon urađene interne revizije i bez rada IR, mjereno brojem grešaka arhiviranja.....	82
Tabela 18.	Phi/Cramer's koeficijenta korelacije gdje je dat prikaz deskriptivnih pokazatelja poslovanja kompanije po pitanju arhiviranja nakon urađene interne revizije i bez rada IR, mjereno brojem grešaka arhiviranja	83
Tabela 19.	Ocjena sigurnosti menadžmenta u odnosu na oblik arhiviranja – deskriptivni pokazatelji	84
Tabela 20.	Koeficijent kontigencije gdje je dat prikaz deskriptivnih pokazatelja poslovanja kompanije po pitanju arhiviranja nakon urađene interne revizije i bez rada IR, mjereno brojem grešaka arhiviranja i ocjenom top menadžmenta po svakom od dokumenata koji je arhiviran na pomenute načine	85

Tabela 21.	Deskriptivni pokazatelji razlika u greškama arhiviranja ugovora, rješenja, mišljenja i uputstava u kompaniji kada su dokumenta arhivirana uz prethodan rad internog revizora i bez njegovog rada na kontroli arhiviranja dokumentacije	86
Tabela 22.	Deskriptivna statistika zasnovana na ocjeni od strane top menadžmenta po pitanju implementacije interne revizije u poslovanju kompanije	155
Tabela 23.	Prikaz dobijenih rezultata nezavisnih uzoraka koji je zasnovan na dobijenoj ocjeni top menadžmenta po pitanju poslovanja kompanije prije i nakon implementacije interne revizije u poslovanje	156
Tabela 24.	Uporeni uzorak T-testa zasnovan na dobijenoj odluci top menadžmenta po pitanju implementacije interne revizije u poslovanju kompanija	157
Tabela 25.	Deskriptivna statistika zasnovana na ocjeni od strane top menadžmenta po pitanju implementacije eksterne revizije u poslovanju kompanije	158
Tabela 26.	Prikaz dobijenih rezultata nezavisnih uzoraka koji je zasnovan na dobijenoj ocjeni top menadžmenta po pitanju poslovanja kompanije prije i nakon implementacije eksterne revizije u poslovanju kompanije	159
Tabela 27.	Uporeni uzorak T-testa zasnovan na dobijenoj ocjeni top menadžmenta po pitanju implementacije interne revizije u poslovanju kompanije	160
Tabela 28.	Deskriptivna statistika zasnovana na ocjeni od strane top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja nakon uvedene interne revizije i nakon primjenjene eksterne revizije u poslovanju kompanije	161
Tabela 29.	Prikaz dobijenih rezultata nezavisnih uzoraka koji je zasnovan na dobijenoj ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja nakon uvedene interne revizije i nakon primjenjene eksterne revizije u poslovanju kompanije	162
Tabela 30.	Uporeni uzorak T-testa zasnovan na dobijenoj ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja nakon uvedene interne revizije i nakon primjenjene eksterne revizije u poslovanju kompanije	163
Tabela 31.	Deskriptivna statistika zasnovana na ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja prije i nakon uvedene inovirane računovodstvene politike u poslovanju kompanije.....	164

Tabela 32.	Prikaz dobijenih rezultata nezavisnih uzoraka koji je zasnovan na dobijenoj ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja prije i nakon uvedene inovirane računovodstvene politike u poslovanju kompanija.....	165
Tabela 33.	Upareni uzorak T-testa zasnovan na dobijenoj ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja prije i nakon uvedene inovirane računovodstvene politike u poslovanju kompanija.....	166
Tabela 34.	Deskriptivna statistika zasnovana na ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja prije i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanije	167
Tabela 35.	Prikaz dobijenih rezultata nezavisnih uzoraka koji je zasnovan na dobijenoj ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja prije i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanije.....	168
Tabela 36.	Upareni uzorak T-testa zasnovan na dobijenoj ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja prije i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanija	169
Tabela 37.	Deskriptivna statistika zasnovana na ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja nakon uvedene inovirane računovodstvene politike i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanije.....	171
Tabela 38.	Prikaz dobijenih rezultata nezavisnih uzoraka koji je zasnovan na dobijenoj ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja nakon uvedene inovirane računovodstvene politike i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanija.....	172
Tabela 39.	Upareni uzorak T-testa zasnovan na dobijenoj ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja nakon uvedene inovirane računovodstvene politike i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanija.....	173
Tabela 40.	Deskriptivna statistika zasnovana na ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja banaka od strane kompanija prije i nakon uvedene interne i eksterne revizije, inovirane računovodstvene politike i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanije.....	175

Tabela 41.	Prikaz dobijenih rezultata nezavisnih uzoraka koji je zasnovan na dobijenoj ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja banaka od strane kompanija prije i nakon uvedene interne i eksterne revizije, inovirane računovodstvene politike i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanija	176
Tabela 42.	Uporeni uzorak T-testa zasnovan na dobijenoj ocjeni top menadžmenta po pitanju sigurnosti finansijskog izvještavanja banaka od strane kompanija prije i nakon uvedene interne i eksterne revizije, inovirane računovodstvene politike i nakon uvedenog forenzičkog računovodstva u poslovanju kompanija.....	177